

บทที่ 3

กระบวนการกลายสถานะสู่การเป็นมัจฉี

1. สถานภาพชีวิตการเป็นมัจฉี

1.1. นางบัวคำ อุบลละ ปัจจุบันอายุ 46 ปี เริ่มเป็นมัจฉีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ในขณะที่อายุได้เพียง 27 ปี ปัจจุบันรวมระยะเวลาการเป็นมัจฉีเกือบ 20 ปีเต็ม ตลอดระยะเวลาของการเป็นมัจฉี ผิดเจ้านายของบัวคำ ได้ให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ กับเหล่าบรรดาลูกเลี้ยง พร้อมๆ ไปด้วยกับการลงขอนกระด้าง จนมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และต่างจังหวัด ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของบัวคำมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยลำดับ

-สถานภาพชีวิตโดยทั่วไป

นางบัวคำ เกิดที่อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย เป็นบุตรคนที่ 1 ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 5 คน ซึ่งเป็นพี่น้องต่างบิดา พ่อกับแม่ของบัวคำเลิกกันตั้งแต่บัวคำอยู่ในท้องเพียง 6 เดือน ทำให้บัวคำต้องกลายเป็นเด็กกำพร้าพ่อ บัวคำต้องอาศัยอยู่กับแม่และพ่อน้ำซึ่งให้ความรักความอบอุ่นเหมือนพ่อที่แท้จริง และมียายคอยเลี้ยงดูตลอดมา ยายเล่าให้บัวคำฟังว่า ในช่วงที่เป็นเด็กบัวคำเป็นเด็กที่เลี้ยงยากมาก สุขภาพไม่ค่อยสมบูรณ์เหมือนเด็กทั่วไป ตัวเล็ก สามวันดีสี่วันไข้ จนเกือบเลี้ยงไม่รอด ยายจึงตั้งชื่อใหม่ว่า “บัวคำ” เนื่องจากคนสมัยนั้นมีความเชื่อกันว่า พ่อเกิดแม่เกิดไม่ถูกใจในชื่อเดิม หรือหากไม่เปลี่ยนชื่อใหม่เมื่อพ่อเกิดแม่เกิดมาพบเข้าจะจำชื่อลูกตนเองได้และจะนำตัวกลับไป เมื่อเปลี่ยนชื่อมาเป็น “บัวคำ” แล้ว ยายเล่าว่าบัวคำเลี้ยงง่ายขึ้น ไม่งอแง หรือเจ็บป่วยอีกเลย ทำให้บัวคำมีชีวิตรอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

ชีวิตในวัยเด็กบัวคำต้องช่วยแม่ ยายและพ่อ ทำงานบ้านแทบจะทุกอย่างเนื่องจากตนเองเป็นที่สาวคนโต เวลาว่างต้องออกไปหาเห็ด หน่อไม้ ตามป่า ช่วยพ่อแม่ทำนา หาปลาเลี้ยงน้อง ๆ อีก 4 คน เนื่องจากฐานะทางบ้านของบัวคำในระยษนั้นยากจนมากและอยู่ในชนบท บางครั้งทำให้บัวคำคิดที่จะออกมาหางานทำในเมืองเพื่อหาเงินจุนเจือครอบครัว ปี พ.ศ. 2515 ในขณะที่บัวคำมีอายุย่างเข้า 16 ปี ได้มีโอกาสเดินทางมาเยี่ยมลุงที่จังหวัดเชียงใหม่พร้อม ๆ ไปด้วยกับการหาช่องทางทำงาน เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับฤดูทำนา บัวคำจึงขออาสาช่วยลุงทำนา เพราะเห็ดฟางและรับจ้างทั่วไป จนมาพบกับสามีซึ่งอยู่อีกหมู่บ้านหนึ่งที่ไม่ห่างไกลกันมากนัก ในปีเดียวกันนี้เองบัวคำจึงตัดสินใจแต่งงาน จนกระทั่งมีบุตรชายด้วยกัน 2 คน บุตรคนที่ 1 เกิดปี พ.ศ.2516 แต่เสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุเมื่อปี พ.ศ.2530 บุตรคนที่ 2 เกิดปี พ.ศ.2525 ปัจจุบันมีครอบครัวแล้ว ในช่วงที่บัวคำอยู่กับสามี

ตลอดระยะเวลา 10 ปี ก่อนที่บัวคำจะกลายมาเป็นแม่จ๋า บัวคำดำเนินชีวิตตามปกติสามัญ อยู่สุขสบาย และไม่เคยเจ็บป่วย ชีวิตในครอบครัวมีความสุขราบรื่น ฐานะความเป็นอยู่พอกินตามแบบแผนการดำเนินชีวิตในครอบครัวชาวชนบท บัวคำประกอบอาชีพทำนา เพาะเห็ดฟาง สานตะกร้าช่วยสามีเลี้ยงดูลูกๆ ตลอดมา

-ความทรงจำกับความฝันก่อนเป็นแม่จ๋า

บัวคำเล่าว่า ก่อนที่ตนเองจะกลายมาเป็นแม่จ๋าในปัจจุบัน ตนไม่เคยมีความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้านายเลย และไม่เคยรู้เรื่องราวผีเจ้านายคืออะไร ผีเข้ามีอาการเป็นอย่างไร ผีจะมาช่วยคนได้อย่างไร เชื่อว่าคนต้องช่วยคนมากกว่า ถึงแม้ว่าในหมู่บ้านสันโป่ง อันเป็นชุมชนที่บัวคำอาศัยอยู่ร่วมกับสามีนับสิบปี จะเคยมีผู้ที่เคยเป็นแม่จ๋าอยู่ก่อนแต่ก็ได้ย้ายออกจากหมู่บ้านก่อนที่บัวคำจะเข้ามาอาศัยอยู่หลายปี บัวคำกล่าวว่า “การที่ตนเองจะเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ต้องมีการพิสูจน์ให้ต้องแท้และมีเหตุผลเสมอ” การดำเนินชีวิตของบัวคำ ดำเนินเป็นไปอย่างปกติประสาชาวบ้าน แต่เหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่เกิดขึ้นกับบัวคำ ยังประทับอยู่ในความทรงจำซึ่งเป็นประสบการณ์นอกเหนือการสัมผัสอันลึกกลับที่ยังตราตรึงตลอดทุกวันนี้

-เหตุการณ์ประหลาด

เป็นเหตุการณ์ครั้งแรกในชีวิต ภายหลังจากที่บัวคำอยู่กินกับสามีเกือบ 6 ปี มีอยู่วันหนึ่ง บัวคำได้ออกไปช่วยเพื่อนบ้านทำนาตามปกติ ซึ่งในสมัยนั้นนิยมลงแรงเอามือเอาวันกัน ตอนเย็นของวันนั้นเองหลังจากเลิกค่านาทุกคนต่างกลับบ้านกันหมด แต่สำหรับบัวคำมีความรู้สึกว้าวใจยังไม่อยากกลับบ้าน มัวแต่ชักช้าเดินไม่ทันคนอื่น ต้องเดินกลับบ้านคนเดียวตามลำพัง เมื่อเดินออกจากทุ่งนาไปสักระยะหนึ่ง บัวคำเล่าว่า มีเสียงเหมือนคนมากระซิบให้ตนเองเดินไปบริเวณทุ่งเก่า “วัดร้าง” ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับทางเดินกลับบ้าน ตนเองต้องเดินเข้าไปในบริเวณแห่งนั้นในขณะที่ไม่สามารถบังคับร่างกายหรือควบคุมตัวเองได้ หลังจากนั้นบัวคำมีความรู้สึกเหมือนกับว่ามีคนมาจับมือข้างขวาของตนชี้ไปในบริเวณที่มีสมบัติฝังอยู่พร้อม ๆ กับมีเสียงกระซิบว่า “อยู่ตรงนี้ อยู่ตรงนี้ อยู่ตรงนี้” ถึง 3 ครั้งแล้วบอกมาให้มาขุดเอาเองตามลำพัง หลังจากที่บัวคำรู้สึกตัวจึงรีบเดินทางกลับบ้านทันที เพราะรู้สึกกลัวและไม่สนใจที่จะคิดถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองอีก แต่พอตอนกลางคืนหลังจากทุกคนในบ้านหลับกันหมด บัวคำตื่นขึ้นมาในลักษณะคล้ายคนละเมอ (บัวคำเล่าว่าในขณะที่ตนเองยังคงลืมตาอยู่) เห็นผู้ชายมีร่างกายสูงใหญ่ กำยำ ยืนอยู่บริเวณหน้าต่างทิศหัวนอนพร้อม ๆ กับถามบัวคำว่า “จะเอาหรือไม่” บัวคำเองตอบไปตรง ๆ ว่า “ไม่เอา” เป็นเช่นนี้อยู่ถึง 3 ครั้งด้วยกัน จนร่างของชายผู้นั้นได้หายไป

-ความป่วยไข้กับความฝัน

ก่อนที่บัวคำจะกลายมาเป็นม้าขี่เพียงปีเดียว ขณะที่บัวคำอายุได้ 26 ปี บัวคำเล่าว่ามีอาการป่วยไข้ที่รุนแรง (ซึ่งเป็นการเจ็บป่วยครั้งแรกและเป็นเพียงครั้งเดียวในชีวิต) แต่ก็ไม่ถึงกับต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล ชาวบ้านเรียกว่า “เมื่อย” หรือไข้หวัดใหญ่ ในบางครั้งรู้สึกว่าคุณเองนอนละเมอ ไข้ขึ้นสูงมาก การรักษาโดยอาศัยทานยาที่ซื้อจากร้านขายยา อาการป่วยเช่นนี้เป็นได้ประมาณ 1 อาทิตย์ก็หายไปแล้วสามารถทำงานได้ตามปกติ แต่ในช่วงที่บัวคำกำลังป่วยเกิดฝันในสิ่งที่แปลกประหลาดถึง 3 ครั้งด้วยกันและเป็นความฝันที่เกิดขึ้นติดต่อกันภายในระยะเวลา 3 คืน โดยในคืนแรกฝันว่าคุณเองได้เดินทางไปบนสวรรค์ได้เห็นศาลาการเปรียญซึ่งมีเครื่องไทยทานวางเรียงรายอยู่เป็นจำนวนมากมาย ทั้งที่เป็นของผู้อื่นและของคุณเองที่ได้เคยทำบุญไว้ พร้อม ๆ กับพบญาติที่เสียชีวิตไปนานแล้วแต่ไม่สามารถพูดคุยซักถามกันได้ ในคืนที่สองฝันว่าคุณเองได้ตายไปและมองเห็นเพื่อนบ้านกำลังช่วยกันนำศพของบัวคำไปเผาที่ป่าช้า แต่ได้ยินเสียงพลุบั้งไฟ 3 ครั้ง จึงสะดุ้งตกใจตื่น และคืนที่สามฝันว่าคุณเองกำลังเดินตามพระสงฆ์ 3 รูป เมื่อเดินตามไปถึงทาง 3 แพร่ง พระทั้ง 3 รูปได้ไล่ตนเองกลับบ้าน ทำให้สะดุ้งตกใจตื่นขึ้นมา หลังจากนั้นอาการที่เป็นอยู่ก็ค่อยๆ หุเลาเหายางลง จนสามารถทำงานได้ตามปกติ

-ผีเข้า

บัวคำเล่าว่า หลังจากที่ตนเองหายป่วยได้ไม่นานนัก ก็กลับมาทำงานได้อย่างคนปกติ ในวันหนึ่งน้องสะใภ้ของคุณถูกผีมาเข้าสิงไม่ยอมออก มีเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาเยี่ยมดูอยู่เต็มไปหมด ตนไม่รู้จะช่วยเหลืออย่างไร จึงขอร้องให้คนไปตามพ่อหนาน ซึ่งมีศาลาอาคมและเป็นที่นับถือในหมู่บ้านให้มาช่วยเหลือ แต่ยังไม่ทันที่พ่อหนานจะมาถึง บัวคำก็ถูกผี (อาจจะเป็นเทพเจ้าในความคิดของบัวคำ) มาเข้าร่างและไล่ผีที่เข้ามาสิงน้องสะใภ้ได้สำเร็จ

-พลังจิตและการสื่อสาร

ภายหลังจากที่บัวคำถูกผีเข้าได้ไม่นานนัก บัวคำมีความรู้สึกว่าคุณเองมีอาการผิดปกติไป แต่บัวคำยังรู้สึกตัวเองอยู่เสมอ ในเย็นวันหนึ่งขณะที่เพื่อนข้างบ้าน ได้ทำการเลี้ยงผีสองนางเพื่อแก้บนได้คืนไม้ใหญ่กลางทุ่งนาของหมู่บ้าน ซึ่งแต่เดิมคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านเล่าว่ามีผีสองนางสิงสถิตย์อยู่ ทั้ง ๆ ที่บัวคำอยู่ในบ้านแต่รู้สึกว่าได้กลิ่นธูปและกลิ่นไม้ค้ำอย่างแรง ในเวลาเดียวกันนั่นเอง บัวคำได้ยินเสียงกระซิบจากเจ้าแม่สองนาง ค่อมาทราบชื่อว่า เจ้าแม่บัวแก้วและเจ้าแม่บัวคำ โดยเจ้าบัวแก้วผู้เป็นที่ได้มาชักชวนตนเอง เหมือนเสียงกระซิบบอกว่า “ไปกินด้วยกันกับแม่นะลูก” แต่บัวคำตอบปฏิเสธ เมื่อผีสองนางได้รับการปฏิเสธจากบัวคำ จึงพาบัวคำ (ในภาคเหนือจะเรียกว่า

การถูกตีกุม ซึ่งเป็นอาการที่ร่างกายและจิตใจถูกรบกวน (โดยผี) ไปฝากไว้กับเพื่อนบ้านที่กำลังนั่งจับเข่าพูดคุยกันอยู่ พร้อมกับพูดบอกว่าให้บัวคำรออยู่ตรงนี้เดี๋ยวจะกลับมา ในขณะที่นั้นบัวคำเล่าว่าตนเองรู้สึกตัวหมดทุกอย่างแต่ไม่สามารถพูดคุยกับทุกคนได้ มีลักษณะเหมือนกับคนเหม่อลอยพร้อม ๆ กับได้กลิ่นอาหารที่ผู้คนนำไปเลี้ยงตลอดเวลา อาการเช่นนี้เป็นอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่งจึงรู้สึกตัวเป็นปกติ

-ถอดจิตโดยผีสองนาง

นับจากระยะเวลา 7 วันภายหลังจากที่เหตุการณ์สื่อญาณระหว่างบัวคำกับเจ้าแม่สองนางแล้ว บัวคำเล่าว่า ได้ทำงานช่วยสามีเลี้ยงลูกตามปกติ ในขณะที่กำลังนั่งสานตระกร้าอยู่ใต้ถุนบ้านแต่มีความรู้สึกว่ามีใครบางคนบังคับให้ตนเองขึ้นไปบนบ้าน พร้อม ๆ กับบอกให้ตนเองไหว้พระและทำสมาธิ แต่ตนเองต้องการทำงานจะลงจากบันไดบ้านก็ก้าวขาไม่ออก จะร้องขอให้คนมาช่วยเหลือก็พูดไม่ได้ จำเป็นต้องทำตามหลังจากที่ทำได้สักพักใหญ่ ๆ รู้สึกมีคนมากระซิบบอกให้ท่องคาถาว่า “ขวัญมา จิตมา ขวัญมา จิตมา ขวัญมา จิตมา” เมื่อตนทำตามก็มีเสียงกระซิบขึ้นมาถามอีกว่า “เห็นไหม เห็นไหม เห็นไหม” ถึง 3 ครั้งด้วยกัน ตนจึงตอบไปตามตรงว่าไม่เห็นอะไรเลย หลังจากที่บัวคำตอบไปมีเสียงกระซิบบอกกลับมาว่า “ถ้าหากไม่เห็นดีแล้ว ต่อไปนี้จะได้มีจิตใหม่ ขวัญใหม่” พร้อม ๆ กับบอกให้บัวคำสวมชุดผ้าใหม่ที่ซื้อมา เพื่อที่จะได้มีร่างใหม่ คอยให้ความช่วยเหลือมนุษย

-รักษากนผ่านจิต

ประมาณปี พ.ศ. 2526 เช้าวันหนึ่งควายของบัวคำเอง เกิดอาการเจ็บป่วยอย่างกะทันหันและมีอาการใกล้ตายแล้ว แต่บัวคำได้รักษาด้วยการมนต์น้ำมันต์และใช้คาถาแหก เช็ดควาย ด้วยมือซึ่งไม่ทราบว่าเป็นตนเองทำได้อย่างไร ทั้ง ๆ ที่ไม่มีคาถาอาคมและไม่เคยทำมาก่อน ควายก็หายเป็นปกติ จนเป็นที่เลื่องลือของคนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง บางคนมาขอให้ทำน้ำมันต์ เช็ด แหก อาการป่วยตามร่างกายเกือบทุกชนิด และรักษาได้ผลเกือบทุกราย จนมีผู้มาขอให้ความช่วยเหลือทุกระดับตั้งแต่ชาวบ้านธรรมดา ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พยาบาล ซึ่งป่วยและหมดหนทางรักษา จนเป็นที่สงสัยของสาธารณสุขเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบแต่ก็ไม่พบข้อมูลใด ๆ เพราะตนกระทำด้วยความบริสุทธิ์ มีเพียงการใช้มือเพื่อเช็ดแหกกับน้ำเปล่าเท่านั้น ในวันหนึ่งมีคนมาขอให้ความช่วยเหลืออย่างน้อย 100-200 รายจนต้องจัดทำบัตรคิวขึ้น บัวคำเล่าว่า การรักษาของตนในครั้งนั้นไม่ใช่การทรงเจ้า ลงผี แต่เป็นวิธีการรักษาโดยใช้ญาณที่สื่อพลังกับเทพมีองบน ซึ่งเป็นเทวดารักษาจิต ใช้วิธีการควบคุมจิต (จิตของบัวคำ) เพื่อรักษากน บัวคำเล่าว่า เทวดารักษาจิตให้ตนเองได้รู้ว่าในอดีต

ชาติเคยเป็นเทพชื่อว่า “บัวบาน” แต่มาเกิดในชาตินี้ชื่อว่า “บัวคำ” เทวดาที่มารักษามีสององค์คือ เจ้าแม่พุกษาและเจ้าชโลม เป็นการมาเสริมบารมีเพื่อเปิดทางให้บัวคำได้ช่วยเหลือมนุษย์ สร้างบุญ สร้างกุศลโดยวิธีการผ่านจิตสามทาง คือ จิตของบัวคำ (เจ้าบัวบาน) จิตของเจ้าพุกษาและจิตของเจ้าชโลม ซึ่งจิตทั้งสามทางจะเสริมพลังร่วมกัน แต่ที่จะไม่มีการลงทรงเพราะถือว่าเป็นเทพเจ้าชั้นสูงและไม่มีชั้นครูใด ๆ เพียงแต่มีชั้นตั้งรักษา ซึ่งผู้ที่มาขอให้คนช่วยเหลือเพียงแต่นำดอกไม้รูปเทียนและชั้นตั้งรักษาคนละ 12 บาท ในระยะเวลานั้นมีคนมาขอให้บัวคำใช้จิตรักษาเป็นจำนวนมาก การมาช่วยเหลือของเทวดารักษาผ่านจิตจำกัดเพียง 3 ปีเท่านั้นคือตั้งแต่ปี พ.ศ.2526-พ.ศ.2529 เมื่อครบกำหนดเทพเจ้าทั้งสององค์ต้องกลับไปบำเพ็ญเพียรภาวนาคตามภพชาติยังเมืองบน และภายหลังตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 เป็นต้นมาจึงเปลี่ยนมาเป็นการลงผีเจ้านายและลงขอนกระด้าง

-การลงผีเจ้านายและลงขอนกระด้าง

ประมาณต้นเดือนมีนาคม 2530 ภายหลังจากที่เทพรักษาบัวคำถึงกาลเวลาที่จะกลับสู่เมืองบน และสิ้นสุดการบำเพ็ญบุญยังโลกหนมนมนุษย์ด้วยวิธีการรักษา โดยใช้ญาณผ่านจิตของบัวคำแล้ว เจ้าแม่พุกษาและเจ้าชโลม จึงได้อัญเชิญเทพเจ้าที่มีศีลมีธรรมและมีอำนาจบารมีจากถ้ำหลวงคอยโง้ม ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอพานจังหวัดเชียงราย มาช่วยเหลือหนมนมนุษย์และทำหน้าที่แทนจำนวน 4 องค์ คือ เจ้าพ่อคำแสน เจ้าพ่อคำริน เจ้าพี่มาลา และเจ้าคำหล้า โดยมีการลงทรงให้ความช่วยเหลือกับมนุษย์พร้อม ๆ กับลงขอนกระด้างเพื่อเป็นร่างสื่อกลางติดต่อกับดวงวิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้ว ให้กับญาติที่มาขอความช่วยเหลือ ในตอนนี้เองบัวคำต้องกลายมาเป็นม้าขี่และรับชั้นครูของผีเจ้านาย พร้อม ๆ ไปด้วยกับชั้นครูขอนกระด้าง ซึ่งได้ให้ความช่วยเหลือกับเหล่าบรรดาลูกเลี้ยงที่มาขอความช่วยเหลือตลอดมารวมระยะเวลาเกือบ 20 ปี

-ทักษะการเป็นม้าขี่ในความสำคัญของบัวคำ

บัวคำเล่าว่าการเป็นม้าขี่เป็นสิ่งที่ดี เพราะร่างกายของเราสามารถสละให้เทพเจ้าได้มาใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ บางคนอาจจะมีความเชื่อเรื่องนี้ บางคนอาจจะไม่เชื่อ นั่นก็แล้วแต่เหตุผลของแต่ละคน แต่คนที่เคยล้มตัมผัสและคนที่เป็นม้าขี่ จะรู้ด้วยตัวเองว่าถึงไหนจริงสิ่งไหนไม่จริง สิ่งไหนที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ หากบอกว่าไม่มีคงจะไม่เป็นการถูกต้องนัก เหมือนกับเจ้าพ่อที่มาลงร่างของตนเองนั้น สามารถรักษาคนที่เจ็บป่วยให้หายมาแล้วหลายราย แม้แต่หนายความที่มีการศึกษาดี เจ็บป่วยด้วยโรคอาการคล้ายลมพิษ รักษามาแล้วหลายแห่งแล้วไม่หาย ทั้งโรงพยาบาลที่มีชื่อเสียงของรัฐและเอกชน แต่สุดท้ายก็มาหายกับเจ้าพ่อ ปัจจุบันหนายความผู้นี้ยังเป็นลูกศิษย์ของเจ้าพ่อและมักจะไปมาหาสู่เป็นประจำ อีกรายหนึ่งจบปริญญาโทจากเมืองนอกเมืองนา แต่ไม่เคย

ประสบความสำเร็จในชีวิต ขาดความหวังมักจะมาขอให้เจ้าพ่อได้ช่วยเหลือในธุรกิจการค้าอยู่เป็นประจำ เจ้าพ่อและตนเองอย่างน้อยก็เป็นสิ่งที่พึ่งให้กับคนอื่น ๆ ได้ ไม่ใช่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวอยู่ฝ่ายเดียว การที่บัวคำเป็นม้าขี่ต้องเสียดสละทุกอย่างแม้แต่เวลาก็ยังไม่ค่อยจะมีให้กับตนเองเลย จะได้หยุดพักผ่อนเฉพาะช่วงวันพุธและวันพระเท่านั้น บางครั้งวันปกติก็ต้องการพักผ่อนบ้าง โดยเฉพาะในช่วงระยะเวลาเจ็บป่วยและมีธุระสำคัญ ก็ไม่สามารถหยุดได้เพราะมีลูกเลี้ยงมารอให้เจ้าพ่อได้ช่วยเหลืออยู่เป็นประจำ ค่าชันครุครั้งหนึ่งแค่ 24 บาท แต่ค่าชันครุขอนกระด้าง 309 บาท จำนวนเงินค่าชันครุเจ้าพ่อเป็นผู้ที่กำหนด บัวคำเล่าว่าตนเองไม่มีสิทธิ์ใด ๆ ที่จะเป็นผู้กำหนดเองแม้แต่น้อย จำนวนเงินที่ได้ไม่ได้นำไปใช้จ่ายส่วนตัวอย่างเด็ดขาด แต่จำนวนเงินที่ได้รับค่าชันตั้งจะจำแนกออกเป็นส่วน ๆ ส่วนหนึ่งนำไปใช้จ่ายส่วนตัวซึ่งไม่ได้มากมายอะไรนัก อีกส่วนหนึ่งนำไปเป็นปัจจัยเพื่อใช้ในกิจกรรมของเจ้าพ่อ เพราะต้องมีการเช่าไหว้เลี้ยงครุทุก ๆ คั่นเดือน อีกส่วนหนึ่งจะนำไปทำบุญ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ยี่เป็ง เจ้าพ่อจะตั้งกองกฐินเป็นประจำทุก ๆ ปี บัวคำกล่าวว่าตนเองเป็นคนโชคดี เพราะถือว่ามีบุญญาธิการที่เจ้าเลือกเป็นม้าขี่และมาอยู่ปกป้องรักษาให้อยู่สุขสบาย ใครจะมาลอกเลียนแบบการเป็นม้าขี่ก็ไม่ได้ แต่ม้าขี่ปลอมก็มีมากมายเหมือนกัน แต่ก็ไม่ใช่ปลอมไปเสียทั้งหมด ม้าขี่จริง ๆ ก็มีแล้วแต่ว่าเทพเจ้าจะมาในปางใด ที่สำคัญเรายังได้มีโอกาสทำบุญร่วมกับเจ้าพ่อ เพื่อว่าผลบุญจะได้ส่งผลให้เรามีจิตใจที่งดงาม มีความเมตตาต่อกับคนอื่น ๆ เพื่อจะได้ถือฤกษ์ดีวิญญาณของเราไปในวันข้างหน้า การที่จะพูดว่าการลงผีเจ้านาย เป็นสิ่งที่งมงายก็แล้วแต่คนจะคิดหรือตัดสินใจ แต่สิ่งนี้ก็เกิดขึ้นมานานแล้ว สำหรับตนเองเชื่อว่าเป็นความจริง ที่เป็นความจริงก็เพราะได้พิสูจน์ด้วยตัวเอง กรณีตัวอย่างลงขอนกระด้าง ในขณะที่ตนเอง (บัวคำ) ไม่เคยทราบว่ามีนิสัยใจคอ อาหารที่ผู้ตายชอบ บุคลิกลักษณะและญาติของผู้ตายเลยแม้แต่น้อย แต่ก็สามารถทำนายได้อย่างถูกต้องละเอียด แม้กระทั่งเสื้อผ้าที่ผู้ตายสวมใส่ก่อนตาย กริยาท่าทางก่อนตาย หากวิญญาณไม่มีจริง การลงขอนกระด้างเป็นเรื่องโกหก ก็คงจะตอบคำถามกับญาติผู้ตายไม่ถูกต้อง และก็จะไม่มีลูกเลี้ยงคนใดมาขอร้องเพื่อให้ทำพิธีลงขอนให้ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นเรื่องที่น่าแปลกเหมือนกัน ตนเองก็ยังอธิบายไม่ได้ถึงแม้ว่าจะจะเป็นม้าขี่ก็ตาม เพราะในช่วงระยะเวลาที่เจ้าพ่อหรือดวงวิญญาณขอนกระด้างมาลงร่าง จะไม่มีความรู้สึกตัวเลยแม้แต่น้อย ทำไมและเหตุผลใดจึงเป็นเช่นนี้ ผิดจริงหรือไม่ตนก็ไม่เคยเห็นมาก่อนเหมือนกันกับคนอื่นทั่วๆ ไป ที่ต้องการคำตอบ แม้แต่ผีเจ้านายที่มาเข้าร่างตน ก็ไม่เคยเห็นหรือสัมผัสด้วยตาของตนเอง (แต่สัมผัสทางกายและจิตวิญญาณ) บัวคำยังมีความเห็นต่อไปอีกว่า น่าจะมีบุคคลอื่นหลาย ๆ พันคนในประเทศไทยที่เคยมีประสบการณ์คล้ายกับตนเองและมีความเชื่อด้านนี้

บัวคำกล่าวว่ การเป็นม้าขี่ในปัจจุบัน อาจจะได้รับ การดูถูกว่างมงาย หลอกลวงและไร้เหตุผล ในสายตาของคนที่ไม่เชื่อ แต่ตนเองไม่ได้กระทำเช่นนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างเจ้าพ่อเป็นผู้กำหนด

การที่ตนจะออกมาห้ามไม่ให้ลูกเลี้ยงมาหาตนนั้นเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ เพราะลูกเลี้ยงมาขอเรื่อง บางกรณีมาจากต่างจังหวัดเสียเงินเสียทองโดยเฉพาะค่าเดินทาง แต่ก็ยอมมาหาเพื่อให้เจ้าพ่อช่วยเหลือ เพราะหมดหนทางจริงๆ ตนเองเห็นแล้วรู้สึกสงสารเสียด้วยซ้ำ อยากให้เจ้าพ่อได้ช่วยเหลือทุกคน ให้สำเร็จตนเองก็พึงพอใจแล้ว เมื่อคนป่วยมาหาเจ้าพ่อจะช่วยเหลือทุกคนและได้ผลมาแล้วหลายรายเช่นกัน ที่ไม่ได้ผลคงจะเป็นผู้ป่วยโรคเอดส์ ที่เจ้าพ่อก็ต้องเซ็ด แหกให้ ถึงแม้ว่าตนเองอาจจะกลัวติดเชื้อ แต่เจ้าพ่อไม่เคยกลัวอย่างน้อยก็คิดว่า เจ้าพ่อก็ให้กำลังใจและช่วยเหลือผู้ป่วยตามอำนาจของเจ้าพ่อที่มีอยู่ ในความรู้สึกแล้ว บัวคำกล่าวต่อไปอีกว่า การเจ็บป่วยบางอย่างไม่น่าที่จะต้องไปหาหมอหรือโรงพยาบาลเพียงอย่างเดียว เพราะการเจ็บป่วยบางอย่างแม้ว่าจะไปรับการรักษาหนึ่งพันกว่าโรงพยาบาลก็ไม่หายขาดได้ คืออยู่ที่สาเหตุ โรงพยาบาลจึงไม่ใช่ทางออกสุดท้ายสำหรับชีวิต เพราะการเจ็บป่วยหลายสาเหตุมาจากการทำผิด ผิดศีล ผิดชอย เช่น ถมน้ำบ่อ หล่อ ถั่วดินเผา ไม่ดีเพราะถือว่าขีดบ้านขีดเมือง หรือโรคที่เกิดจากถูกพิษผีไล่ ทำให้มีอาการวิปริตต่างๆ นานา ต้องให้เจ้าพ่อดูสาเหตุและหาวิธีการแก้ไข ดังหลายกรณีที่มาหายกับเจ้าพ่อ เช่น คุณทนาย ดังที่บัวคำกล่าวข้างต้น

ถึงแม้ว่าการเป็นมัจฉี จะมีหน้ามีตาโดยเฉพาะศิษยานุศิษย์ที่มีชื่อเสียงมีลูกเลี้ยงเอียงคำมากมาย ในสายตาของผู้ที่เชื่อถือ ก็กับการดูถูกดูหมิ่นเหยียดหยามของผู้ที่ไม่เคารพศรัทธาว่า งมงายพวกหลอกกลวงโลก ฯลฯ แต่การเป็นมัจฉีสำหรับบัวคำแล้ว รู้สึกว่ามีความภาคภูมิใจที่เจ้าพ่อเลือกตนให้เป็นมัจฉี ใครจะว่าอย่างไรก็ตามตนเองไม่เคยใส่ใจตรงนั้น เธออยู่ส่วนเรา เขาอยู่ส่วนเขา เรามองเราถึงมกายเองเพราะเราเชื่อเอง ใครบังคับใครไม่ได้ เราเชื่อคนอื่นไม่เชื่อก็ตาม เราเห็น เรารู้ใครไม่เห็นไม่รู้ก็ไม่เชื่อ บัวคำกล่าวว่า “ใครที่ว่าการเป็นมัจฉีโกหก ทดลองมาโกหกบ้างซิแล้วจะรู้ว่ามันเป็นอย่างไร จะมีลูกเลี้ยงมาขอความช่วยเหลือไหม และจะช่วยเหลือลูกเลี้ยงได้จริงไหม จะลงขอนกระด้างได้ไหม” การเป็นมัจฉีไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ เลย เพราะขึ้นอยู่กับบุญญาบารมีของแต่ละคน ไม่ใช่ใครอยากเป็นก็เป็นได้ สำหรับตนเองมีเจ้าพ่อปกป้องรักษาที่รู้สึกอบอุ่นใจ ทุกวันนี้อยู่กับเพื่อนเพียงสองคนเท่านั้นเพราะเลิกกับสามี ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้หญิง แต่เรามีเจ้าพ่อปกป้องคุ้มครอง ทำให้เกิดความสบายใจ ตั้งแต่เป็นมัจฉีจนในปัจจุบันนี้อายุ 46 ปีแล้ว รวมเป็นมัจฉีได้เกือบ ๆ 20 ปีเต็ม ไม่เคยไปโรงพยาบาลแม้แต่เพียงครั้งเดียว ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ดี อยู่สุขสบาย ปรารถนาสิ่งใดก็ได้ตามใจคิด ด้วยอานิสงค์ผลบุญของตนกับเจ้าพ่อที่ได้ร่วมสร้างไว้ และจะต้องตั้งสมภารมีด้วยการช่วยเหลือมนุษย์ต่อไป จะได้เพิ่มบุญให้มากขึ้นอย่างน้อยมัจฉีก็ได้รับความสุขทางใจในระดับหนึ่ง

1.2. นางดี แก้วสุวรรณ ปัจจุบันอายุ 51 ปี เริ่มเป็นมัจฉีเมื่อปี พ.ศ.2530 ตอนขณะอายุได้ 36 ปี ปัจจุบันรวมระยะเวลาของการเป็นมัจฉีนาน 15 ปี เนื่องจากศิษยานุศิษย์ของป้าดี มาลงในปางที่ไม่

ได้ให้ความช่วยเหลือกับเหล่าบรรดาลูกเลี้ยงโดยทั่วไป แต่มาในปางเพื่อปกป้องรักษาตัวตนของป้าดี และคนในครอบครัวให้อยู่สุขสบาย ช่วยแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ที่มักจะเกิดขึ้นภายในครอบครัวเป็นประจำ ตลอดจนช่วยเหลือให้คนในครอบครัวทำมาค้าขึ้นมีโชคลาภ การเป็นมัจฉีของป้าดีจึงเป็นที่รู้จักในแวดวงของมัจฉีครูเดียวกันตลอดจนเครือข่ายและสมาชิกในหมู่บ้าน

-สถานภาพชีวิตโดยทั่วไป

นางดี แก้วสุวรรณ เป็นคนเชียงใหม่โดยกำเนิด จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนในชนบท เป็นบุตรคนที่ 3 ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 5 คน ป้าดีเป็นลูกกำพร้าตั้งแต่อายุ 11 ปี ต้องระหกระเหินไปอยู่อาศัยกับน้ำซึ่งเป็นน้องสาวแท้ ๆ ของแม่ ป้าดีต้องทำงานอย่างหนักหารังหามค่า เลี้ยงลูกให้กับน้ำสาวถึง 4 คน ต้องหุงข้าว ซักผ้า ทำอาหาร เก็บฟืน เกี่ยวหญ้าให้ควายกินสารพัด วันหนึ่งจะได้พักผ่อนตอนหลับนอนเท่านั้น ป้าดีเล่าว่าอยากมีอิสระ ไปเที่ยวกับเพื่อน ๆ เวลาป้าดีได้ยินเพื่อนเรียกพ่อแม่ พุคคุยกัน ทำให้ตนเองอยากคุยกับพ่อแม่แบบนั้นบ้าง แต่ก็ไม่มีโอกาสเพราะพ่อแม่ของป้าดีทำบุญมาน้อย ส่วนป้าดีเองก็รู้สึกว่าเป็นคนบาปที่ไม่มีโอกาสได้เลี้ยงดูพ่อแม่เลยแม้แต่น้อย พี่น้องต้องมาแตกแยกกันอยู่คนละทิศละทาง ป้าดีคิดว่าอาจจะเป็นเพราะเคยสร้างกรรมเวรในชาติก่อนหนหลังก็ได้ ทำให้ชาตินี้จึงต้องมาเป็นแบบนี้ ชีวิตของป้าดีจึงต้องรับกรรมเวรต่อไปจนกว่าจะชดใช้หมด

เมื่อปี พ.ศ.2516 ขณะที่ป้าดีอายุได้ 22 ปี จึงตัดสินใจแต่งงานกับสามีคนปัจจุบันซึ่งอยู่ข้างบ้าน จนมีบุตรด้วยกันคนหนึ่ง แต่ชีวิตในครอบครัวไม่สู้จะราบรื่นนัก หลังคลอดบุตรได้ไม่นาน ป้าดีต้องล้มป่วยอย่างกะทันหันเกือบเอาชีวิตไม่รอด ฐานะทางบ้านก็ยากจน มีอยู่วันหนึ่งไม่มีเงินซื้อข้าว แต่เป็นจังหวะดีที่พี่สาวคนโตหาบข้าวและอาหารมาขาย จึงขอซื้อข้าวเนื่องจากพี่สาวพอประทังชีวิตรอดไปได้วัน ๆ บางวันต้องกินข้าวกับเกลือ สามีประกอบอาชีพรับจ้างขนของได้เงินวันหนึ่งไม่กี่บาท ตนเองก็ไม่สามารถไปค้าขายในเมืองได้เหมือนสมัยครั้งก่อนเพราะสุขภาพไม่สมบูรณ์ เงินที่สามีหามาได้ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ และแม่ ซึ่งแก่ชรามากแล้ว แม่สามีตาพิการทั้งสองข้าง ส่วนพ่อของสามีเจ็บป่วยอยู่เป็นประจำต้องเข้าออกโรงพยาบาลบ่อยครั้ง ส่วนบุตรที่เกิดมาสุขภาพไม่สู้จะแข็งแรงมากนัก บางครั้งไม่มีเงินถึงกับต้องขอซื้อค่ารักษาจากโรงพยาบาล (สมัยก่อนชื่อว่าโรงพยาบาลหมอมนุญ) ในปี 2520 สามีของตนล้มป่วยด้วยโรคไวรัสตับอักเสบ ชาวบ้านเรียกว่าโรคคีซ่าน ตาเหลืองตัวเหลืองแทบทั้งตัว แต่ก็มีชีวิตรอดมาได้ ป้าดีเองก็ไม่สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้มากมายนัก เนื่องจากไม่ค่อยสบาย บางครั้งปวดหัว หน้ามืดคล้ายจะเป็นลม ใจสั่น ต้องเลี้ยงดูลูกอยู่บ้าน ดูแลสามีและช่วยทำเกษตร เนื่องจากตนเองมีที่นาติดตัวมาซึ่งเป็นสมบัติของแม่เพียง 3 ไร่ อาศัยเก็บเงินจากการขายข้าว แต่เงินที่เก็บหอมรอมริบก็ร่อยหรอลงไปเรื่อย ๆ เนื่องจากเสียค่าใช้จ่าย

จ่ายในการรักษาพยาบาลสมาชิกในครอบครัวจนหมด กระทั่งปี พ.ศ.2525 และปี พ.ศ.2530 พ่อและแม่ของสามีได้เสียชีวิตลงตามลำดับ

อาการเจ็บป่วยของป้าดี เป็นที่รำคาญแก่ตัวของป้าดีอย่างมาก ป้าดีเล่าว่าหากไม่มีลูกที่ต้องเลี้ยงดูก็คงจะปล่อยให้ตัวเองตายไปนานแล้ว จึงต้องประทังชีวิตให้รอด เพราะไม่ต้องการให้ลูกต้องมาเป็นกำพร้าพ่อแม่เหมือนกับตนเอง เพราะเคยพบกับความยากลำบากและพบกับความสูญเสียมาแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ.2517-2529 ป้าดีจึงต้องคอยดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยของตนเองตลอดมา โดยไปรับการรักษาทั้งจากโรงพยาบาลของรัฐ และ โรงพยาบาลเอกชนหลายต่อหลายแห่ง หมอเมืองพิน บ้าน การฝังเข็ม ทานยาสมุนไพร บางครั้งอาการก็พอทุเลาลงไปบ้าง ในบางครั้งก็กลับมาเป็นอยู่อีก เช่นเดิม เป็นเช่นนี้อยู่เรื่อย ๆ

- พี่พาสีเจ้านาย

ประมาณปี พ.ศ.2519 คนในหมู่บ้านซึ่งเจ็บป่วยเรื้อรังมานาน ได้เชิญพี่เจ้านายที่มีชื่อเสียงจากลำพูนมาทำการรักษา เนื่องจากตนเองไม่เคยเห็นมาก่อนเมื่อทราบข่าวจึงมาดูวิธีการรักษาของพี่เจ้านาย ซึ่งก็ทำนายแบบธรรมดาถูกบ้างไม่ถูกบ้าง แม้แต่อาการเจ็บป่วยของตนเอง ซึ่งพี่เจ้านายได้ให้น้ำมนต์มาอาบและยาสมุนไพรชนิดหนึ่งมาต้มกิน แต่อาการก็ไม่ดีขึ้น จึงหันมาทานยาสมุนไพรพื้นบ้านพร้อม ๆ กับรักษาตาม โรงพยาบาลต่าง ๆ ตลอดมา ป้าดีตัดสินใจไปขอความช่วยเหลือจากพี่เจ้านายในครั้งที่สอง จากพี่เจ้านายที่มีชื่อเสียงในอำเภอเดียวกัน ในช่วงขณะเมื่อตนเองมีอาการเจ็บป่วยอย่างรุนแรงและต้องการหายจากความเจ็บป่วยที่เป็นอยู่ บางครั้งหัวใจเต้นหวิว ๆ ไปรักษามาหลายที่หลายแห่งก็ไม่หายสักที มีความรู้สึกท้อแท้ใจแล้ว ซึ่งได้รับคำบอกเล่าจากพี่เจ้านายว่า การที่ตนเองมีอาการเป็นเช่นนี้ เนื่องจากมีกรรมมีเวรที่เคยทำไว้ในชาติปางก่อนชาตินี้จึงต้องมารับกรรม นอกจากนี้กำลังจะมีพี่เจ้านายที่ต้องการมาฆ่าให้ตนเองเป็นม้าขี่ พร้อม ๆ กับแนะนำว่าให้ป้าดีตั้งขันตักพี่เจ้านายเสียแต่เนิ่น ๆ พี่จะได้ไม่มาฆ่าอีก โดยป้าดีจะต้องเสียค่าขันครุ 108 บาท แต่ป้าดีไม่เชื่อจึงไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำดังกล่าว

- ถูกคุณไสย

ปี พ.ศ.2524 มีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ขณะที่ลูกของป้าดีอายุ 12 ขวบ มีหญิงคนหนึ่งมาติดพันสามี ซึ่งป้าดีก็ทราบแต่ก็ไม่ได้ทำอะไร ได้แต่คอยตักเตือนสามีและเล่าเรื่องให้พ่อแม่ฝ่ายสามีได้รับทราบ ตลอดจนมีเพื่อนบ้านคอยหวังดีบอกให้ตนเองทราบอยู่ตลอดเวลา หญิงคนนั้นได้ทำคุณไสย (ผ่าจ๋าน) ให้ป้าดีกับสามีเลิกกัน จนบางครั้งสามีของป้าดีมีอาการคุ้มคั่งทะเลาะเบาะแว้งกันบ่อยมากและพยายามขอเลิกกับป้าดีอยู่หลายครั้ง จนป้าดีต้องตามไปแก้คุณไสย

กับหมอไสยศาสตร์หลายครั้งเช่นกัน เพราะป้าตีเองรู้จากเพื่อนบ้านว่าผู้หญิงคนนั้นได้ทำคุณไสยกับ หมอคนใดบ้าง

-เหตุการณ์ประหลาดภายในบ้าน

ในช่วงที่สามีและป้าตีถูกคุณไสย มักจะมีเหตุการณ์ประหลาดเกิดขึ้นในบ้านอยู่เป็นประจำ ป้าตีเล่าว่าในตอนกลางคืนแทบจะทุกคืน บ้านของป้าตีจะสั่นไหว โยกเขกเหมือนกับแผ่นดินไหว ทั้ง ๆ ที่เป็นบ้านไม้ที่มั่นคงแข็งแรง เหมือนกับว่ามีวัว ควายวิ่งเข้ามาชนเสาเรือนมงคลของตัวบ้าน ซึ่งมีหิ้งผีปู่ย่าตั้งสถิตอยู่ เป็นเหตุการณ์ที่แปลกประหลาดมาก ป้าตีเชื่อว่าผีหอกผีเฮือน เทวบุตร เทวดา คงจะคอยปกป้องรักษาและปีศาจความกลัวให้บ้านเรือนอยู่ดี คอยปีศาจความกลัวถึงที่จะมาทำอันตรายคนในครอบครัวให้ล้มเจ็บหรือมีอันเป็นไปซึ่งเกิดจากคุณไสยนั่นเอง

-การล้มป่วยภาวะวิกฤติในชีวิต

ต้นปี พ.ศ.2530 ประมาณเดือนมกราคม ป้าตีเล่าว่าตนเองได้เดินทางไปช่วยงานศพญาติ ซึ่งเป็นพี่เขยของสามี โดยอยู่หมู่บ้านใกล้เคียงกัน ระหว่างเดินทางกลับบ้าน ป้าตีมีอาการหน้ามืด ใจสั่นและเป็นลมล้มลงอยู่กลางทุ่งนา โชคดีที่มีคนไปเห็นเลยนำป้าตีส่งโรงพยาบาล แต่หมอวินิจฉัยว่าเป็นลมธรรมดาจึงปฐมพยาบาลและให้ยามาทานที่บ้าน เมื่อป้าตีเองกลับมาถึงบ้านอาการที่เป็นอยู่กลับรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ป้าตีเล่าว่าตอนนั้นมีอาการหน้ามืดอย่างกระทันหัน ใจสั่น เนื้อตัวซีดเหลือง ญาติห้ามป้าตีนำตัวส่งโรงพยาบาลอีกครั้งหนึ่ง พอไปถึงโรงพยาบาลกลับมีอาการเป็นปกติเหมือนคนที่ไม่เคยเป็นอะไรเลย ญาติ ๆ จึงนำตัวป้าตีเองกลับมารักษาและคอยดูอาการที่บ้าน วันรุ่งขึ้นมีไข้คนหนึ่งซึ่งอยู่ต่างหมู่บ้านแต่ก็รู้จักกัน ได้แนะนำให้ญาติและป้าตีไปหาผีเจ้านายองค์หนึ่งที่มีชื่อเสียงมาก สามารถรักษาและค้นหาสาเหตุอาการเจ็บป่วยที่ค่อนข้างลึกลับแบบนี้ได้ สามารถรักษาคนป่วยให้หายมาแล้วหลายราย ประกอบกับป้าตีเองก็เคยได้ยินชื่อเสียงของผีเจ้านายองค์นี้อยู่พอสมควร และเกิดความสงสัยเช่นกันว่าอาการที่เกิดขึ้นอาจจะมีสาเหตุมาจากถูกคุณไสยจากการกระทำของเมียน้อย จึงทดลองตัดสินใจและปรึกษากับบรรดาญาติไปพบกับผีเจ้านายองค์นั้น

-รับขันครุเป็นมาจี้

ป้าตีเริ่มรับขันครุใหญ่ครั้งแรกในวันที่ 5 เดือนมีนาคม พ.ศ.2530 ในปีเดียวกันนั้นเอง เนื่องจากได้รับคำบอกเล่าจากผีเจ้านายที่ไปขอความช่วยเหลือว่า อาการเจ็บป่วยของป้าตีที่เกิดขึ้นนั้น เนื่องมาจากว่ามีผีเจ้านายมาย่ำ เพราะถึงเวลาที่จะมาจุดช่วยรักษาพยาธิของมาจี้และปกป้องรักษา

ครอบครัวให้อยู่สุขสบายเสียที เนื่องจากผีเจ้านายลงมาย้านานแล้ว การที่ป่าดิมีอาการที่เกิดขึ้นอย่าง กระทั่งหันดั่งกล่าว เนื่องจากว่ามีผีเจ้านายมาอำป่าดิลึง 2 แห่ง ซึ่งมาจากสายผีเจ้านายคนละคร โดย หนึ่งเป็นผีเจ้านายที่อยู่ในบริเวณทิศหัวนอนของป่าดิม และอีกแห่งหนึ่งเป็นผีหอเลื้อบ้าน ของหมู่บ้านที่ป่าดิมไปช่วยงานศพนั่นเอง เมื่อผีเจ้านายเห็นป่าดิมจึงต้องการมาเข้าร่าง แต่ผีเจ้านายของป่าดิมที่ มาอำอยู่ก่อนแล้วได้ห้ามไว้ จึงทำให้ป่าดิมเกิดอาการดั่งกล่าว หากป่าดิมไม่รับจันอาจจะมีอันเป็นไป พร้อม ๆ กับได้แนะนำให้ป่าดิมกลับมากบอพระแม่ธรณีเจ้าที่เจ้าแดนและผีปู่ย่าที่บ้าน เพื่อขออนุญาต เปิดทางให้ผีเจ้านายได้เข้ามาอาศัยปกปักรักษาป่าดิมและครอบครัวได้ โดยไม่เกิดการต่อต้านซึ่งกัน และกัน “ระหว่างผีปู่ย่ากับผีเจ้านาย” และจะเป็นการง่ายที่ผีเจ้านายจะมาเข้าร่างได้ พร้อม ๆ ไปกับการ ตั้งขันครุ 24 รับจันผีเจ้านายไว้บนหลังทิศหัวนอน ซึ่งป่าดิมก็ปฏิบัติตามคำแนะนำ เพราะรู้สึกกลัว และต้องการหายจากอาการเจ็บป่วย

-ลงผีเจ้านายและรับขันครุ

ภายหลังจากที่ป่าดิมตั้งขันรับผีเจ้านายไว้เพียง 3 วัน ในตอนกลางคืนของวันที่ 3 ป่าดิมและ ครอบครัวต้องกลับไปพบกับผีเจ้านายของคั่นอีกครั้ง (ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นพ่อครูแก้ว) เพื่อเปิด ทางให้ผีเจ้านายมาลง เมื่อป่าดิมไปถึงก็เริ่มทำพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระ นั้งสมาธิ โดยมีลูกศิษย์อีก 2 คน มาให้ความช่วยเหลือ พอป่าดิมนั่งสมาธิได้ไม่นานนัก ก็มีดวงวิญญูณซึ่งเป็นผีเจ้านายที่มายำป่าดิมลง มาเข้าร่าง ในขณะที่ป่าดิมเล่าว่าตนเองไม่รู้สึกรู้สีกว่าทำอะไรไปบ้าง ไม่สามารถบังคับ ตนเองได้เลย ผีเจ้านายบอกกับญาติว่า ได้มายำป่าดิมมานานแล้วต้องการให้เป็นม้ายี่ เพราะสงสาร อยาก มาช่วยเหลือป่าดิมและครอบครัวให้อยู่สุขสบาย พร้อม ๆ กับให้ป่าดิมยอมรับขันครุเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2530

-การเป็นม้ายี่ของป่าดิม กระแสต้านจากสามีและเพื่อนบ้าน

ในช่วงระยะเวลาแรก ๆ ของการเป็นม้ายี่ ป่าดิมเล่าว่าสามีไม่เคยมีความเชื่อในด้านนี้อยู่ แล้ว จึงค่อนข้างเพิกเฉยไม่ค่อยให้ความสนใจ แต่ก็ไม่เคยขัดขวางการเป็นม้ายี่ของป่าดิมเลยแม้แต่น้อย แต่มีอยู่ครั้งหนึ่งป่าดิมจะต้องไปร่วมในพิธีไหว้ครูของลูกศิษย์ร่วมครุเดียวกัน แต่สามีชักช้าไม่ ต้องการไปส่ง พุดดูถูกดูหมิ่น ผีเจ้านาย ซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่มาค้าไม่ขึ้น มีสุขภาพไม่ดีขึ้น สักที มัวแต่มาขัดกัน ทำให้เทพเจ้าเมื่อหน่ยไม่อยากจะช่วยเหลือเราเลยก็ได้ แต่ผีเจ้านายท่านก็ไม่เคย ว่าอะไร เพราะผีเจ้านายของป่าดิมมาในปางสายธรรมและรักษาศีล เพียงแต่ท่านมาปกปักรักษาเท่านั้น ไม่เคยทำร้ายใคร เพื่อนบ้านที่หวังดีมาเล่าให้ฟังว่า หลายคนในหมู่บ้านไม่เชื่อว่าป่าดิมจะเป็นม้ายี่ กล่าวหาว่าป่าดิมเป็นบ้า น่าจะนำตัวไปโรงพยาบาลสวนปรุงดีกว่า มีคนดูถูกป่าดิมอย่างรุนแรงว่า

ผีเจ้านายที่มาเช่าร่างป้าติ ที่แท้เป็นผีจริง ๆ แต่เป็น "ผีบัว" ดากหาก แต่ป้าติก็ไม่เคยโกรธและไม่เคยนำเรื่องนี้มาคิด ขอให้เพียงแต่ป้าติหายจากการเจ็บป่วย พออยู่พอกินมีความสุขเหมือนกับคนอื่น ๆ ก็พอใจแล้วไม่ได้หวังร่ำรวยเงินทองมากมาย ป้าติหวังว่าเจ้าพ่อที่มาย่ำป้าติ จะช่วยปลดปล่อยถอดพิษถอนไมโรคาพยาธิให้หายขาด ไปไหน ๆ ได้เหมือนคนอื่นบ้าง อาหารบางอย่างซึ่งเมื่อก่อนทานไม่ได้เลยแต่ปัจจุบันอาหารบางชนิดกลับทานได้ เป็นเพราะเจ้าพ่อช่วยป้าตินั่นเอง หากไม่สบายก็ขอให้เจ้าพ่อมนต์น้ำมันดีให้ ใครจะว่าป้าติงมงายก็ตาม ป้าติเล่าว่า เป็นความเชื่อของป้า เพราะหากใครเชื่อใครนับถือก็เป็นกุศลกับเราเอง ทุกคนต้องหมั่นทำความดีต่างหาก ถ้าไม่เช่นนั้นป้าติคงจะไม่เป็นมาจี้มาถึง 15 ปีได้ คงจะคว่ำขันครุไปนานแล้ว เราเจ็บป่วยไม่มีใครช่วยเหลือป้าติได้เลย สูญเสียเงินค่ารักษาพยาบาลตามโรงพยาบาลต่างๆ มากมาย แต่ตอนนี้บางครั้งหากไม่สบายให้เจ้าพ่อช่วยเหลือรักษาให้ เป็นสิ่งที่ดีกับชีวิตมากกว่าที่ป้าติเองจะไปสนใจในคำนิทาว่าร้าย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไร้สาระ

-ความเชื่อที่มีต่อผีเจ้านายและทัศนคติการเป็นมาจี้ของป้าติ

ความรู้สึกของป้าติ แต่ก่อนตนเองไม่เคยมีความเชื่อเรื่องผีเจ้านายเลย คิดว่าเราเกิดเป็นมนุษย์ ผีจะมาเช่าร่างของเราได้อย่างไร แต่ป้าติเองก็มีความเชื่อเรื่องผีทั่ว ๆ ไป เพราะเคยเห็นกับตาตนเอง แต่ผีเจ้านายป้าติไม่เคยได้รู้สึกและสัมผัสมาก่อน ถึงแม้ว่าในระยะหลัง ๆ จะมีโอกาสได้เข้าร่วมมีประสบการณ์ด้วยตนเองในบางครั้ง เช่น ดูดวง ขอเลขห่วย แต่ป้าติเองก็ไม่เคยเชื่อในคำแนะนำบอกกล่าวของผีเจ้านายทั้งหมด ซ้ำยังคิดว่าบางเรื่องกลัวว่าตนเองจะถูกหลอกหลวงเสียด้วยซ้ำ เช่น ได้รับคำแนะนำให้ตั้งขันศึคการมาจี้ของผีเจ้านายโดยเสียค่าขันตั้ง 108 บาท ซึ่งป้าติก็ไม่เคยทำตามเลย ยกเว้นเมื่อบุคคลในครอบครัวที่มีอาการเจ็บป่วยจริงๆ เมื่อได้รับคำแนะนำให้ส่งเคราะห์ สะดวงเครื่อง 9 หรือเลี้ยงผี ป้าติจึงตัดสินใจทำเพราะต้องการให้สมาชิกในครอบครัวได้อยู่อย่างสุขสบายจริงๆ แล้วก่อนที่ป้าติจะกลายมาเป็นมาจี้ ป้าติเล่าว่าในความรู้สึกโดยส่วนตัวเชื่อครึ่งหนึ่งไม่เชื่อครึ่งหนึ่งด้วยเหตุผลที่ว่าเราเองก็พิสูจน์อะไรไม่ได้ เพราะผีเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นตัวตนและมีจริงหรือไม่

ในระยะหลังที่ป้าติกลายมาเป็นมาจี้แล้ว ป้าติเชื่อว่าผีเจ้านายมีจริง เพราะป้าติได้สัมผัสและพิสูจน์ด้วยตัวเอง สิ่งที่เราไม่เคยพบไม่เคยเห็นก็ได้เห็น เหมือนดังที่เราเรียกว่าญาณสัมผัส ประสบการณ์ของป้าติมีอยู่หลายครั้งด้วยกัน ในตอนแรก ๆ ป้าติก็คิดอยู่เหมือนกันว่า การที่ตนเองมีผีเจ้านายมาลงร่างนั้น ตนเองคงจะเป็นโรคจิตโรคประสาท ป้าติเองไม่ปฏิเสธเลยว่าเคยไปโรงพยาบาลประสาทจังหวัดเชียงใหม่อยู่หลายครั้ง แม้ในปัจจุบันป้าติก็ยังคงไปพบแพทย์อยู่เป็นประจำ เพราะคนที่ไปโรงพยาบาลประสาทอาจจะไม่ใช่คนที่ป่วยเป็นโรคจิตโรคประสาทเสมอไป แต่เราต้องคอยตรวจสอบสุขภาพทางจิตของเราเป็นประจำไปด้วย การที่ป้าติไม่ค่อยจะมีความมั่นใจเช่น

นี้ ผีเจ้านายของป่าติจึงให้ป่าติได้รู้และเห็นกับตาตนเองอยู่หลายครั้ง เช่น ตอนที่ป่าติเข้าร่วมงาน ฟ้อนผีเจ้านายที่วัดแห่งหนึ่ง ซึ่งมีการจัดงานทอดผ้าป่าร่วมด้วย ผีเจ้านายของป่าติได้เปิดตาให้ป่าติได้เห็น “ผีตายกลม” ซึ่งถูกฆ่าตายโยนทิ้งลงไปใบบ่อน้ำร้างเมื่อหลายสิบปีก่อน เมื่อเห็นและดูภาพเช่นนี้แล้ว ทำให้จำภาพติดตาอยู่ตลอดเวลา เมื่อกลับมาถึงบ้านแทบจะนอนไม่ได้เพราะรู้สึกวากกลัวมาก แต่นึกไปแล้วดูน่าสงสารมาก เห็นผีอุ้มลูกมาดูผีเจ้านายองค์อื่น ๆ ฟ้อนรำกัน ก็เหมือนกันกับคนนั้นแหละ นี่เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่เจ้าพ่อ ได้ให้ป่าติเห็นกับตาของตนเองทั้งที่ยังเป็นกลางวัน ครั้งที่สองในคืนวันหนึ่ง เมื่อป่าติเป็นม้าขี่ใหม่ ๆ เจ้าที่มาลงป่าติจะมาที่ละองค์ มีอยู่องค์หนึ่งเป็นเด็กมีอายุประมาณ 12 ขวบ เป็นผีเสื้อบ้าน เมื่อป่าติกำลังจะเข้านอน ในขณะที่ยังไม่ได้นอนเลยป่าติเห็นว่ามีเด็กคนหนึ่งแต่งตัวสวมชุดเสื้อผ้าสีเหลือง ประดับด้วยเพชรนิลจินดางดงามมาก มายืนอยู่บนทิศหัวนอน สักครู่หนึ่งองค์เจ้านายได้หายไป ป่าติต้องออกจากห้องนอนมาไหว้พระทั้งคืน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ป่าติจึงเชื่อว่าผีเจ้านายเป็นสิ่งที่มีจริง และการที่ผีเจ้านายมาลงร่างของมนุษย์ ก็เป็นความจริงด้วยเช่นกัน คนที่ไม่เชื่อตอนนี้ก็มีเยอะมาก เพราะตัวของป่าติเองก็เคยผ่านการเป็นคนที่ไม่เคยเชื่อเรื่องนี้มาก่อน แต่คนที่เชื่อต้องเคยสัมผัสมาแล้วจึงจะเชื่อเต็มร้อย การที่ป่าติมีผีเจ้านายคอยปกป้องคุ้มครอง ในตอนนี้เกือบ 15 ปีแล้ว ในความรู้สึกของป่าติคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะผีเจ้านายเป็นผู้ที่มิอำนาจลึกลับ สามารถคลั่งคลานให้เรามีความสุขความทุกข์ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน “การออกปากขอ” คือการอ้อนวอน ขอให้ผีเจ้านายช่วยให้มีความสุข ปลอดภัย จะเป็นมงคลกับตัวของเราและครอบครัว อย่างน้อยก็ขอให้ป่าติหายจากโรคร้ายไข้เจ็บ มีอยู่มีกินก็พอใจแล้ว ช่วยคุ้มครองให้เดินทางไปดีมาดี จะเป็นคุณแก่ผู้ที่นับถือมากกว่าที่จะปฏิเสธหากผีเจ้านายมีอยู่จริง แต่อย่างไรก็ตามป่าติคิดอยู่เสมอว่า ผีเจ้านายก็ไม่สามารถช่วยเหลือเราได้เสียหมดทุก ๆ อย่าง เช่น การหลีกเลี่ยงจากความตาย การรักษาโรคบางครั้งเราต้องช่วยตัวเองก่อน เช่น ไปโรงพยาบาล เมื่อหมดหนทางรักษาจึงขอให้ผีเจ้านายมาช่วยเหลือ หรือการมีโชคมีลาภ สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับบุญเก่าปางหลังของแต่ละคนมากกว่า ผีเจ้านายคงจะช่วยเหลือเราได้ไม่มากนักหรอก บัวแต่พึ่งพาผีเจ้านายก็คงจะไม่มีอะไรกินแน่นอน แต่ป่าติให้ความนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น เข้าพรรษา ออกพรรษา ปีใหม่เมือง หรือวันสำคัญ ๆ จะถวายผลไม้ ของหวานอยู่มิได้ขาด เมื่อครบกำหนดยกขันธูทุก ๆ 3 ปี ป่าติก็จะยกครุ เพราะหากไม่ทำตามจะเกิดความไม่สบาย ขันธูผีเจ้านายของป่าติ ได้รับความเคารพและนับถือจากทุกคนในครอบครัว

-ป่าติกับการเป็นม้าขี่

เหตุปัจจัยของการเป็นม้าขี่ ในความรู้สึกของป่าติคิดว่ามีอยู่สองแบบด้วยกัน อย่างหนึ่งเป็นเพราะป่าติมีกรรมเวรที่ต้องมาเป็นม้าขี่ทั้ง ๆ ที่ไม่ต้องการเป็นเลยแม้แต่น้อย เพราะมีข้อจำกัด

มากมาย เช่น อาหารการกิน การปฏิบัติตนให้เกิดความเหมาะสมตามข้อกำหนดของเทพเจ้า ทั้งที่เมื่อก่อนป่าดีชอบหาปลาอยู่เป็นประจำ เป็นคนที่หาปลาเก่งมาก แต่ในปัจจุบันต้องเลิกโดยเด็ดขาด เพราะเป็นการผิดศีล ต้องไปร่วมงานพิธียกครูของผีเจ้านายองค์อื่น ๆ อยู่เป็นประจำ เพราะหากไม่ไปจะ “บ่อม่วน” เกิดความไม่สบายตามมา เช่น ปวดศีรษะ ใจสั่น นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติดูแลขันธ์ครู คอยระแวดระวังมิให้ตนเองต้องผิดครู ต้องทำตัวให้แหวกแนวจากคนอื่น ๆ ซ้ำยังเสี่ยงต่อคำนิินทาถูกของชาวบ้านว่า งามาย เชื่อในสิ่งที่ไม่ควรเชื่ออีกต่างหาก แต่ป่าดีก็พบว่าความเป็นมาซึ่งก็มีข้อดีอยู่เหมือนกัน เพราะอาการเจ็บป่วยที่ป่าดีเป็นอยู่ในอดีต ปัจจุบันนี้รู้สึกว่ามีอาการดีขึ้นมาก ทำงานได้มากขึ้น เป็นเพราะผีเจ้านายมาปกป้องรักษา ทั้ง ๆ ที่ก็เคยไปรับการรักษาตามโรงพยาบาลมาแล้วหลายแห่ง กินยาสมุนไพรมากมายหลายอย่างก็ไม่หายดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อป่าดีมาเป็นมาซึ่งก็ขอให้เจ้าพ่อช่วยรักษาให้เช่น ขอน้ำมนต์ ทำเทียนบูชา โชคลาก และรักษาดูแลครอบครัวในทางลับ ของคิมก็กับบ้านเรือนอย่ามองข้าม เพราะโรคบางอย่างหมอไม่สามารถรักษาได้เสมอไป นอกจากนี้การเป็นมาซึ่งจึงต้องเป็นคนดีมีบุญญาบารมีหมั่นรักษาปฏิบัติตนให้มีศีล ผีเจ้านายจึงจะสามารถมาลงร่างได้ ถึงแม้ว่าการเป็นมาซึ่งของป่าดีจะไม่มีชื่อเสียงและไม่มีการเลี้ยงมากมาย แต่ก็รู้สึกภูมิใจที่มีของดีคอยคุ้มกันภัยและคอยให้ความช่วยเหลือ

1.3. นางคำเอ๋ย ปัญญาดี ปัจจุบันอายุ 45 ปี เริ่มรับขันครูเป็นมาซึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2537 ปัจจุบันรวมระยะเวลาการเป็นมาซึ่งได้ 8 ปี เนื่องจากการเป็นมาซึ่งของคำเอ๋ย เป็นการรับขัน 36 เป็นขันครูช่วยเหลือในทางการค้าขายและเป็นขันครูที่รับเลี้ยงดูผีเจ้านายเท่านั้น การเป็นมาซึ่งของคำเอ๋ย จึงไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของบุคคล โดยทั่วไปมากนัก

-สถานภาพชีวิตโดยทั่วไป

นางคำเอ๋ย เป็นพี่สาวคนโตในบรรดาพี่น้องทั้งหมด 6 คน จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนในตำบล เนื่องจากพ่อแม่มีอาชีพค้าขายของชำและทำการเกษตร เช่น ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ตั้งแต่เรียนหนังสือ บัวจิ้นเองต้องช่วยพ่อแม่ทำนา ค้าขาย ต้องตื่นแต่เช้าตีสองตีสาม เพื่อไปซื้อของที่ตลาดกับแม่และกลับมาช่วยแม่ขายของแทบทุกวัน ถึงจะได้ไปโรงเรียน หลังจากจบชั้น ม.3 คนจึงตัดสินใจไม่ศึกษาต่อ เพราะฐานะทางบ้านยากจนต้องส่งน้อง ๆ อีก 4 คน บางคนก็ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน เพราะไม่มีเงินไปโรงเรียน ต้องออกมาช่วยพ่อแม่ทำงานที่บ้าน คำเอ๋ย เล่าว่าตนเองจะต้องรับภาระหนัก ต้องเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงช่วยพ่อและแม่ ทำนา ค้าขาย เพื่อน้องอีก 4 คน (คนที่ 6 คลอดตอนที่คำเอ๋ย แต่งงานแล้ว) แต่ชีวิตในครอบครัวก็มีความสุขดีทุกคนรักใคร่ปรองดอง

กัน กำไรจากการค้าขายพอประทังชีวิตคนในครอบครัวไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ไม่ได้ร่ำรวยอะไร จนพี่น้องทั้งหมดแยกออกไปมีครอบครัวกันหมด

ปี พ.ศ.2515 คำเอี้ย ตัดสินใจแต่งงานกับสามีซึ่งเป็นคนจังหวัดเชียงราย เมื่อแต่งงานผู้เป็นสามีได้ย้ายมาอยู่กับครอบครัวของคำเอี้ย ประมาณครึ่งปี จึงแยกออกมาตั้งครอบครัวต่างหาก จนกระทั่งมีบุตรด้วยกัน 1 คน เป็นผู้หญิงปัจจุบันได้แต่งงานไปมีครอบครัวแล้ว และในปี พ.ศ.2532 มีบุตรอีก 1 คน เป็นผู้ชาย (ปัจจุบันกำลังเรียนหนังสืออยู่ชั้น ม.3) ในช่วงแรกคำเอี้ย กับสามีอยู่กินด้วยกันอย่างมีความสุขตามประสาชาวบ้าน คำเอี้ยได้ช่วยสามีประกอบอาชีพเกษตรกรรมบ้าง ทำนา เพาะเห็ดฟางบ้าง รับจ้างทั่วไปบ้าง แต่เมื่อทำไปสักระยะหนึ่งประมาณ 2-3 ปี เห็นว่าการทำเกษตรได้ผลตอบแทนน้อย จึงเปลี่ยนมาเป็นอาชีพค้าขายเห็ดฟาง โดยรับซื้อเห็ดฟางจากชาวบ้านไปขายที่ตลาดในตัวเมือง ได้กำไรบ้างน้อยบ้าง แต่ก็ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นโดยลำดับ ทำให้ตนเองรู้แนวทางการทำมาค้าขายมากขึ้น ประกอบกับเคยช่วยพ่อแม่ค้าขายมาก่อน จึงตัดสินใจค้าขายสินค้าเกษตรทั่วไป เช่น หอม กระเทียม แดงกวา พริก เห็ดฟาง สมัยนั้นการค้าขายได้กำไรดีมาก โดยคำเอี้ยจะรับสินค้าจากชาวบ้านไปขายพร้อม ๆ ตอนกลับจะซื้อสินค้าบริโภคจากเมืองมาขายให้กับชาวบ้านอีกด้วย ได้กำไรทั้งขึ้นทั้งล่อง แต่สามีก็ไม่เป็นใจเอาเสียเลย คำเอี้ยจับได้ภายหลังว่าสามีตนเองคิดการพนันและติดผู้หญิง คนไม่เคยทราบเรื่องนี้เลยเพราะมัวแต่ค้าขาย จนเงินที่เก็บหอมรอมริบไว้หลายหมื่นบาทหมดไป คำเอี้ยเล่าว่าในตอนนั้นมีความรู้สึกว่าจะขาดกำลังใจอย่างมาก ตักเตือนสามีเท่าไรก็ไม่ยอมฟัง แต่ก็สามารถปราบปรามชีวิตครอบครัวมาได้ จนต้องมาเลิกกันเมื่อปี พ.ศ.2533 ภายหลังจากทราบว่าสามีไปติดผู้หญิงและมีลูกด้วยกันที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ แต่คำเอี้ยก็ไม่เคยเสียใจ มุ่งมานะค้าขายต่อไป เพราะต้องเลี้ยงดูลูกอีกจำนวน 2 คน ตามลำพัง

หลังจากคลอลูกชายคนที่สองได้ไม่นาน คำเอี้ยก็เกิดอาการไม่สบาย มักจะปวดหัวอยู่เป็นประจำ และที่สำคัญมีอาการปวดท้องรุนแรงและบ่อยครั้งที่สุด คำเอี้ยได้เข้ารับการตรวจรักษาตามคลินิกต่าง ๆ หมอบอกว่าคำเอี้ยเป็นโรคเครียดและโรคกระเพาะอาหาร ซึ่งต้องทานยาอยู่เป็นประจำ แต่อาการก็ยังไม่หายเป็นปกติ การค้าขายไม่ค่อยจะคล่องตัวเหมือนแต่ก่อน ประกอบกับปัญหาทางสุขภาพทำให้ตัดสินใจหยุดการประกอบอาชีพค้าขายพักใหญ่ ๆ มาเปิดร้านขายของชำเล็ก ๆ ภายในหมู่บ้าน แต่กิจการก็ยังจำกัดอยู่ในวงแคบ ๆ พออยู่ได้วัน ๆ เท่านั้น สามีที่จากไปไม่เคยส่งเงินและรับผิดชอบลูกทั้ง 2 คน เลยแม้แต่่น้อย คำเอี้ยเล่าว่าคนต้องต่อสู้กับชีวิตตามลำพังและพลิกผันตัวเองมาเป็นแม่ค้าแผงลอยขายผลไม้สดที่ตลาดประจำอำเภอแห่งหนึ่ง ซึ่งมีกำไรเหลือพอที่จะเลี้ยงดูบุตรทั้ง 2 คนได้ ประมาณปลายปี พ.ศ.2538 คำเอี้ยได้พบรักกับสามีคนที่ 2 แต่มีอายุแก่กว่าคราวรุ่นพ่อ มีอาชีพเป็นเจ้าของร้านทองแห่งหนึ่ง หลังจากตัดสินใจแต่งงานอยู่กินกันได้ไม่ถึง 2 ปี

ก็ต้องเลิกกันไป เพราะทนความเจ็บปวดของสามีคนนี้ไม่ไหว คำเอี้ยต้องกลับไปเป็นแม่ค้าขายผลไม้ในตลาดตามเดิม ปี พ.ศ.2541 บัวจัน พบรักกับสามีคนใหม่อีกครั้งเป็นคนที่ 3 คราวนี้มีอายุอ่อนกว่าถึง 10 ปี จึงตัดสินใจแต่งงานด้วยกัน โดยนำเงินเก็บที่เหลืออยู่ซื้อ รถยนต์สองแถว (สีล้อแดง) ให้สามีขับรับจ้าง ส่วนตัวเองประกอบอาชีพค้าขายของชำอยู่ในเมือง ชีวิตในตอนแรกราบรื่นไปได้ดี ช่วยกันทำมาค้าขายจนกระทั่งมีเงินเหลือเก็บอยู่ก้อนหนึ่ง ซึ่งหวังว่าจะนำเงินเป็นทุนปลูกผักปลอดสารพิษจำหน่ายในเมือง แต่ก็ประสบกับปัญหาน้ำท่วมทำให้ขาดทุน รถสองแถวที่ซื้อมาก็ต้องขายไป เนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายดูแลและซ่อมบ่อยมาก จนต้องมาเลิกกับสามีคนที่สาม เนื่องจากความห่างทางความคิดและความแตกต่างทางอายุ

ปัจจุบันลูกสาวคนโตของคำเอี้ย ได้แต่งงานไปมีครอบครัวแล้ว ทำให้คำเอี้ยมีความสุขสบายใจอยู่ในระดับหนึ่ง เหลือแต่ลูกชายคนเล็ก ซึ่งกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม คำเอี้ยตัดสินใจแต่งงานกับชายวัยเดียวกัน ซึ่งคำเอี้ยคิดว่าคงจะเป็นคนสุดท้าย ทุกวันนี้คำเอี้ย ซื้อรถยนต์โตโยต้าเก่า ๆ คันหนึ่งเพื่อบรรทุกสิ่งของเบ็ดเตล็ด ไปขายของตามงานวัด เช่น เหล้า บุหรี่ ไม้กวาด เบียร์ ลูกอม ฯ ถึงแม้ว่าอาชีพที่ทำอยู่ จะไม่ทำให้คำเอี้ยได้ร่ำรวยเงินทองเป็นกอบเป็นกำ แต่ก็คิดว่ากำไรที่ได้รับคุ้มค่ากว่าการขายผัก ผลไม้ เพราะมักจะนำเสียและบางครั้งประสบกับการขาดทุน

-การรับชันสูตร

เมื่อปี พ.ศ.2534 หลังจากที่คำเอี้ย เลิกกับสามีแล้วได้ประมาณ 1 ปี ระหว่างที่คำเอี้ยค้าขายของชำในหมู่บ้าน ได้มีโอกาสไปขอความช่วยเหลือจากพี่เจ้านาย ซึ่งอยู่ใกล้บ้านนั่นเอง ช่วงนั้นคำเอี้ยคิดถึงความอยู่รอดของครอบครัว การค้าขาย และขอให้ช่วยเหลือในเรื่องของโชคลาภ เพราะจะได้หมดหนี้หมดสินที่ค้างคนอื่น ๆ ไว้อยู่จำนวนหนึ่ง ประกอบกับในระยะในช่วงนั้นเอง คำเอี้ยมีอาการปวดท้องเรื้อรัง รักษาตามคลินิกต่างๆ มาหลายแห่ง แต่อาการก็ไม่เคยดีขึ้นเลย คำเอี้ยเล่าว่า ตอนนั้นไรท์ที่พึ่งพึ่งอย่างมาก หันหน้าไปขอความช่วยเหลือใครก็ได้แม้แต่พี่น้อง ได้แต่ให้กำลังใจ ตนก็เข้าใจดีว่า ญาติแต่ละคนก็อยู่ในฐานะยากจนเหมือนกันหมด การที่คำเอี้ยตัดสินใจไปขอพึ่งพี่เจ้านายมาให้ความช่วยเหลือ คงจะเป็นทางออกที่ดีสำหรับคำเอี้ยเอง ในช่วงเวลานั้น ซึ่งก็ได้คำตอบว่า ตนเองกำลังจะมีพี่เจ้านายมาอย่าให้เป็นมาชี และได้แนะนำให้รับชันสูตร 24 ไร่ ซึ่งเป็นชันย่ำมา คำเอี้ยจะได้ทำมาค้าขึ้น พี่เจ้านายท่านจะได้ให้ความช่วยเหลือ ซึ่งก็ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำ หลังจากที่ตั้งชันย่ำมาไร่เกือบ 2 ปีเศษ ประมาณ ปี พ.ศ.2536 คำเอี้ยมีความรู้สึกว้าเหว่ที่พี่เจ้านายต้องการให้ชันชันครุพี่เจ้านาย ซึ่งเป็นชันครุ 36 เป็นชันเพื่อช่วยเหลือในด้านการค้าขายและเป็นชันครุเมตตามหานิยม หลังจากที่ตั้งชันชันครุพี่เจ้านาย คำเอี้ยได้ให้ความเคารพศรัทธาอยู่เสมอ ปฏิบัติดูแลมิได้ขาด เช่น จะถวายผลไม้ ของหวาน ทุก ๆ 7 วัน หรือทุก ๆ 15 วัน แต่ก็ไม่ได้ยึดถือข้อห้ามหรือกฎเกณฑ์ที่มาชี

โดยทั่วไปปฏิบัติกัน เนื่องจากตนเองไม่ได้มีการเข้าทรงตามปกติ แต่เป็นผู้ที่นับถือเลี้ยงดูผีเจ้านาย เพื่อที่จะได้ให้ความช่วยเหลือให้ชีวิตของตน เจริญรุ่งเรืองดีขึ้น และขอให้ปกป้องรักษาคุ้มครองลูก ๆ ให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง

-ความเชื่อผีเจ้านายในทัศนะของคำเอี้ย

คำเอี้ยเชื่อว่าตั้งแต่เริ่มรับขันครุ ทำให้ชีวิตของตนเองดีขึ้นตามลำดับ ที่เห็นได้ชัดเจนคือ อาการปวดท้องซึ่งมักจะเป็นอยู่บ่อย ๆ หายเป็นปกติ จึงปักใจเชื่อมั่นว่าเป็นเพราะการมาย่ำมาของผีเจ้านายนั่นเอง “ตอนนี้เป็นได้ถอนพิษถอนไม่ออกหมดแล้ว” ทำให้ตอนนี้มีสุขภาพดีขึ้นและไม่เคยเข้าโรงพยาบาลอีกเลย คำเอี้ยเชื่อว่าผีเจ้านายมีจริงและสามารถช่วยทำให้ชีวิต การทำมาค้าขายของตนดีขึ้น แต่ก็ขึ้นอยู่กับโชคลาภของตนด้วย หากตนเองเป็นคนที่เกิดมาวิวาสนาไม่ดีอยู่แล้ว การที่เข้ามาอยู่ด้วยเป็นการค้าชูให้ตนเองได้ต่อสู้มีฐานะดีขึ้น คำเอี้ยเองเล่าว่า “เจ้าพ่อคงจะสงสารเห็นชีวิตแล้วอาภัพจึงลงมาช่วยไผ่คผาย” ช่วยให้ชีวิตครอบครัวอยู่สุขสบายขึ้นมาได้บ้าง อย่างน้อยก็ทำให้ตน “ค้าแม่่นขายหม่าน” ทุกวันนี้ก่อนที่จะออกไปค้าขายมักจะทำการบนบานให้ผีเจ้านายได้ช่วยให้หาเงินคล่องขายของได้กำไรและช่วยปกป้องคุ้มครองในการเดินทาง คำเอี้ยเล่าต่อไปอีกว่า “สิ่งที่ดีอยู่กับตัวเรา เราต้องขอให้ท่านได้ช่วยเหลือ” เวลาได้โชคได้ลาภเราก็นำมาขึ้นโยง หมายถึงการถวายให้เจ้าพ่อเป็นการตอบแทน ทุกวันนี้คำเอี้ยให้ความนับถือศรัทธาและเคารพผีเจ้านายที่มารักษาดินมิให้ขาดตกบกพร่อง เพราะหากตนไม่ดูแลขันครุให้ดีไม่ปฏิบัติละเลย คำเอี้ยเชื่อว่าเจ้าพ่ออาจจะไม่ให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองอีกต่อไป

-ทัศนะการเป็นมาจี่ของคำเอี้ย

ถึงแม้ว่าคำเอี้ยจะรับขันครุมาได้เกือบ 10 ปีแล้ว แต่เจ้าพ่อก็ไม่เคยมาลงร่างของคำเอี้ยเลย เนื่องจากผีเจ้านายของคำเอี้ย ไม่ได้ลงมาช่วยเหลือมนุษย์เหมือนกับผีเจ้านายโดยทั่วไป แต่ลงมาเพื่อปกป้องรักษาคุ้มครองคำเอี้ยกับลูก ๆ ให้อยู่สุขสบาย อีกทั้งคำเอี้ยก็ไม่ต้องการที่จะให้ผีเจ้านายมาลงเหมือนมาจี่คนอื่น ๆ ด้วย จึงขอร้องให้เจ้าท่านไม่มาลงร่าง แต่คำเอี้ยรับปากว่าจะรับเลี้ยงดูและให้ความนับถือ หมั่นปฏิบัติดูแลขันครุให้ดี คำเอี้ยเล่าว่า การเป็นมาจี่อย่างที่คำเอี้ยเป็นอยู่ในขณะนี้ รู้สึกเป็นอิสระกว่าการเป็นมาจี่ที่มีเทพเจ้ามาลง จะไปไหนก็ได้ไป มีอิสระภาพ ค้าขายทำสิ่งใดก็สะดวก เพราะไม่ต้องมีกฎเกณฑ์ข้อห้ามมากมาย ไม่ต้องเสียเงินขึ้นขันครุที่ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากครั้งละมากๆ และที่สำคัญไม่ต้องออกไป ออกฟ่อนรำในงานไหว้ครุเหมือนมาจี่คนอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องไป “ส้ายมื่อ” คือการตอบแทนซึ่งกันและกัน ทำให้สูญเสียเวลาและรายได้ อย่างน้อยเมื่อเรามีบุญมีของดีมาอยู่ในบ้านในเรือนทำให้รู้สึกที่เราอบอุ่นใจที่มีของดี เวลาเมื่อเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ ก็

ยกชั้นครูเพื่อขอให้เจ้าได้ช่วยเหลือ คำเหยยเล่าว่าการเป็นม้ายี่ไม่ใช่เรื่องที่เสียหายอะไรแม้แต่น้อย เพราะเป็นความเชื่อของเราเอง กรณีที่ตนเองไม่รับชั้นครูหากเกิดอาการเจ็บป่วยหรือประสบแต่ ความโชคร้ายใครก็ไม่สามารถช่วยเราได้ นอกจากเราเองเท่านั้น เพราะเราต้องพึ่งตัวเราเองเราจึงจะ ไปพึ่งพาคณอื่น การที่ตนเองมีเทพเจ้ามารักษาถือว่า โชคดีที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ความเมตตาสงสาร ถือเป็นบุญวาสนาที่ตนเองเคยสร้างมา ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ออกไปงานพ็อนร่วมกับผีเจ้านายองค์อื่นๆ และ ไม่เป็นที่รู้จักของม้ายี่มากนักแต่บัวจันกล่าวว่าคุณก็เหมือนกับม้ายี่โดยทั่วไปที่มีเจ้า มีเทพ เพียงแต่ จะไม่มาลงร่างเท่านั้น

1.4. เอกชัย มีศรี ปัจจุบันอายุ 40 ปี เป็นม้ายี่ของเจ้าปู่เขาเขียว เจ้าพ่อสุตตะตะหิระเทพ เจ้าพ่อสุรตำน เจ้าน้องกุมารทองธัญญา เจ้าแม่ไทรทอง เจ้าพ่อคำรณ และเจ้าพ่อคำริน เมื่อปี พ.ศ.2532 ปัจจุบันรวมระยะเวลาการเป็นม้ายี่ได้ 13 ปี เนื่องจากเอกชัยเป็นม้ายี่ที่มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับชั้นครู การจัดพิธีกรรมพ็อนผีเจ้านาย การจัดพานบายศรี และเครื่องสืบชะตาตาดะ ตวง จึงเป็นผู้ที่มีความรู้กว้างขวางในวงการม้ายี่ มักจะได้รับการเรียนเชิญและการว่าจ้างจากม้ายี่ที่รู้จักกันให้ไปเป็นผู้จัดแจงและช่วยเหลือในพิธีกรรมการขึ้นชั้นครูของเทพเจ้าอยู่เสมอ นอกจากนี้ในอดีตเจ้าพ่อของเอกชัย ยังมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในแวดวงบรรดาภูตภูตผี เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ พร้อม ๆ ไปกับการรับลงขนกระด้างอีกด้วย

-สถานภาพชีวิตโดยทั่วไป

เอกชัย มีชื่อเดิมว่า ปริญา มีศรี ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดสิงห์บุรี มีพี่น้องอยู่ด้วยกัน ทั้งหมด 6 คน เป็นหญิง 3 คน เป็นชาย 3 คน โดยเอกชัยเป็นบุตรคนที่ 5 พ่อของเอกชัยมีอาชีพรับราชการ แต่ย้ายมาประจำอยู่ที่จังหวัดลำปาง และจังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2516 และปี พ.ศ.2518 ตามลำดับ เอกชัยและครอบครัวต้องติดตามพ่อแม่ มาอาศัยอยู่ที่เชียงใหม่ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งในช่วงนั้นเอกชัยมีอายุเพียง 11 ปีเท่านั้น เนื่องจากฐานะครอบครัวของเอกชัยพอมีพอกิน จึงมีโอกาสได้ร่ำเรียนหนังสือจนกระทั่งจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และเข้าทำงานเป็นพนักงานองค์การโทรศัพท์จังหวัดเชียงใหม่ แต่ทำงานอยู่ได้ไม่นานนัก ก็จำเป็นต้องลาออกจากงาน เนื่องจากปัญหาทางสุขภาพไม่เอื้ออำนวย หันมาประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น ทำรั้วบ้านบ้าง ทาสีบ้านบ้าง จนกลายมาเป็นม้ายี่ในปัจจุบัน

-บวชเรียน

ในระหว่างที่เอกชัย ย้ายมาอาศัยอยู่ที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ในขณะนั้นเอกชัย กำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนแห่งหนึ่งในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้เกิดความไม่สะดวกต่อการเดินทางไป-กลับ พ่อกับแม่จึงตัดสินใจให้เอกชัยได้บวชเรียน และจำวัดอยู่ในตัวเมืองซึ่งเป็นบริเวณใกล้ ๆ กับ โรงเรียนของเอกชัยนั่นเอง เอกชัยเล่าว่า การบวชเรียนในครั้งนี้ ถึงแม้ว่าจะเป็นระยะเวลาช่วงสั้น ๆ เพียงแค่ 3 พรรษา แต่ก็ทำให้คนได้เรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่หาได้ไม่มากนักในชีวิต ระหว่างจำวัดเมื่อกลับมาจากเรียนหนังสือ ทุกวันตนจะต้องนำธรรมะ หลักคำสอนของพุทธศาสนามาอ่าน จนเอกชัยสามารถอ่านอักษรธรรมที่เป็นตัวเมืองได้ และได้เรียนรู้คาถาอาคมต่าง ๆ พอประดับตัวไว้บ้าง เอกชัยเล่าต่อไปอีกว่า การบวชเรียนในขณะเป็นสามเณรอยู่ที่วัด เป็นสิ่งที่ดีและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองอย่างมาก เพราะทำให้รู้จักการใช้ชีวิตและรู้จักตนเองเพิ่มมากขึ้น ทำให้ชีวิตได้สัมผัสกับความสันโดศ รู้จักการปฏิบัติธรรมขั้นพื้นฐาน ในปี พ.ศ.2521 พ่อและแม่ของเอกชัยได้ย้ายบ้านพักจากอำเภอแม่แตง มาซื้อบ้านเป็นของตนเองที่หมู่บ้านคำหนัก อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เอกชัยจึงตัดสินใจลาสิกขา เพื่อกลับมาอาศัยอยู่กับพ่อแม่และครอบครัวตามเดิม

-ประสบการณ์เกี่ยวกับความตาย

หลังจากที่เอกชัยลาสิกขาจากการเป็นสามเณรได้ไม่นานนัก ตอนนั้นเอกชัยจำได้ว่า กำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 และมีอายุย่างเข้า 14 ปี หลังจากเลิกเรียนทุกเย็น เอกชัยมักจะไปเล่นกีฬากับเพื่อน ๆ อยู่เสมอไม่ได้ขาด เย็นวันหนึ่งหลังจากเลิกเรียนตามปกติ เอกชัยไม่ได้ไปเล่นกีฬากับเพื่อน ๆ เหมือนดังเช่นทุกเย็นที่ผ่านมา เพราะวันนั้นเอกชัยจำได้ว่า มีอาการอ่อนเพลียและง่วงนอนมาก จึงขออนุญาตแม่ขึ้นไปนอนพักผ่อนบนห้อง หลังจากนั้นเอกชัยเล่าว่าไม่รู้สึกรู้สีกตัวอีกเลย แม่เล่าให้เอกชัยฟังว่า หลังจากเอกชัยขึ้นนอนหลับตั้งแต่ 5 โมงเย็นถึง 2 ทุ่มก็ยังไม่ตื่น จึงขึ้นไปปลุก ปลุกเท่าไรก็ไม่ยอมตื่นและพบว่าเอกชัยหยุดหายใจเสียแล้ว แต่เนื้อตัวยังอุ่น แม่ของเอกชัยคิดว่าหากนำตัวไปโรงพยาบาลอาจจะมีโอกาสรอด จึงได้นำตัวของเอกชัยไปโรงพยาบาลสวนดอก (โรงพยาบาลมหาราช นครเชียงใหม่) ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ บ้าน เพื่อให้หมอได้ช่วยเหลือ แต่หมอวินิจฉัยว่าเอกชัยได้ตายไปแล้ว พ่อและแม่จึงนำศพกลับมาไว้ที่บ้านเพื่อจัดทำพิธีทางศาสนาต่อไป เหลือแต่ร่างอันไร้วิญญาณของเอกชัยนอนอยู่ในโลงศพในลักษณะถูกมัดตราสังข์ทั้งมือและเท้า แม่ของเอกชัยเล่าว่าในช่วงนั้น เอกชัยตายไปได้ 1 วันและอีก 1 คืนเต็ม ๆ บรรดาญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมชั้นของเอกชัย ต่างก็มารคน้ำศพกันหมด เมื่อน้ำศพของเอกชัยใส่โลงศพได้ไม่นาน ทุกคนก็ต้องตกใจวิ่งหนีกระเจิงกระเจิงกันไปหมด เพราะเอกชัยได้ฟื้นคืนชีวิตขึ้นมา คราสังข์ที่มัดมือมัดเท้าถูกแรงของ

เอกชัยเหวี่ยงงานขาดออกจากกัน แม่ของเอกชัยดีใจอย่างมากจึงรีบนำตัวของเอกชัยไปพบกับแพทย์ที่โรงพยาบาลอีกครั้งหนึ่ง แพทย์ได้วินิจฉัยอาการของเอกชัยว่า เอกชัยมีอาการหัวใจหยุดเต้นเพียงชั่วขณะ ซึ่งเป็นคำตอบที่ตรงกันข้ามกับคำตอบแรก และอนุญาตให้กลับมาพักผ่อนที่บ้าน

-ชีวิตหลังความตายสิ่งที่เห็นนอกเหนือประสบการณ์

เอกชัยเล่าต่อไปว่า ตนยังจำติดตาติดใจอยู่ตลอดเวลา หลังจากตื่นนอนหลับไปได้ไม่นานนัก ก็เกิดฝันไปว่าได้พบกับผู้ชายสองคน แต่งตัวเหมือนคนเมืองในภาคเหนือ สวมชุดหม้อฮ่อม มีผ้าขาวม้าคาดเอว นางงมือของคนที่สองข้าง พร้อม ๆ กับพูดว่า “ไปด้วยกัน” เอกชัยไม่รู้สึกรู้สึกละเลยคิดว่า คัดสินใจไปกับชายสองคนนั้นได้อย่างไร ทั้งๆ ที่ไม่เคยรู้จักกับคนมาก่อน เมื่อเดินลงมาถึงหัวบันไดบ้าน มีความรู้สึกตัวเบาหวิว ๆ เว้งว้าง ไม่มีอะไรยึดเกาะสักอย่างเดียว จิตล่องลอยไปไกลมาก เหมือนตกอยู่ในห้วงเหวลึกอะไรสักอย่างหนึ่ง มารู้สึกตัวอีกทีหนึ่งพบว่าตัวเอง ยืนอยู่บนเกาะแห่งหนึ่ง ที่มีแต่โขดหินน้อยใหญ่เรียงรายกันเต็มไปหมด ซึ่งมีน้ำทะเลล้อมรอบอยู่ ที่แห่งนี้จะไม่มีดวงดาว ไม่มีพระจันทร์และไม่มีพระอาทิตย์ สัตว์เล็กสัตว์น้อย แม้แต่ต้นไม้ก็ไม่มีเพียงต้นเดียว พร้อม ๆ กับร่างผู้ชายสองคนไม่รู้ว่าหายไปไหน เมื่อตนเองรู้สึกตัวว่าอยู่เพียงลำพังคนเดียว และไม่ทราบแม้แต่ว่าสถานที่แห่งนี้คือที่ไหนกันแน่ จึงตัดสินใจเดินไปรอบ ๆ เกาะได้เกือบ ๆ 1 วันเต็ม ๆ รู้สึกว่าเหนื่อยมาก หิวน้ำ หิวข้าว จะดื่ม น้ำทะเลก็ดื่ม ไม่รู้จะทำอย่างไรจึงนั่งโขดหินแห่งหนึ่งโดยหันหน้าไปทางทะเล จิตใจนึกถึงบ้าน นึกถึงพ่อและแม่ ญาติพี่น้องเพื่อนฝูง และนึกถึงคนทุกคนที่เคยรู้จักกันมา คิดว่าตนเองคงจะมาตายเสียตรงบริเวณนี้ คงไม่ได้เห็นหน้าพ่อแม่เสียแล้ว เอกชัยนั่งลงอย่างหมดอาลัยตายอยาก เอกชัยเล่าว่าสักครู่หนึ่งเหมือนกับว่าเกิดแผ่นดินไหวอย่างแรงแผ่นดินสั่นสะเทือนไปหมด ในขณะที่เดียวกันก็เหลือบไปเห็นว่ามีคน ๆ หนึ่ง เป็นผู้ชาย ร่างกายกำยำ หล่อเหลา โดยมีข้างขวาลือไม้ตระพด กำลังเดินตรงเข้ามาหาคนที่ตนเองนึกกลัวอย่างมากจึงหาที่หลบแต่ก็สายไปเสียแล้ว ชายผู้นั้นบอกกับเอกชัยว่า “ไม่ต้องหลบ ไม่ต้องหลบ มาพูดคุยกันก่อน เข้าเป็นใคร มาจากไหน มาอยู่ที่นี้ได้อย่างไร นั่งลง มาพูดคุยกันดีดี” เอกชัยพยายามทำใจดีสู้เสียดัง ๆ ที่ในใจกลัวอย่างมากและตอบไปตามความเป็นจริงทั้งหมดว่า “มีชายสองคนนำตัวมา ผมมาอยู่ที่นี้ได้ อยากรู้ก็ไม่ว่า ใจนี้ก็อยากกลับบ้าน เป็นห่วงพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง อยากเห็นหน้าพ่อแม่และแม่” หลังจากที่เขาตอบกลับไป ชายผู้นั้นพูดขึ้นมาทันทีว่า “เฮ้อ ข้าเข้าใจละ ถ้าอยากกลับบ้านเข้าหันทันที ไปสิ ให้เข้าไปในประตูบานนั้นนะ นั่น”พูดพร้อม ๆ กับชี้ไม้ตระพดชี้ไป หลังจากที่ยังไม่ทันพูดจบ เอกชัยหันหลังหันที่มองเห็นว่ามีประตูหินนับร้อย ๆ ประตูไม่ทราบว่ามีมาจากไหนทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้ก็เป็นเกาะธรรมดา ๆ ตัวของเอกชัยได้ลอยเข้ามาอยู่ในประตูบานหนึ่งทันที ในลักษณะทำนองถูกเข้าประนมมือ ซึ่งก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าลอยเข้ามาอยู่ในประตูบานนี้ได้อย่างไร อีกเช่นกัน

ทราบแต่ว่าช่องประตูบานนี้เล็ก กว้างขวางและมีคามาก จนไม่สามารถมองเห็นอะไรได้เลย หลังจากนั้นนั้นมารู้สึกตัวอีกทีหนึ่งก็ตอนที่แม่เข้ามาถอดใจ ซึ่งก็คือเอกชัย ใต้พื้นคืนมาจากความตายแล้วนั่นเอง

-บวชพระสร้างบุญ

ภายหลังจากที่เอกชัยฟื้นคืนมาจากความตายแล้ว การดำเนินชีวิตคงเป็นไปตามปกติทุกอย่าง เนื่องจากในขณะนั้นชีวิตยังเป็นเด็กวัยรุ่น มีหน้าที่เพียงเรียนหนังสือ ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านบ้าง รับจ้างทั่วไปบ้าง จนกระทั่งเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และเข้าทำงานเป็นลูกจ้างองค์การโทรศัพท์ จังหวัดเชียงใหม่ แต่ทำงานได้ไม่นานนักก็มีเหตุจำเป็นต้องลาออกจากงาน เนื่องจากปัญหาทางสุขภาพไม่ค่อยสมบูรณ์ เจ็บป่วยอยู่บ่อยครั้ง ต้องมานอนพักรักษาตัวอยู่ที่บ้าน ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น ทำไร่ทำนา ก่อสร้างบ้าน ช่างทำสีบ้าน ฯลฯ ซึ่งทำให้มีรายได้พอช่วยเหลือครอบครัวไปได้บ้าง จนเอกชัยมีอายุครบ 25 ปี จึงตัดสินใจบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่และเจ้ากรรมนายเวร ผู้มีพระคุณ ในระหว่างปฏิบัติธรรมอยู่ในวัด เอกชัยเล่าว่าตนเองได้ปฏิบัติศีลโดยเคร่งครัดมาตลอด รักษาศีลภาวนา แผ่เมตตากรวดน้ำทุกคืนมิได้ขาด และที่สำคัญทำให้มีโอกาสได้เรียนรู้ธรรมะเพิ่มเติม สามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ได้ เช่น ขึ้นทำวัตรทั้งสี่ คำพร รวมถึงบทสวดมนต์ต่างๆ จนขึ้นใจ เอกชัยบวชอยู่ได้นานประมาณ 2 พรรษา จึงลาสิกขา หันมาประกอบอาชีพรับจ้างเช่นเดิม

-ความป่วยไข้และการเยียวยา

ประมาณปี พ.ศ.2530 หลังจากลาสิกขาได้ไม่นานสักเท่าใดนัก เอกชัยก็ล้มป่วยลงอย่างกะทันหัน อาการป่วยครั้งแรกเป็นไข้หวัดธรรมดาๆ แต่อาการก็ไม่ดีขึ้นกับทรุดหนักลงเรื่อยๆ หากเป็นสมัยนี้หมอกคงจะวินิจฉัยว่าป่วยเป็นโรคเอดส์แล้ว เอกชัยไปเข้ารับการรักษาจากโรงพยาบาลหลายแห่งในตัวเมืองเชียงใหม่ เข้า-ออกโรงพยาบาลเป็นประจำ เช่น โรงพยาบาลแมคคอร์มิค โรงพยาบาลสวนดอก โรงพยาบาลลานนา คลินิกหมอป่าน แต่อาการก็เป็นเช่นเดิม เอกชัยนอนพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลสวนดอกนานนับแรมเดือน โดยไม่สามารถทานข้าว และแม้แต่กระทั่งดื่มน้ำได้เลย หมอวินิจฉัยว่าตนคงจะผิดหวังสักเรื่องหนึ่ง เป็นอาการป่วยทางโรคจิต โรคประสาท จึงย้ายให้มารักษาตัวอยู่ภาควิชาเวชศาสตร์ครอบครัว แต่อาการก็ยังไม่หายขาดแพทย์หมดหนทางรักษา จึงปล่อยตัวให้กลับบ้าน ในช่วงที่นอนพักรักษาตัวอยู่ที่บ้านนั่นเอง มีทั้งนักศึกษาจากคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และแพทย์จากโรงพยาบาลสวนดอก ตามมาศึกษาอาการเจ็บป่วยของตนถึงบ้าน อาการป่วยของเอกชัยเป็นอยู่นานเกือบ 6 เดือน ในช่วงที่เจ็บป่วยเอกชัยเล่าว่า

ทานอะไรไม่ได้เลย จนเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก “เหมือนพระพุทธรเจ้าปางทรมานกาย” ตนเองก็คิดอยู่เหมือนกันว่า คงจะตายไปตั้งแต่ตอนนั้นเสียแล้ว และตัดสินใจที่จะไม่ไปพบแพทย์อีก

- ฟังพามีเจ้านาย ประสบการณ์การรักษา

ในระหว่างที่เอกชัยนอนพักรักษาตัวอยู่ที่บ้านนั้น มีเพื่อนสนิทของตนคนหนึ่งได้แนะนำให้นำไปรักษาและดูแลสุขภาพอาการเจ็บป่วยจากฝีเจ้านายที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในเวลานั้น เอกชัยจึงทดลองตัดสินใจตามคำแนะนำของเพื่อน เพราะอยากหายจากอาการเจ็บป่วยที่เป็นอยู่ เพราะมีความรู้สึกที่เกิดความทรมาน ทำงานก็ไม่ได้รู้สึกเบื่อหน่ายกับชีวิตอย่างมาก ฝีเจ้านายของเจ้านายใช้วิธีการรักษาโดยการให้ตน ส่งสะดวกเครื่องแก้ว และรดน้ำมนต์โดยใช้น้ำบ่อแม่หม้าย 7 บ่อ น้ำบ่อ 7 วัด ตนก็ปฏิบัติตามคำแนะนำทุกอย่าง ทั้ง ๆ ที่ในความจริง ก็ไม่ค่อยจะยอมเชื่อสักเท่าไรหรอก เพราะการรักษาแบบนี้ตนก็ฟังจะเคยพบเคยเห็นมาเป็นครั้งแรกในชีวิต ไม่เชื่อว่าจะทำให้หายจากการเจ็บป่วยได้อย่างไร แต่อาการที่เป็นอยู่ก็ไม่ดีขึ้นเลย จึงกลับมาพักรักษาตัวอยู่ที่บ้านเช่นเดิม

เพื่อนคนนี้มีคุณสมบัติสนทนากับตนมาก พยายามหาหนทางเพื่อให้ตนหายจากอาการเจ็บป่วย เมื่อได้ยินกิตติศัพท์ของฝีเจ้านายที่มีชื่อเสียงก็จะพาตนไปรับการรักษาแทบจะทุกครั้ง บางแห่งได้แนะนำให้ตนไปเลี้ยงผีบ้าง เนื่องจากอาการที่เป็นอยู่เพราะถูกผีทำร้าย แนะนำให้บวชเพื่อสะเดาะเคราะห์บ้าง ปลด冤ยกปล่อยปลาบ้าง ทั้ง ๆ ใจจริงก็ไม่ยอมเชื่อ แต่ก็ต้องปฏิบัติตามเพราะต้องการหายเสียที แต่แล้วอาการก็เป็นอย่างเช่นเดิม ไม่หายเป็นปกติ จนรู้สึกว่าตนเองเกิดความท้อใจ

- รับขันย่ำมา

เอกชัยเล่าว่าในช่วงนั้น ตนเหมือนกับว่าไม่มีชีวิตจิตใจเหลืออยู่เลย ปลงอนิจจังไปเสียทุกอย่าง เบื่อหน่ายมากกับชีวิต รักษาที่โรงพยาบาล หมอเมือง ฝีเจ้านาย ก็ไม่รู้สึกที่แห่ง อาการก็เป็นอยู่เช่นเดิม ไม่หายขาด บางครั้งก็ดีขึ้นเล็กน้อย บางครั้งก็กลับเป็นเหมือนเดิม ต้องนอนพักรักษาตัวอยู่แต่ในบ้าน ทำงานก็ไม่ได้ ไปไหนก็ไม่ได้ และตัดสินใจว่าตนเองจะไม่ไปรับการรักษาตัวจากที่ไหนอีก แต่เพื่อนอีกนั่นแหละได้แอบไปขอความช่วยเหลือจากฝีเจ้านายคนหนึ่งที่มีชื่อเสียงอยู่แล้ว ๆ สันกำแพง ได้บอกว่าอาการเจ็บป่วยของตนนั้น เป็นเพราะมีผีเจ้านายมาข่ม และได้นำมาให้ตนตั้งขัน 24 รับท่านไว้เสีย อาการก็จะหายขาด แต่ครั้งนี้ตนเองไม่ยอมเชื่อจึงไม่ทำตาม ในครั้งที่สองเพื่อนได้มาชักชวนให้ไปหาพระรูปหนึ่งที่มีความเก่งในการรักษาทางไสยศาสตร์อยู่มาก แต่ตนก็ไม่ยอมไป จึงบอกกับเพื่อนไปว่า “จะไปก็ไปคนเดียวสิ เราไม่ไปละ ไปร้อยครั้งพันครั้งก็ไม่หายหรอก” จนเพื่อนเกิดความท้อใจ แต่ก็ได้แอบไปขอความช่วยเหลือจากพระ ซึ่งก็ได้รับคำตอบตรงกันว่าอาการเจ็บป่วยที่เป็นอยู่ สาเหตุเพราะมีผีเจ้านายซึ่งเป็นเจ้ากรรมนายเวรตั้งแต่ชาติก่อน เป็นพี

เป็นน้องกันมาทำให้เป็นม้าจี พร้อม ๆ กับได้แนะนำให้ตั้งขัน 24 ไร่ไว้เสีย จะได้มีความสุขสบายใน ภายหน้า เมื่อได้ฟังเพื่อนเล่า ตนเองก็รู้สึกว่ามีกำลังใจขึ้นมาอย่างแปลกประหลาด ทั้ง ๆ ที่มีความ เชื่ออยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่เป็นเพราะว่าคำตอบจากคำบอกเล่าของผีเจ้านายและของพระรูปนี้ ตรงกันถึงสองครั้ง ตนจึงทดลองตัดสินใจรับขัน 24 ตามคำแนะนำเพียงลำพัง ที่วิหารวัดคำหนักต่อ หน้าพระพุทธรูป เมื่อปี พ.ศ.2530 นั้นเอง ปรากฏว่าอาการเจ็บป่วยที่เป็นอยู่เริ่มทุเลาขึ้นและหายเป็น ปกตินับจากนั้นเป็นต้นมา เอกชัยเล่าว่าไม่เคยเจ็บป่วยอีกเลย ซึ่งก็น่าแปลกใจอยู่เหมือนกัน ทำให้ ตนสามารถทำงานได้เช่นเดิมเหมือนเมื่อก่อน

-กลายเป็นม้าจี รับขันครู

เมื่อเอกชัยรับขัน 24 ไร่ได้ประมาณ 2 ปีเศษ ตอนนี้อเอกชัยเล่าว่า ตนเองไม่รู้ประสีประสา อะไร ไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับพิธีการลงผีเจ้านายเลยแม้แต่น้อย เพราะเอกชัยไม่ใช่คนเมืองแต่เป็นคนทาง ภาคกลาง ประกอบกับไม่มีความเชื่อด้านนี้อยู่ในความคิดเลยถึงแม้ว่าจะเคยสัมผัสมาบ้างในขณะที่ ตนเกิดอาการเจ็บป่วย มีอยู่ช่วงหนึ่งตอนปี พ.ศ.2532 ในขณะที่ตนรับจ้างขึ้นทาสีบ้านหลังหนึ่ง แต่ เผลอวันวันนั้นข้าง ๆ บ้านมีงานพิธีกรรมพ่อนผีเจ้านายกันขึ้น แต่อยู่ดีดีผีเจ้านายของตนก็ลงมาเข้า ร่างโดยไม่ทันตั้งตัว เข้าร่วมพ่อนกับผีเจ้านายของค้ออื่น ๆ ทั้งวัน ต่อจากนั้นเจ้าก็ลงมาเข้าร่างอยู่เรื่อย ๆ และให้ตนตั้งขันครูใหญ่ในปีเดียวกันนั่นเอง ในครั้งแรกเจ้าที่ลงมาตนก็ไม่รู้จักชื่อเสียงเรียงนาม เวลาทำงานมาลงได้แต่หัวเราะและกั๊กแก้วน้าเป็นใบ ๆ แต่ปัจจุบันทราบว่ามีอยู่ด้วยกันทั้งหมดเจ็ดองค์ ปีที่มาย่ำครั้งแรกมาเพียง 2 องค์ ปีที่สองมาอีก 3 องค์ และปีที่สามมาเพิ่มอีก 2 องค์ คือ เจ้าปู่เขาเขียว เจ้าพ่อสุตตะตะสิวะเทพ เจ้าพ่อสุรदान เจ้าน้องกุมารทองธัญญา เจ้าแม่ไทรทอง เจ้าพ่อคำธณ และเจ้า พ่อคำริน ในระหว่างที่เจ้าพ่อมาลงท่านได้ให้ความช่วยเหลือ สร้างบุญสร้างกุศลกับลูกเลี้ยงมิได้ขาด นอกจากนี้ยังรับขันครูลงของกระด้างให้กับลูกเลี้ยงอีกด้วย จนทำให้เจ้าพ่อที่มาย่ำตนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ซึ่งบรรดาลูกเลี้ยงนิยมเรียกกันว่า “บ้านเจ้าพ่อเชียงแสน” (หมู่บ้านเชียงแสน อ.สารภี จ.เชียงใหม่)

-เอกชัยกับการเป็นม้าจี

ในช่วงแรกของการเป็นม้าจี เอกชัยเล่าว่าตนเองนั้นไม่เคยมีความรู้ด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการ เป็นม้าจีและผีเจ้านายเลยแม้สักอย่างเดียว ในขณะที่ตนเองก็ไม่มีความเชื่อเรื่องนี้เสียด้วยซ้ำ คิด ว่าการเป็นม้าจียังไร้สาระและงมงายอีกด้วย แต่แปลกใจตนเองเหมือนกัน เมื่อเจ้าพ่อมาลงร่างของ ตนแล้ว ท่านจะจัดการเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเองเกือบทั้งหมด ตามขั้นตอนของท่านเอง แม้ว่า ในขณะที่เจ้าพ่อยังไม่มาลงร่างของตนก็ตาม หากต้องการทราบสิ่งใดโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการ

ประกอบพิธีกรรม เหมือนกับว่าเจ้าพ่อจะบอกด้วยญาณสัมผัส ทำให้ตนเองจัดการได้อย่างมีความถูกต้อง แต่ก็มีข้อได้เปรียบอยู่อย่างหนึ่ง เนื่องจากตนเองเคยบวชเป็นสามเณรและเป็นพระมาก่อน เอกชัยกล่าวว่า “มัจฉีที่เป็นอย่างเราจะได้เปรียบกับตรงที่เคยเป็นหนาน เพราะว่าคนเป็นน้อยเป็นหนานจะแป๊ะเกือบทุกอย่าง มีคาถา อาคม ขึ้นเท้าทั้งสี่ก็ได้ ตั้งศาลเจ้าที่ก็ได้ เราทำพิธีคนเดียวเกือบจะทุกอย่าง” ในสมัยที่คนบวชได้เรียนรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เกี่ยวกับการสืบชะตา ดาสะดวง พานบายศรี จึงเป็นสิ่งที่ดี เพราะตนเองจะเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วกว่ามัจฉีคนอื่น ๆ เห็นคนอื่นทำเพียงครั้งเดียวเราก็อำทำได้แล้ว มัจฉีคนอื่น ๆ จึงยอมรับความสามารถของเรา

ทั้ง ๆ ที่ตนเองเพิ่งจะมาเป็นมัจฉีเมื่อ ปี พ.ศ.2530 แต่ก็ได้รับการยอมรับจากมัจฉีคนอื่น ๆ เมื่อมัจฉีคนอื่น ๆ จะมีงานพิธีไหว้ครู มักจะมีตนคอยเป็นหัวเรียวหัวแรง และมักจะได้รับรางวัลบ้าง ให้ไปเป็นผู้จัดทำพิธีให้อยู่เสมอ การเป็นมัจฉีจึงเป็นโอกาสดีสำหรับตัวของเอกชัยเอง เพราะส่วนหนึ่งยังก่อให้เกิดรายได้ถึงแม้ว่าจะเป็นตัวเงินที่ไม่มากนัก แต่ที่สำคัญตัวของเอกชัยยังได้รู้จักคนอื่น ได้ช่วยเหลืองานของผู้อื่น คนอื่น ๆ ก็รู้จักตน เวลาที่มีงานมัจฉีคนอื่น ๆ ก็จะได้ไม่ลืมตนและจะมาช่วยงานตนบ้างเป็นการตอบแทน

ในความเห็นของเอกชัยแล้ว กล่าวต่อไปอีกว่า การเป็นมัจฉีที่ตนเป็นอยู่ในขณะนี้ ใครจะว่าอย่างไรก็ตาม เจ้าพ่อมารักษาตน ให้ตนได้หายจากความเจ็บป่วย หลีกหนีจากความตามไปได้ นับว่าเป็นบุญวาสนาของตนมากกว่า เรานับถือปฏิบัติตัวดี เทพเจ้าก็จะปกป้องรักษา หากเราเองทำตัวดี เทพเจ้าก็จะทำไปตามที่ทำเรา. คนก็เป็นผี ผีก็เป็นคน มีรักมีโลก มีโกรธ หลง ผีไม่ใช่พระพุทธรเจ้า” แต่ผียังมีกิเลส หากเราปฏิบัติดีท่านก็จะดีกับเรา หากเราปฏิบัติชั่วท่านก็จะชั่วกับเราบ้าง ผีจึงขึ้นอยู่กับการกระทำของคน ดังนั้นในการเป็นมัจฉีหรือตัวตนของผู้เป็นเทพเจ้าก็ตาม เหมือนกับการเสี่ยงทาย เล่นหายนั่นแหละ หากผีเจ้านายได้มัจฉีดีก็เหมือนกับการจับสลากได้ของดีไป จะเป็นบุญบารมีต่อมัจฉีและต่อเทพเจ้า หากผีเจ้านายเลือกได้มัจฉีไม่ดีก็จะเป็นบาปเป็นกรรมกับเทพเจ้าและมัจฉี เทพเจ้าก็มีหลายรูปหลายแบบ มีเทพเจ้าโศกผาย เทพเจ้าคุณธรรม ซึ่งเป็นผีที่ดี เทพเจ้าจุ้หลอก เทพเจ้าคำจ่าคนก็มีมากมาย ดังนั้นเหมือนกับการเสี่ยงดวง หากผีเจ้านายได้มัจฉีดี มัจฉีได้ผีเจ้านายดีก็เป็นบุญ หากมัจฉีไม่ดีได้ผีเจ้านายไม่ดีจะเป็นบาปเป็นกรรม เหมือนคนเราอยู่ด้วยกรรมด้วยเวร ด้วยบุญบารมี ผีก็อยู่ด้วยกรรมด้วยเวรเหมือนคนนั่นแหละ

เอกชัยเล่าอีกว่า สำหรับตนเองแล้วการเป็นมัจฉีเป็นสิ่งที่ดี เพราะเจ้าพ่อได้ช่วยเหลือคนอื่น ๆ ให้พ้นทุกข์ ท่านมาช่วยเรา ช่วยคนอื่น ๆ จะเป็นบุญกุศลกับเจ้าพ่อเองและกับตัวของเราไปในภายภาคหน้า ที่ตนเองรอดชีวิตมาได้ หลังจากที่ยาตายไปแล้วสมัยเมื่อยังเป็นเด็ก คงเพราะเป็นบุญบารมีที่จะต้องมาสร้างร่วมกับเจ้าพ่อในชาตินี้ ถ้าไม่มาเป็นมัจฉีตนคงจะตายไปนานแล้ว อีกอย่างหนึ่งตนก็เคยบวชเป็นพระมาก่อน การบวชนับเป็นกุศลอันแรงที่จะช่วยชักราชดวงวิญญาณไปสู่ใน

สิ่งที่ดี เมื่อดวงยังไม่ถึงกำหนดเวลาที่ยังไม่ตาย แต่ถ้าถึงเวลาตายก็คงจะหลีกเลี่ยงหนีไม่พ้น การมาฆ่าของเจ้าพ่อคงจะพบกับคนตั้งแต่สมัยที่ตนเองตายในครั้งนั้น แต่เอกชัยเองไม่รู้สึกรู้สีกตัวเท่านั้นเอง

ผี เป็นของไม่มีตัวไม่มีตน มีแต่วิญญาณและมีพลัง คนเรามีจิตและวิญญาณ เมื่อตายไปกลายเป็นผีเหมือนกัน เมื่อเป็นคนหากทำดีเมื่อตายไปก็จะกลายเป็นผีดี แต่หากทำชั่วเมื่อตายไปก็จะกลายเป็นผีไม่ดีตามไปด้วย เหมือนกับที่ว่ากันว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผีกับคนมีความต่างกันตรงที่กายเท่านั้น กายของผีเป็นกายทิพย์ กายของคนเป็นกายหยาบ เป็นกายที่สกปรกมีมลทิน ประกอบไปด้วยธาตุทั้งสี่ กายจึงเป็นของธรรมชาติไม่ใช่ของเราโดยแท้จริง ตัวคนก็ไม่ใช่ของเรา มีแต่เพียงจิตวิญญาณเท่านั้นที่เป็นของเรา ดังนั้น ร่างกายของเราวิญญาณจะสามารถผ่านเข้าออกได้เป็นปกติ การอุทิศกายหยาบให้วิญญาณอื่น ๆ ยืมร่างเพื่อใช้ประโยชน์ในการช่วยเหลือผู้อื่น จึงเป็นบุญกุศลอันแรงกล้า

2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการกลายมาเป็นมัจฉี

จากกรณีศึกษาประวัติชีวิตและการกลายสภาพมาเป็นมัจฉีของบุคคลดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า ในวิถีคิดและแบบแผนแห่งการดำรงชีวิตย่อมมีความสัมพันธ์ต่อกระบวนการก่อร่างสร้างตัวตนของมัจฉีเอง ซึ่งส่วนใหญ่มีเหตุปัจจัยลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่

2.1. ความป่วยไข้ที่เรื้อรัง

ประสบการณ์ของการกลายมาเป็นมัจฉี โดยส่วนใหญ่แล้วพบว่ามักจะมีสาเหตุมาจากการเจ็บป่วยที่เรื้อรัง เป็น ๆ หาย ๆ ทำให้ขาดดุลยภาพของความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจ ซึ่งคุกคามต่อวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมอย่างเป็นปกติ เช่น อาการปวดหัวหรือปวดท้องเรื้อรัง อาการโรคลมหน้ามืดตาลาย “ใจไม่ดี” โรคเบื่ออาหาร นอนไม่หลับ หรือบางคนอาจจะเกิดความวิตกกังวลทำให้เกิดโรคจิตโรคประสาท ในขณะที่มัจฉีบางคนอาจจะเกิดอาการเจ็บป่วยที่รุนแรงและเสี่ยงต่อชีวิต เช่น กรณีของเอกชัย มัจฉีหลายคนมักจะเคยเข้าบำบัดรักษาจากโรงพยาบาลมาแล้ว แต่อาการยังไม่ดีขึ้น จึงนำไปสู่การพึ่งพาผีเจ้านายและผลของการรับขันย่ำมาในที่สุด

ในทัศนะโดยส่วนตัวของมัจฉี พบว่า ความป่วยไข้มิใช่เป็นปรากฏการณ์ เนื่องมาจากสาเหตุแห่งความผิดปกติทางด้านร่างกายหรือจิตใจ ดังเช่นคำอธิบายในกรอบวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระแสหลักแต่เพียงด้านเดียว หากแต่ความป่วยไข้ในความหมายและความรับรู้โดยประสบการณ์แล้ว จะถูกนิยามและการตีความผ่านการถูกกระทำของอำนาจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ ทำให้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดความสั่นคลอน อย่างไม่เป็นไปตามภาระหน้าที่ซึ่งถูกกำหนดและคาดหวัง ในขณะที่เดียวกันตัวตนของผู้ที่เกิดความป่วยไข้เองยังจะถูกตีความและอธิบาย

โดยสมาชิก ตลอดจนครอบครัวและเครือญาติอีกด้วย ซึ่งจะทำให้เกิดการอธิบายได้ว่าสิ่งใดที่เรียกว่า เจ็บป่วย สิ่งใดที่ไม่ถือว่าเป็น ความเจ็บป่วย ดังนั้น ความเจ็บป่วยในตัวของมันเองจึงมีความหมายในเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย

จักรวาลวิทยา (cosmology) ของม้าจีพบว่า ความป่วยไข้ ทั้งนี้อาจจะเป็นความป่วยไข้ที่รุนแรงหรือความป่วยไข้ที่เรื้อรังก็ตาม มิได้มีสาเหตุมาจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งในทิศทางเดียว ดังเช่นประสบการณ์ของม้าจีที่ผ่านการตีความของแพทย์สมัยใหม่ (เช่นกรณีของเอกชัยและคำเอ๋ย) แต่ความป่วยไข้เป็นการกระทำของพลังอำนาจที่อยู่รายรอบ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความไร้เสถียรภาพทางด้านร่างกายและอารมณ์ เช่น การป่วยไข้ที่เกิดจากการกระทำผิดศีล หรือถูกผีร้ายกระทำ เกิดจากโชคชะตาราศี เกิดจากเคราะห์กรรม เกิดจากคุณไสย เกิดจากความแปรปรวนของธาตุในร่างกาย เป็นต้น การจัดแจงต่อประสบการณ์ความป่วยไข้ในทัศนะของม้าจี นอกจากการพึ่งพาวิทยาการแผนใหม่ ยังสามารถแสวงหาทางเลือกและการเยียวยารักษาได้อย่างหลากหลายที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อที่จะดำรงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจ ให้กลับไปสู่ดุลยภาพตามบทบาทหน้าที่ซึ่งถูกคาดหวังจากสังคม โดยพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งแฝงมากับองค์ความรู้ ผสมผสานไปกับระบบความเชื่อที่ซับซ้อนของพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องวิญญาณ และองค์ความรู้ด้านอื่น ๆ ในขณะเดียวกันยังจะเป็นการตอบคำถามได้ตรงกับความต้องการของม้าจีด้วยว่า สาเหตุของการเกิดโรค เกิดจากอะไร (เป็นเพราะถูกผีเจ้านายกระทำ) และทำไมต้องมาเป็นกับตัวเขา (เพราะผีเจ้านายต้องการมาย่ำให้ เป็นม้าจี) ซึ่งมีมติเหล่านี้ เป็นองค์ความรู้ในการจัดการกับความเจ็บป่วยในท้องถิ่น ในฐานะช่วยสร้างความมั่นคงและพลังอำนาจให้กับผู้ที่ถูกผีเจ้านายมาย่ำให้ เป็นม้าจีคนใหม่ต่อไป

งานศึกษาของทานาเบ่ ช่วยตอบย้ำให้เห็นว่า ในท่ามกลางการผกผันของสังคมที่ผนวกกับกระแสโลกาภิวัตน์ พร้อม ๆ ไปกับการพัฒนาที่กำหนดโดยรัฐในทิศทางเดียว มีแนวโน้มโดยทั่ว ๆ ไปซึ่งคนในท้องถิ่นต้องถูกเผชิญกับการพัฒนาของรัฐ ซึ่งมาพร้อม ๆ กับการผิฐฐานในหมู่ประชากรท้องถิ่น การพัฒนาที่ผิดกับความรู้สึกของคน การถูกบังคับให้ต้องปฏิบัติและปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ และจังหวะก้าวของชีวิตในสังคมอุตสาหกรรม ที่สมาชิกในชุมชนขาดความคุ้นเคย การแปรเปลี่ยนสถานะของวิถีชีวิตของผู้คน สู่สิ่งแวดล้อมใหม่ ก่อให้เกิดความอลเวงทางอารมณ์ เกิดโรคจิตโรคประสาท (ซึ่งเป็นปัญหาในด้านการปรับตัว) ทำให้ขาดเสถียรภาพและขาดอำนาจมากขึ้น ซึ่งเป็นผลที่ตามมาของการประทะกันระหว่างการพัฒนาแบบทุนนิยมและปัจเจกชน ความวิตกกังวลจะถูกผลิตขึ้นมา โดยความไม่มั่นคงที่สัมพันธ์กับการหาเงิน อนาคตทางการเมือง สุขภาพ การแต่งงาน ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งมักจะเป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับโอกาสและจังหวะในชีวิต การเข้าทรงจึงเป็นการกระทำทางพิธีกรรมที่มุ่งสร้างเสถียรภาพทางด้านจิตใจ และการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ (ทานาเบ่, 2540: 38-41) เพื่อการจัดการกับสภาพปัญหาที่

ประสบพบเจอ และสร้างคุณภาพทางอำนาจให้กับตนเอง ด้วยกระบวนการกลายมาเป็นมัจฉิของผี
เจ้านาย

การเจ็บป่วยและการกลายมาเป็นมัจฉิ สอดคล้องกับงานศึกษาของสุริยาและคณะ ซึ่งพบ
ว่า พฤติกรรมในการแสวงหาการรักษาพยาบาลที่เหมาะสมของชาวบ้าน จะจบลงด้วยการพึ่งพา
บริการของ “เจ้าก๊กหรือครูบา” ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่ามีประสิทธิภาพ ช่วยให้พวกเขาหายจากโรคร้ายไข้
เจ็บแบบไม่น่าเชื่อการปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าก๊กหรือครูบา และความช่วยเหลือของผี ทำให้
อาการเจ็บป่วยหายไป ชาวบ้านจึงตกลงให้ผีใช้ร่างกายของตนเป็น “ร่างทรง” และเข้าร่วมพิธีฟ้อน
ช่วงเป็นการตอบแทน ซึ่งสะท้อนถึงวิถีคิดของชาวบ้านที่มีต่อสุขภาพอนามัย ความเจ็บป่วยและ
ความตาย (สุริยา, 2540: 205)

พิธีกรรมการกลายมาเป็นการสะท้อนถึงสภาพโอกาสทางอำนาจในชุมชนที่ว่า ด้วยขีด
จำกัดของการแพทย์สมัยใหม่ ต่อการให้บริการดังกล่าวไม่อาจเข้าถึงชุมชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ
ไม่ค้ำค้ำได้อย่างทั่วถึง และด้วยความเชื่อที่ว่าบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขสมัยใหม่ ไม่
อาจจะเป็นคำตอบสำหรับอาการเจ็บป่วยได้ทุกอย่าง บางครั้งการรับอำนาจของผีเจ้านาย จะช่วย
บรรเทาเบาบาง รักษาอาการเจ็บป่วยไม่แพ้วิธีการรักษาสมัยใหม่ ในขณะที่วิถีคิดซึ่งอยู่อีกด้านหนึ่ง
ที่เน้นเหตุผลมาก ๆ อาจจะไม่มีความหมายมากนัก ในสถานการณ์ที่ชาวบ้านถูกจำกัดทางเลือก ทาง
เลือกสุดท้าย จึงตั้งอยู่บนความแตกต่างและหลากหลาย ซึ่งสามารถเลือกหยิบใช้เพื่อตอบสนองตาม
ความต้องการตามความคาดหวังของตนเองและบุคคลที่รายรอบ

2.2. ประสบการณ์ของชีวิต

ประสบการณ์ในชีวิต เป็นเหตุผลสำคัญที่มีความสัมพันธ์ต่อการกลายมาเป็นมัจฉิอีกเหตุ
ผลหนึ่ง เพราะตัวประสบการณ์จะเป็นสิ่งที่หล่อหลอมวิถีคิดและโลกทัศน์ของปัจเจกบุคคล ที่มีต่อ
สิ่งใดสิ่งหนึ่ง การเป็นมัจฉิของแต่ละคนอาจจะเคยมีประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน ในขณะที่มัจฉิบาง
คนอาจจะมีประสบการณ์ที่แหวกแนวออกไป เช่น ประสบการณ์ของความสัมพันธ์ทางสังคม
ประสบการณ์เหนือโลกของการรับรู้และการสัมผัส มัจฉิบางคนเคยพบกับประสบการณ์ชีวิตหลัง
ความตาย บางคนเคยพบกับประสบการณ์นอกเหนือการสัมผัสทางอำนาจ หรือแม้แต่ความฝัน ใน
ขณะที่มัจฉิส่วนใหญ่เคยผ่านประสบการณ์ของการต่อสู้กับปัญหาของแบบแผนทางความสัมพันธ์
แห่งการดำรงชีวิต เช่น ปัญหาความยากจน ประสบการณ์ชีวิตภายในครอบครัว วิฤติการณ์ของ
ชีวิต เป็นต้น

วิฤติการณ์ในชีวิตของมัจฉิ จะเป็นสถานการณ์หัวเลี้ยวหัวต่อที่สัมพันธ์กับการเป็นมัจฉิ
หรือร่างทรง วิฤติการณ์ในชีวิตอาจจะแสดงออกมาในรูปของการเจ็บป่วยอย่างรุนแรง โดยไม่

ทราบสาเหตุ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นอาการเจ็บป่วยทางร่างกายและจิตใจ ที่ไม่สามารถรักษาได้โดยเทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่ เกิดอุบัติเหตุกับตัวเองหรือชีวิตในครอบครัว การค้าขายประสบกับความล้มเหลว ขาดทุน เป็นหนี้สินหรือได้รับการถูกกลั่นแกล้งจากบุคคลอื่น ๆ การมีलगสังสรรค์และความฝันเกี่ยวกับการมีองค์เทพ ประสบการณ์ของบุคคลเหล่านี้ก่อนที่จะมาเป็นมัจฉีหรือร่างทรง มักจะผ่านไปด้วยความมหัศจรรย์ เพราะเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อและอยู่นอกเหนือการอธิบายด้วยเหตุผล ทำให้เชื่อกันว่าเป็นเพราะอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ และหลายคนหายจากโรคมะเร็ง โรคอัมพาต ฯลฯ ที่แพทย์ตามโรงพยาบาลหมดหนทางรักษาแล้ว ความมหัศจรรย์ทำให้ทุกคนอยู่ในภาวะจำยอม ทั้งด้วยความศรัทธาและจำใจต่อประสบการณ์ชีวิตที่ตนเองได้ประสบ เพื่อเข้าพิธีรับขันครุปราวณาตัวเองเป็นมัจฉีอย่างสมบูรณ์ (สุริยา สมุทคุปต์และคณะ, 2539: 100-101)

จากกรณีตัวอย่าง พอสรุปให้เห็น ได้ว่า ประสบการณ์ในชีวิตของมัจฉีแต่ละรายมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ต่อการเชื่อมร้อยนำไปสู่การก่อร่างสร้างตัวตนของการเป็นมัจฉีอย่างสมบูรณ์แบบด้วยเหตุบังเอิญของประสบการณ์สองรูปแบบ นั่นคือ มัจฉีส่วนหนึ่งเคยมีประสบการณ์ที่ได้สัมผัสกับอำนาจและพลังจากภายนอก ซึ่งต่อมาจะคลบนันดาลให้กลายมาเป็นมัจฉีภายหลัง ในขณะที่มัจฉีอีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นมัจฉีส่วนใหญ่ มักจะมีประสบการณ์ของการขาดพลังอำนาจ เช่น ความเจ็บป่วย วิกฤติในครอบครัว เศรษฐกิจ ความหวัง อนาคต หน้าที่การงาน ความมั่นคงในชีวิต ฯลฯ ประสบการณ์สองรูปแบบจะกลายเป็นแบบแผนแห่งการเรียนรู้และการคลี่คลายตัวของประสบการณ์ผ่านการตีความ ให้ความหมาย และการนิยามตัวตนของกระบวนการกลายสภาวะไปสู่ผู้ใช้อำนาจ (การมีอำนาจ) และผู้ถูกใช้อำนาจ (จากผีเจ้านาย) ของการกลายมาเป็นมัจฉีต่อไป

2.3. แบบแผนแห่งการเรียนรู้และความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคล

เป็นตัวแบบที่มีความสัมพันธ์ต่อการก่อรูปของการเป็นมัจฉี ภายใต้สถานการณ์ที่สับสน เคว้งคว้างและขาดความมั่นใจ ปัจเจกบุคคลอาจจะแสวงหาทางเลือกที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต เพื่อตอบสนองตามความต้องการทางอารมณ์และจิตใจ มัจฉีหลายคนมีโอกาสได้พบเจอและขอความช่วยเหลือจากผีเจ้านายมาก่อนหน้าหลายครั้ง ก่อนที่จะกลายมาเป็นมัจฉี ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์ที่สัมพันธ์ เช่น การยอมรับหรือการต่อรอง อันเป็นประสบการณ์ที่ฝังใจ ยึดติดกับบุคคล ซึ่งจะเป็นตัวที่หล่อหลอมความเชื่อในเวลาต่อมา

ทานาเบ้ นำเสนอว่า การเป็นมัจฉีเป็นเหตุผลที่บุคคลถูกสร้างขึ้นในเชิงวัฒนธรรม โดยองค์ความรู้และการปฏิบัติ เป็นวิธีการที่บุคคลซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยแนวทางดังกล่าว สามารถที่จะจัดแจงกับความรู้สึกผิดที่ผิดทางและความไม่มั่นคง ซึ่งเกิดขึ้นจากการกลายสภาวะของระบบทุนนิยมและการเจริญเติบโตของรัฐชาติ บุคคลจะถูกจัดแจงซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม ผ่านประสบการณ์ที่

ถูกกระตุ้นให้ทำงานในช่วงที่วิกฤติ เช่น ความกลัว ความเจ็บป่วย เคราะห์ ความวิตกกังวล โดยระบบฝังคตินุคต-วิญญาณ ที่สัมพันธ์กับการเยียวยาที่หลากหลายที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การฮ้องขวัญ การมัดมือ การเลี้ยงผี หรือการสืบชะตา การพึ่งพาหมอผี การเลี้ยงผี หรือแม้แต่การพึ่งพาผีเจ้านาย (ทานาเบ้, 2540: 36-37) แบบแผนการใช้องค์ความรู้ดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่สั่งสมประสบการณ์ของการตัดสินใจและเกิดความสัมพันธ์ต่อการรับชั้นครูกลายมาเป็นมัจฉี ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้เป็นระบบที่มีความซับซ้อน ตั้งแต่องค์ความรู้ท้องถิ่น เช่น พุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องขวัญ และวิญญาณ ความสัมพันธ์กับระบบเครือญาติและแรงยึดเหนี่ยวทางสังคม เชื่อมโยงไปกับแบบแผนแห่งการเรียนรู้สมัยใหม่ เช่น วาทกรรมอำนาจในเชิงวิทยาศาสตร์ที่มีขีดจำกัดในการอธิบาย การเชื่อมระบบความสัมพันธ์และการถ่ายทอดขององค์ความรู้จากผีเจ้านายไปสู่ปัจเจกบุคคล จะก่อให้เกิดการคั่งคูดของประสบการณ์และการสร้างบทเรียนอย่างมีความคลี่คลาย จนบุคคลกลายสถานะและยอมรับผลแห่งการเรียนรู้ โดยยอมรับการเป็นมัจฉีในที่สุด

สถานการณ์ของการมีปฏิสัมพันธ์ในการลงผีเจ้านาย มักจะแสดงออกมาในรูปของคำพูดอย่างกระตือรือร้น ในกระบวนการซึ่งมัจฉีคนใหม่จะถูกค้นพบ มัจฉีอาจจะบอกกับผู้รับบริการหรือ "คนไข้" ว่าผีบางคนต้องการที่จะเข้าถึงตู้ในร่างของคนไข้ หลังจากนั้น ก็จะมีขั้นตอนของการรักษาตามมาและดำเนินไปในรูปของการมีปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ ระหว่างตัวต่อตัวของมัจฉีกับคนไข้ ในช่วงนี้ที่คนไข้จะประสบกับอาการทางสมองและทางจิต และบ่อยครั้งที่เดียวจะถูกดึงสู่อย่างฉับพลันและรุนแรง มัจฉีจะถามคนไข้ไปตลอดเวลาว่าผีคนใดที่จะมาเข้าถึงตู้ตัวเขา และในที่สุดมัจฉีก็จะค้นพบผีซึ่งอาจจะเป็นผีบรรพบุรุษสายแม่ ผีบ้าน หรือแม้แต่ผีซึ่งมัจฉีตั้งชื่อขึ้นเอง หลังจากนั้นมัจฉีจะบอกให้ผีนั้นยอมรับที่จะอยู่ภายใต้ผีสายของมัจฉี (นับถือครูเดียวกัน) เช่นเดียวกันคนนับถืออยู่คนไข้เริ่มที่จะมีปฏิริยาสนองตอบต่อผีเจ้านายของมัจฉีอย่างสงบ หลังจากปฏิสัมพันธ์เชิงสนทนาแล้ว คนไข้จะเริ่มตระหนักว่าเขากำลังจะถูกดึงสู่โดยผี การปฏิสัมพันธ์ที่ซ้ำ ๆ นำไปสู่สถานการณ์ของการเข้าทรงที่คนไข้สามารถควบคุมได้ ในขณะที่อาการสั่นและอาการประสาทหลอนเริ่มจางลง คนทรงคนใหม่จึงเท่ากับแจ้งเกิดหรือการกลายสภาวะบรรลุลูกความสำเร็จ สามารถที่จะเป็นจากคนไข้ไปสู่ผู้เยียวยา การกลายสภาวะนี้ถูกรับรองอย่างเป็นทางการโดยพิธีกรรมการมอบถาด (ขันครู) ให้กับมัจฉีรายใหม่และมีพิธีกรรมการ "ฮับขันครู" (ทานาเบ้ 2540,49)

2.4. ต้นทุนทางความเชื่อ

จะเห็นได้ว่าจากประสบการณ์ของมัจฉีแต่ละราย มักจะมีต้นทุนทางความเชื่อ เป็นเครื่องเหนี่ยวนำอยู่เบื้องหลัง โดยเฉพาะจักรวาลวิทยา (cosmology) ของการตีความสาเหตุของความเจ็บป่วย แบบแผนแห่งความสัมพันธ์ในเชิงสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนมาตรฐานแห่งการดำรงชีวิต

ซึ่งสัมพันธ์กับอุดมการณ์อำนาจว่าด้วยการนับถือผี พุทธศาสนาและขวัญที่สะท้อนจากปรากฏการณ์ ซึ่งมุ่งตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาชีวิตในหลายมิติ เช่น โสยศาสตร์ เวทย์มนต์ การแหกเป่า การ ใช้สมุนไพร การดูเมื่อดูยาม ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นทุนที่ช่วยแก้ไขปัญหาและการแสวงหาทางออกให้กับ ชุมชน บุคคลก่อนที่จะมาเป็นมัจฉีหลายคนมักจะมี ความเชื่ออยู่ก่อน ในขณะที่บางคนเชื่อครึ่งไม่เชื่อ ครึ่ง แต่ตรงกันข้ามบางคนอาจจะไม่มีต้นทุนของความเชื่ออยู่เลยก็ได้ แต่ในท้ายที่สุดต้องเกิดการ ยอมรับ ซึ่งนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติที่มีและ ใช้ร่วมกันขององค์ความรู้

“ผี” จึงเป็นเทคโนโลยีของการจัดการกับความขัดแย้งและเครื่องมือที่ช่วยสร้างหรือ ตอกย้ำอุดมการณ์ทางอำนาจในชุมชนมาอย่างยาวนาน ซึ่งมีการผลิตใหม่และผลิตซ้ำตัวเองอยู่ตลอด เวลา ในการที่จะหลอมรวมพลังทางอำนาจและสร้างสัมพันธ์ภาพให้เกิดขึ้นทั้งชุมชนและหน่วย ระดับปัจเจกบุคคล ในขณะที่ความเชื่อที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามโลกทัศน์ของคนเมืองแล้ว ไม่ ได้มาจากสิ่งเดียว เช่น ความเจ็บป่วยอาจจะไม่ได้มาจากสาเหตุของตัวเชื้อโรค แต่อาจจะมีเหตุผลมา จากการทำของอำนาจต่าง ๆ ดังนั้นการที่จะเข้าถึงอำนาจ จึงไม่ได้มาจากอำนาจใดอำนาจหนึ่ง แต่เพียงอย่างเดียว เช่น อำนาจของการรักษาทางการแพทย์แผนใหม่ แต่อาจจะเข้าถึงอำนาจได้หลากหลาย เช่น อำนาจของผีเจ้านายซึ่งเป็นอำนาจของท้องถิ่น ภูมิปัญญาของความเชื่อ ในกรณีของผีเจ้า นาย จึงเป็นช่องทางในการเปิดพื้นที่ให้เข้าถึงอำนาจและการจัดการกับวิถีชีวิตที่ขัดแย้ง ที่ปัจเจก บุคคลต้องประสบ ซึ่งกลายมาเป็นต้นทุนที่สำคัญซึ่งบุคคลยอมรับต่อสถานภาพของการเป็นมัจฉี ที่ สืบเนื่องมาอย่างยาวนาน

จะเห็นได้ว่า กรณีมัจฉีซึ่งไม่มีต้นทุนทางความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้านายอยู่เลย หรืออาจจะมี ความเชื่ออยู่บ้างระดับหนึ่ง แต่ในท้ายที่สุดก็ต้องยอมรับสถานะของความเป็นมัจฉี แสดงให้เห็นว่า ในระดับความมั่นใจแล้ว บุคคลเหล่านี้ไม่เชื่อว่าอำนาจ (จากผีเจ้านาย) จะช่วยสร้างความมั่นคงและ ยึดโยงความสัมพันธ์ทางสังคมของตนได้ เช่น กรณีศึกษาอาการเจ็บป่วย แต่เมื่อได้มีโอกาสเข้าร่วม ในสถานการณ์และหายจากการเจ็บป่วย จึงมีความเชื่อและยอมรับอำนาจไว้กับตนและก่อให้เกิด ต้นทุนทางความเชื่อในพลังและศักยภาพของอำนาจตามมา ในทิศทางตรงกันข้ามกับอำนาจเหนือที่ บุคคลผู้กลายมาเป็นมัจฉีเคยให้การยอมรับ อาจจะไม่ใช่เป็นอำนาจที่เบ็ดเสร็จเด็ดขาด ไปเสียทุก เรื่อง ตรงกันข้าม อาจจะมีอำนาจที่น้อยกว่าด้วยซ้ำไป เช่น ก่อนที่จะกลายมาเป็นมัจฉี หลายคนเคย ไปรับการรักษาอาการป่วยใช้จากโรงพยาบาลต่าง ๆ มาแล้ว แต่อาการก็ไม่ดีขึ้น แต่มัจฉีจะเกิดความ รู้สึกว่าคนมีอาการดีขึ้นหลังจากการรับขันครุแล้ว แสดงให้เห็นถึงว่าเกิดการปะทะและแย้งชิง ระหว่างอำนาจทั้งสองรูปแบบในวิถีคิดของผู้เป็นมัจฉีเอง

ประสบการณ์ร่วมในชุมชน ปัจเจก และบุคคลอื่น ๆ ที่เคยขอความช่วยเหลือจากผีเจ้า นาย ซึ่งนำไปสู่แนวทางแห่งความสำเร็จ เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ผู้ซึ่งกลายมาเป็นมัจฉีเกิดการซึมซับ

และรับมาเป็นพื้นฐานทางความเชื่อ ซึ่งต่อมาจะส่งผลต่อการตัดสินใจไปพบกับผีเจ้านายและก่อให้เกิดการกลายสภาพมาเป็นมัจฉีได้ในที่สุด ดังกรณีดังกล่าวข้างต้น

2.5. โอกาสและจังหวะในชีวิต

การกลายมาเป็นมัจฉี ขึ้นอยู่กับเหตุผลและปัจจัยในการเข้าถึงโอกาสและจังหวะในชีวิตที่ดีในโลกนี้ ซึ่งตอบสนองในเชิงปัจเจกชนและครอบครัว เป็นกระบวนการสร้างแบบแผนความสัมพันธระหว่างร่างกายและจิตใจให้เข้าไปมีบทบาทและเชื่อมร้อยความสัมพันธเชิงอำนาจ ในวิถีชีวิตเชิงอุดมคติ ซึ่งสะท้อนถึงความใฝ่ฝันของอุดมการณ์ที่ได้มา การเป็นมัจฉีจึงเท่ากับเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับตนเองในเวทีสาธารณะและการรับรู้ของผู้คนที่รายล้อม

สถานการณ์ของความแปรปรวนในวิถีชีวิตที่บุคคลต้องถูกเผชิญ อันเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐบาลที่มีขีดจำกัดในตัวเอง ไปพร้อม ๆ กับการสร้างความเจริญเติบโตที่ขาดความสมดุล ได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและสร้างความแตกต่างให้กับความเป็นปัจเจกบุคคลและชุมชนมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันผลแห่งการพัฒนาคังกล่าว ได้สร้างสภาพปัญหาใหม่ ๆ ติดตามมาอย่างมากมาย ทั้ง ๆ ที่ปัญหาเก่า ๆ หลาย ๆ ปัญหายังไม่อาจสามารถแก้ไขให้หมดไปจากสังคมได้ สภาพของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต จากสังคมชนบทสู่เมือง จากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมและบริการ การผนวกกลืนความเป็นท้องถิ่นสู่กระแสชาตินิยม ด้วยพิธีกรรมการสร้างชาติ พร้อม ๆ ไปด้วยการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยม ส่งผลให้วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีอยู่แต่เดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งขาดความสอดคล้องกับแบบแผนดั้งเดิมที่เคยเป็นของชุมชนและใช้จัดการกับวิถีชีวิตของตนเอง ความเชื่อและอำนาจบางอย่างถูกลดทอนความสำคัญลงและถูกอำนาจวาทกรรมกระแสหลัก เบียดขับให้ออกไปจากพื้นที่ของการรับรู้ร่วมกัน (เช่น เวทย์มนต์ ไสยศาสตร์ การรักษาพยาบาลพื้นบ้าน ซึ่งเป็นทางเลือกของชุมชน) ที่ถูกประทับตราว่าเป็นความงมงายและพยายามกลืนกลายให้สมาชิกพบกับวิถีชีวิตใหม่ภายใต้การนำของนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในทิศทางเดียวและประทับตราภายใต้คำว่า *ทันสมัย* ให้กับชุมชนที่ผนวกกับกระแสโลกาภิวัตน์ สิ่งเหล่านี้เองสะท้อนให้เห็นว่าสถานการณ์ช่วงเปลี่ยนผ่านเช่นนี้ ได้ก่อให้เกิดความสับสนและสภาวะไร้อำนาจของชุมชน ซึ่งขาดความตระหนัก อันเป็นผลพวงมาจากนโยบายของการพัฒนา การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ไม่ยากคายนัก สำหรับชุมชนท้องถิ่นเอง สมาชิกส่วนใหญ่ยังคงมีฐานะยากจน วิถีชีวิตต้องต่อสู้ดิ้นรนมากขึ้นเพื่อความอยู่รอด ในขณะที่พิธีกรรมทางอำนาจบางอย่าง เช่น การเลี้ยงผีปู่ย่า ซึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิง ลดความสำคัญลง ในสถานการณ์แวดล้อมใหม่ ทำให้บุคคลมีความรู้สึกขาดอำนาจในแทบจะทุกด้าน ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในขณะที่อำนาจสมัยใหม่ไม่

อาจจะเปิดโอกาสให้กับทุกคนได้เข้าถึงมากขึ้น เช่น การแสวงหาโอกาสและความร่ำรวยเงินทอง การมีชีวิตทางสุขภาพที่ดีโดยการรับบริการจากโรงพยาบาลที่มีคุณภาพมาตรฐาน ขาดโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมกัน และโอกาสในการแสดงความเชื่อหรือการนับถือศาสนา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นอุดมการณ์ที่สมาชิกในชุมชนมีความใฝ่ฝัน ด้วยการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมและมีความเป็นธรรมในสังคมวัฒนธรรมใหม่

การกลายมาเป็นมัจฉีจึงเป็นช่องทางของการเปิดพื้นที่ในเชิงอุดมการณ์ ที่จะช่วยสร้างความใฝ่ฝันและเป็นอุดมการณ์ของการได้มาซึ่งอำนาจ เช่น การมีเศรษฐกิจที่ดี มีสุขภาพดี มีอำนาจในการตัดสินใจ เพราะอำนาจจะอยู่กับตัวของมัจฉีที่ไม่ห่างไกลเกินเอื้อม ซึ่งแตกต่างจากอำนาจสมัยใหม่ การรับอำนาจจึงเสมือนเป็นการเปิดรับโอกาสและจังหวะในชีวิต ที่มัจฉีเกิดความตระหนักและเกิดความคาดหวัง อันจะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีและเกิดสัมพันธภาพระหว่างร่างกาย จิตใจ ในสังคมเชิงอุดมคติ และช่วยสร้างหลักประกันความมั่นคงให้กับมัจฉี

3. ประเภทของการกลายมาเป็นมัจฉี

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า การกลายมาเป็นมัจฉีของปัจเจกบุคคล ขึ้นอยู่กับสองสถานะทางหลักเหตุผล ซึ่งบุคคลถูกกระทำได้แก่

3.1. การถูกกระทำของอำนาจภายนอก (การกลายมาเป็นมัจฉีเอง)

เป็นเหตุผลหนึ่งของการกลายมาเป็นมัจฉี ในกรณีเช่นนี้บุคคลจะรู้สึกด้วยตัวเอง อาจเกิดจากความฝัน ประสบการณ์เหนือการสัมผัส หรือการบอกกล่าวจากผีเจ้านายโดยตรงที่จะให้ตนกลายมาเป็นมัจฉีและรับขันครุ มัจฉีจะต้องรับขันครุด้วยตนเองตามการบอกกล่าวและเป็นไปตามข้อกำหนดของผีเจ้านาย แสดงให้เห็นว่ามัจฉีประเภทนี้มองว่าอำนาจโดยแท้จริง อยู่ที่ตัวเขาเอง อำนาจไม่ได้อยู่ห่างไกล อำนาจถูกสร้างขึ้นได้ด้วยการกระทำของเขาเองด้วยการรับขันและการยอมรับอำนาจ

3.2. การบอกกล่าวจากผีเจ้านาย (การกลายมาเป็นมัจฉีโดยผู้อื่นบอกให้เป็น)

กรณีเช่นนี้ บุคคลที่กลายมาเป็นมัจฉีจะต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์กับผีเจ้านายสักกระยะหนึ่งและมักจะได้รับการบอกกล่าวว่า อาการป่วยไข้ที่เป็นอยู่เนื่องจากมีผีเจ้านายมาขำให้เป็นมัจฉี และในท้ายที่สุด ผีเจ้านายจะบอกให้รับขันครุกับตน ซึ่งถือผีครุสายเดียวกันเป็นการหลอมนลอมให้เข้ามามีความสัมพันธ์ทางอำนาจและอยู่ในชุมชนเดียวกันกับตน การกลายสภาวะของการเป็นมัจฉีประเภทนี้ จึงถูกบุคคลที่มีอำนาจอยู่แล้ว บังบอกให้เกิดการยอมรับอำนาจ (จากการบอกกล่าวของ

ผู้อื่น) ไว้กับคน แสดงให้เห็นว่าการที่จะได้มาซึ่งอำนาจ เกิดจากการให้ของผู้อื่น ซึ่งสะท้อนจากการถวายตัวเป็นลูกเลี้ยงและรับขันครุในสายสกุลเดียวกัน ที่จะนำไปสู่การสร้างอำนาจและการก่อตัวคนที่แตกต่างจากการกลายสภาวะโดยประเภทแรก

4. ร่างม้ายี่กับผีเจ้านาย

ม้ายี่หลายคนให้ความเห็นว่า ปัจจุบันคนที่เป็นม้ายี่ส่วนใหญ่เห็นแล้วรู้สึกเศร้าสลดใจ ปฏิบัติตนไม่ค่อยถูกต้อง ทำให้ภาพลักษณ์ของม้ายี่ที่ตีเสียหายตามไปด้วย ม้ายี่บางคนค้มเกล้าจนไม่รู้สึกตัวใน “ป้างพ็อน” เล่นลูกเล่นเมียคนอื่น พุดจาไม่สุภาพ “มันตั้งตัวว่าบ่อไซ่เจ้า แต่มันเป็นคน” หรือแม้การชกต่อยแย่งผู้หญิง ผู้ชายกันใน “ป้างพ็อน” เจ้าจริง ๆ ไม่ทำกันแบบนั้นหรอก เหตุการณ์แบบนี้ทำให้คนอื่นที่ไม่รู้เสื่อมศรัทธาไปด้วย นอกจากนี้ยังให้ทัศนะอีกว่า ในป้างพ็อนนั้นม้ายี่ปัจจุบันไม่ค่อยจะจริงจัง เป็นม้ายี่ที่อยากร่ำอยากรวย อยากได้ชื่อเสียง หลอกหลวงคนอื่น ช่วยอะไรใครไม่ค่อยได้นักหรอก ได้แต่พ็อนเพื่อความสนุกสนานไปวัน ๆ เข้าข่ายว่า ปลาหลายตัวนำทั้งข้อง ทำให้ตัวที่ไม่เฝ้าพลอยเหม็นตามไปด้วย หมายถึงว่า ม้ายี่ที่ประพฤติตนดี เจ้าที่ถือเคร่งครัด ปัจจุบันมีน้อยมากและหายาก แต่ก็ยังพอมืออยู่บ้าง

5. ม้ายี่ ผีเจ้านาย ไม่ใช่ผู้วิเศษ

ม้ายี่หลายคนมักจะพูดกันอยู่เสมอๆ ว่า การเป็นม้ายี่แล้ว ในความจริงเราก็คือคนธรรมดาๆ นั้นแหละ การดำเนินชีวิตก็เหมือนกับคนอื่นๆ โดยทั่วไป ม้ายี่จะเป็นใครก็ได้ไม่ว่าจะยากดีมีจน คนดี คนชั่ว ผู้หญิง ผู้ชาย เด็ก คนแก่ ปะปนกันไป ม้ายี่ก็ต้องตายเหมือนกันกับคนทุกคนในโลก เพียงแต่ว่าการเป็นม้ายี่คือคนที่มิชวัญอ่อน มักจะมีผีเจ้านายมาอำเภ้านั้นเอง การที่มาเป็นม้ายี่ไม่ว่าใครก็อยากจะเป็นก็เป็ได้ หรือต้องการเลิกอยากจะเป็นม้ายี่ก็เลิกได้ตามใจนึก แต่ขึ้นอยู่กับกรรมเวรที่ทุกคนสร้างมาไม่เหมือนกัน คนจะมีชีวิตอย่างไรขึ้นอยู่กับโอกาสและจังหวะในชีวิตหรือบุญบาป นั้นเอง เช่น หากมีบุญไว้มากก็อาจจะเป็คนร่ำรวย หากมีบุญน้อยก็อาจจะเป็คนยากจน การเป็นม้ายี่ก็เหมือนกันไม่อาจจะหลีกเลี่ยงหรือเลือกได้ เพราะเป็บุญทำกรรมแต่งไม่เหมือนกัน ม้ายี่หลายคนพูดว่า ทั้งๆ ที่จริงแล้วก็ไม่ต้องการมาเป็นม้ายี่เลย อยากเป็คนธรรมดามากกว่า เพราะต้องการทำให้ชีวิตเป็ปกติ หากฝ่าฝืนก็ไม่สบาย แต่ที่รับขันครุไว้ก็เพราะถ้าหากไม่รับขันครุชีวิตก็ไม่ปกติสุข เป็นนั่นเป็นั้นอยู่ตลอดเสียเงินเสียทอง จึงจำเป็ต้องรับไว้เสีย เพื่อว่าจะได้อยู่อย่างสุขสบาย อย่างน้อยเราก็สบายใจเมื่อมีเจ้าพ่ออยู่

ในสายตาของคนทั่วไป กลุ่มลูกเลี้ยง ผู้ศรัทธาในการลงผีเจ้านายทั้งหลายส่วนใหญ่แล้ว มักจะมองว่าม้ายี่เป็คนของเจ้าพ่อเจ้าพ่อก็ต้องปกป้องรักษา ซึ่งความจริงแล้วก็เป็นเช่นนั้น แต่ใน

ความจริงที่เป็นจริงก็ไม่ใช่ว่าทั้งหมดเหมือนกัน เพราะเจ้าพ่อก็ไม่ใช่ว่าวิเศษ คนเป็นมัจฉาก็ไม่ใช่วิเศษ ไม่สามารถทำอะไรได้ทั้งหมดทุกสิ่งทุกอย่างหรอก เพราะทุกอย่างก็มีข้อจำกัดด้วยกันทั้งนั้น หากคนเราทำอะไรได้ทั้งหมดร้อยแปดพันประการก็เลิศคนไม่ต้องไปหาอะไรที่ไหนแล้ว แม้แต่ว่าความตายเราก็หนีไม่พ้น คงวิญญูณก็ยอมมีการแตกสลายไปสู่ภพชาติใหม่ มัจฉาก็พูดตรงกันว่า “คนก็คือผี ผีก็คือคนนั่นแหละ” ไม่ต่างอะไรกันมากนัก เพียงแต่คนมีกายหยาบเป็นที่อาศัย ผีก็มีกายทิพย์ หากจะสัมผัสตัวตนก็ต้องอาศัยกายหยาบของมนุษย์เป็นสื่อกลาง ผีไม่ใช่พระพุทธรเจ้า ยังมีความรัก โลก โกรธ หลง เหมือนกันกับคน แต่ว่ามีอำนาจบางอย่างที่จะทำให้คนเจ็บป่วยได้ หรืออยู่สุขสบายได้ แต่ก็ไม่สามารถช่วยเหลือทุกเรื่องเช่นกัน มัจฉีหลายคนที่มีประสบการณ์เรื่องนี้อยู่หลายครั้ง เช่น เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วย หรือเกิดภาวะวิกฤติในครอบครัว ลูกชายถูกรถชนตาย สามีไปมีเมียอื่น ลูกโกงเงิน โกงทอง เป็นหนี้สินคนอื่น ฯลฯ ซึ่งเป็นปัญหาโดยทั่วไปของชีวิตมัจฉีและเกือบจะทุกคนก็ว่าได้ มักจะได้ยินว่าทำไมล่ะ เจ้าพ่อไม่เห็นยอมช่วยเหลือ ถ้าหากว่าเจ้าพ่อช่วยได้ทั้งหมดทุกคนบนโลกนี้ก็ต้องอยากเป็นมัจฉีด้วยกันทั้งนั้น เพราะจะได้ขอฮ้อนวอนให้เจ้าพ่อช่วยให้ลูกหวยรางวัลที่หนึ่งสักซี่สิบใบ หรือหนีจากความตายพัน ให้มัจฉีและครอบครัวมีอายุยืนทุกคน ที่จริงแล้วเจ้าพ่อก็เป็นดวงวิญญูณธรรมดา ๆ นั่นเอง เวลาเข้ามาลงมัจฉีหากมีคนเอาปืนมายิง เขาก็ออกมัจฉีก็ตาย เขาก็หายไปเหมือนกัน มัจฉีก็ต้องกลายเป็นผีไป ซึ่งก็เป็นเรื่องปกติ การลองขำลองคงเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ ของดีมีกับตัวตนไม่ต้องเอาออกมาอวดกันเล่น การนั่งตะปู้ก็ดี การตัดลิ้นตนเองก็ดี การแทงตัวเอง เป็นเรื่องเล่น ๆ ใครที่มีวิชฌายาก็ทำได้ทั้งนั้น เป็นเรื่องแสดงไม่ใช่เรื่องจริง แต่อย่างไรก็ตามการเชื่อผีเจ้านายนี้ ควรเชื่ออย่างมีเหตุมีผลมีขอบเขตบ้าง ไม่ใช่เชื่อไปเสียทั้งหมดทุกอย่างโดยขาดการไตร่ตรอง เพราะมัจฉีผีเจ้านายที่ไม่ดี คำจ่าคนก็มีมากมายเหมือนกัน เจ้าจะช่วยคนได้บางอย่างเท่านั้น ถ้าเกินขีดความสามารถก็ต้องปล่อยไปตามกรรมตามเวรนั่นแหละขึ้นอยู่กับว่าการกระทำของคนแต่ละคนมากกว่า เขาก็คงจะช่วยอะไรไม่ได้ทั้งหมด เช่น นักศึกษาที่ไม่อ่านหนังสือสอบแต่มาขอให้เจ้าช่วยสอบให้ผ่าน เจ้าทำเทียนให้ รคน้ำมนต์เจ็ดวัดเจ็ดวา จะทำสักร้อยครั้งพันครั้งก็คงจะไม่สามารถสอบได้แน่นอน หรือขอให้เจ้าช่วยให้ร่ำไรให้รวยมีเงินมีทอง ถ้าคนมัวแต่นอนอยู่บ้านไม่คิดไม่อ่านไม่ขยันหมั่นเพียร ชาตินี้ชาติหน้าจะรวยไม่ได้แน่นอน คนก็ต้องช่วยคนก่อนเหมือนกับที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งของตน ถ้าตนไม่พึ่งตนมัวแต่ไปพึ่งคนอื่นอยู่ตลอดเวลา มันเป็นไปไม่ได้ ใ้ไหนล่ะ ถ้าตนพึ่งตนเข้าจึงจะช่วยได้” ในเรื่องกรณีที่น่าเป็น เหตุสุดวิสัยหาทางแก้ไขลำบากแล้วจริงๆเช่น เจ็บป่วยเพราะผีทำร้าย ไม่ดูแลฝึกปู้ย่าท่านจึงโกรธทำให้คนในครอบครัวไม่สบาย หรือทำผิดพลาดข้อห้ามของชุมชนถมน้ำบ่อ ต่ออาคารบ้านเรือน ซึ่งบางเรื่องถือว่า ชิด เจ้าจึงจะช่วยได้ และจะปกป้องคุ้มครองคนดี ผีอยู่ในใจ เขาก็อยู่ในใจ ถ้าจิตเราเป็นคนดี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะปกป้องคุ้มครอง

6. ฝึเจ้าชายกับความเป็นตัวตน

หมื่นผาเหล็กเวียงทอง

หมื่นผาเหล็กเวียงทอง เดิมมีชื่อน้อยผาเคยบวชเป็นพระมาก่อน (หมายถึงสามเณร) แต่ตอนหลังได้สึกออกมาช่วยพ่อแม่ทำนา เนื่องจากอินเมืองผู้ย้ายเข้าได้เสียชีวิตลง ในระหว่างที่น้อยผาช่วยพ่อแม่ทำนา ก็ได้รู้จักกับฤๅษีคนหนึ่งซึ่งบำเพ็ญบุญอยู่ที่ถ้ำหลวงใกล้หมู่บ้าน ในช่วงว่างจากการทำนาน้อยผาจะไปรับเรียนวิชาอาคมกับฤๅษีและขอถวายตัวเป็นลูกศิษย์ จนรับเรียนวิชาอาคมแตกฉาน ทั้งวิชาकरणพุ่ม ข่ามคง และคาถาอาคม การรักษายาคณ (รักษาคณเจ็บไข้) จนครบ 3 ปี น้อยผาได้กลายเป็นหมอยาทั้งเก่งด้านคาถาอาคมและยาพื้นบ้าน ช่วยรักษาคณทั้งในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง จนชื่อเสียงของน้อยผาเป็นที่ล่ำลือ ในช่วงเวลานั้นเจ้าพญาคำลือ เจ้าเมืองเวียงทอง ซึ่งขึ้นอยู่กับเมืองโยน เจ็บป่วยด้วยอาการหนัก เคยรักษาด้วยหมอยาที่เก่งมาหลายคนก็ไม่หาย เจ้าพญาคำลือเมื่อได้ยินกิตติศัพท์ของน้อยผา จึงได้ติดตามให้เข้าไปรักษาอาการเจ็บป่วยของเจ้าพญาคำลือจนหายเป็นปกติ เจ้าพญาคำลือพอใจในฝีมือน้อยผาอย่างมาก จึงแต่งตั้งให้น้อยผาเป็นหมอยาประจำตัวอยู่ในเมืองเวียงทอง อยู่ได้นานหลายปี เมืองเวียงโยนก็ถูกข้าศึกโจมตี น้อยผาซึ่งมีความรู้ด้านคาถาอาคมและการรบ จึงขออาสาเจ้าพญาคำลือออกไปช่วยเมืองโยน จนรบแพ้ (หมายถึงชนะ) เมื่อกลับมาถึงเมืองเวียงทองจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหมื่นผา เมื่อมีข้าศึกมาโจมตีทั้งเมืองโยนและเมืองเวียงทอง เมืองพี่เมืองน้องใกล้เคียง หมื่นผาหมักจะได้รับหน้าที่ให้เป็นผู้นำในการรบอยู่เป็นประจำ จนแพ้(ชนะ)ทุกครั้ง คนทั้งหลายใส่ชื่อสรว้อยว่า หมื่นผาเหล็ก หรือปู่ผาเหล็ก หมายถึงมีคาถาอาคม ข่ามคงนั่นเอง หมื่นผาเหล็กเป็นทั้งหมอหลวง และชำนาญในการรบ รับใช้เจ้าพญาคำลือ เจ้าเมืองเวียงทอง จนสิ้นอายุขัยเมื่ออายุได้ 89 ปี

การลงมาย่ำม้า

เนื่องจากหมื่นผาเหล็กเวียงทอง ถึงแม้ว่าจะตายด้วยการฆาตกรรมหมัดควม เสี่ยงอายุขัยเสี่ยงเวรเสี่ยงกรรมไปแล้วก็ตาม แต่ว่าดวงวิญญาณของหมื่นผาเหล็กเวียงทองยังไม่ต้องการไปเกิดใหม่ เนื่องจากยังต้องการจะรักษาคณป่วยและช่วยเหลือคนหมู่มาก ตามความสามารถที่มีอยู่ก่อนให้ถึงที่สุด เพราะจะเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลไปข้างหน้า และจะเป็นการเพิ่มบุญบารมีให้สูงขึ้น หมื่นผาเหล็กเวียงทองจะเลือกม้าขี่ที่มีสติมีธรรม รักษาทำบุญกฐินทาน เป็นคนดีมีเมตตาจิตที่จะมาร่วมสร้างบุญสร้างกุศล เพื่อจะได้โผดทั้งคนและโผดทั้งผู้เป็นม้าขี่ให้อยู่สุขสบาย ป่าดีเป็นม้าขี่ที่หมื่นผาเหล็กเวียงทองได้เลือกไว้ เนื่องจากหมื่นผาเหล็กเวียงทองได้มาพบป่าดีตอนที่ป่าดีย้ายเข้ามาสร้างบ้านใหม่ ๆ ซึ่งบริเวณนั้นเป็นที่สถิตของหมื่นผาเหล็กเวียงทองและบริวารมาแต่เดิม เห็นว่าป่าดีเป็นคนดี นำสงสาร เจ็บป่วยบ่อย ๆ มองดูมานานแล้วจึงต้องการอยากจะได้โผดให้ป่าดีและ

ครอบครัวได้พบกับสิ่งที่ดีคือบ้าง จะได้มีโอกาสทำบุญทำทานเหมือนคนอื่นเพื่อส่งให้กุศลไปในภายภาคหน้า “พ่อเลือกม้าที่เป็นคนดี ประพฤติตัวดี อยู่ในศีลกินในธรรม อย่างม้ามันนี่ พ่อของมันมาเมินเต็มที พ่อเอ็นดูมัน มันบ่อไค้จะสบายนัก เป็นนั่นเป็นนี่ มันบ่อเหมือนคนอื่น มันอาภัพ พ่อไค้โศคไค้ผายมันหือไค้สบายเหมือนเป็นค้อง จะไค้บุญถวายกันตั้งพ่อกับตั้งม้า จะไปหือไค้เป็นก้มเป็นเวรต่อกัน”

เจ้าเอื้องคำ

เจ้าเอื้องคำ เป็นลูกของแสนอินตะ ข้าราชการเจ้าเมืองปาน เขตการปกครองของเชียงใหม่ เจ้าเอื้องคำ เมื่อเติบโตเป็นสาวมีรูปร่างหน้าตาสวยงามเป็นที่ต้องตาของชายหนุ่มทั่วไป และเป็นที่ยกย่องของลูกคนมีสกุลมาหลงรักเจ้าเอื้องคำอยู่หลายคน เจ้าเอื้องคำก็บ่ชอบ (ไม่รัก) แต่มีคนรักอยู่แล้ว ชื่อแสงคำ มีรูปร่างมากเป็นลูกพ่อค้าวัวต่าง แอบไค้เสียวกันจนเกิดมาน(ท้อง) เมื่อแสนอินตะจับไค้เกิดความไม่พอใจอย่างมาก จับเจ้าเอื้องคำเข็นตีขังไว้ในคอก (คุก) เกือบเดือน เพื่อกีดกันเจ้าเอื้องคำไม่ให้พบกับแสงคำ เจ้าเอื้องคำได้รับความทุกข์ทรมานอย่างมากหลังจากพ้นโทษ ก็ไค้ข่าวว่าแสงคำหนุ่มคนรักไค้เดินทางหนีกลับบ้านเมืองของตนทำให้เจ้าเอื้องคำเสียใจอย่างมาก ขณะนั้นแสนอินตะไค้จับให้เจ้าเอื้องคำแต่งงานกับขุนเมือง ซึ่งเป็นลูกของคู่พ่อ (เพื่อน) ด้วยความรักที่เจ้าเอื้องคำมีต่อแสงคำ ก่อนเข้าพิธีแต่งงานเจ้าเอื้องคำพร้อมกับปิมปาซึ่งเป็นคนใช้สนิท (ปัจจุบันเป็นม้าขี่เจ้าเอื้องคำ) ไค้พากันหนีออกจากบ้านพร้อมบุตรในท้อง เพื่อติดตามหาแสงคำผู้เป็นสามีจนพบเมื่ออยู่กินกับแสงคำ เจ้าเอื้องคำไค้ช่วยเหลือแสงคำผู้เป็นสามีค้าขายต่างบ้านต่างเมือง “บ่ชอบอยู่บ้าน” จนมีฐานะ เจ้าเอื้องคำอยู่กินกับแสงคำพร้อมกับลูกที่เกิดมาอีก 3 คน (แต่คนสุดท้ายไค้ตายไป กลายเป็นกุมารทองที่มาอยู่กับคำเฮี้ย) จนสิ้นบุญ

การเลือกข่าม้าขี่

เจ้าเอื้องคำ เมื่อไค้สิ้นบุญจากหม่อมมนุษย์แล้ว ยังไม่ไค้ไปผูกไปเกิดใหม่ เหมือนตั้งแสงคำและลูก ๆ อีก 2 คน เพราะเจ้าเอื้องคำต้องการใช้กรรมใช้เวร ที่ไม่ไค้เลี้ยงดูพ่อแม่บังเกิดเกล้าเมื่อสมัยเป็นยังคน ข้ายังเนรคุณหนีออกจากบ้านเมือง เมื่อตายไปวิญญาณจึงระเหวอน พร้อมกับลูกที่เกิดคนสุดท้ายที่ไค้ตายไปเพียงลำพังสองคน เพื่อที่จะไค้ชดใช้กรรมเจ้าเอื้องคำจึงออกติดตามหาปิมปาซึ่งเป็นคนรับใช้คู่ใจสมัยอดีต ปัจจุบันมาเกิดเป็นคำเฮี้ยม้าขี่ของเจ้าเอื้องคำ เพื่อจะไค้โศคผายเพราะปิมปาที่เคยช่วยเหลือเจ้าเอื้องคำในสมัยก่อน เพื่อที่จะมิไค้ติดกรรมติดเวรต่อกัน การมาย่าม้าของเจ้าเอื้องคำยังต้องการที่จะมาสร้างบารมี สร้างกุศล เพื่อที่จะไค้ส่งให้เจ้าเอื้องคำไค้พ้นจากกรรมเวรที่เคยทำไว้ให้หมดเสี้ยว จะไค้ไปสุภชาติใหม่ที่ดี

เจ้าหน้อยสามสี

เดิมเป็นสามัญชนชื่อหน้อย อยู่แถว ๆ เมืองงาว หน้อยเมื่อเป็นสาวมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม ขยันหมั่นเพียร ช่วยพ่อแม่ทำนา เผลอวัน หน้อยก็ต้องไปหาของตามป่า เช่น หน่อไม้เห็ด ผลไม้ ตามประสาชาวป่าชาวดอย มีอยู่วันหนึ่ง หน้อยได้เดินทางไปในป่าตามปกติ แต่เผอิญว่าได้ไปพบกับขโมยจำนวน 7 คน ได้จับตัวไว้ หน้อยร้องขอความช่วยเหลือจากใครก็ได้ยินเพราะห่างไกลจากหมู่บ้านมาก หมู่ขโมยได้พาหน้อยไปข่มขืนในถ้ำแห่งหนึ่ง ปัจจุบันนี้คือถ้ำผาไท แล้วก็ฆ่าหน้อยตายอยู่ในถ้ำแห่งนั้น เนื่องจากการตายของหน้อย ยังไม่ถึงเวลาหมกอายุขัย ดวงวิญญาณของหน้อยจึงไม่ได้ไปสุคติไปเกิด ต้องระเหวอนอยู่ในถ้ำ แต่ด้วยคุณงามความดีที่หน้อยได้ทำไว้กับพ่อแม่เมื่อสมัยยังเป็นคนอยู่ เทวดาที่อยู่เบื้องบนจึงได้แต่งตั้งให้หน้อยเป็นเทพารักษ์ชื่อ เจ้าหน้อยสามสี เฝ้ารักษาถ้ำเอาไว้ ซึ่งปัจจุบันมนุษย์เรียกว่า ถ้ำโจร เป็นชื่อถ้ำหนึ่งที่อยู่ในบริเวณถ้ำผาไท จังหวัดลำปาง

การลงมาย่าม้ายี่

เจ้าหน้อยสามสี ได้มาย่าม้ายี่ (หมายถึงม้ายี่ที่เป็นผู้ชาย) โดยให้เหตุผลว่า “หน้อยพ่อเอาคนดีดี ย่าม้ายี่ก็ได้แม่ก็ได้ ที่ได้มาย่าม้ายี่ก็เพราะว่าไปปะมัน มันไปแอ้วที่หัน (ถ้ำผาไท) เมื่อหลายปีก่อน หน้อยหันมันต่อมันว่ามันก็เป็นคนดี อยู่คนเดียว ก็เลยมาเฝ้ารักษาพ่อคอยมัน ลวดมาย่าม้ายี่จะได้ลวดมาช่วยเหลือคนอื่นที่บ่สบาย หน้อยก็จะได้นุญไปตวย ม้ามัยก็จะได้นุญเหมือนกัน เมื่อมันดับจิตเสียดียังคนมันก็จะได้ไปอยู่ในที่สบาย” เมื่อเจ้าหน้อยสมัยเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ได้ทำบุญทำกุศลไว้หน้อยอยู่ เมื่อเป็นเทพเจ้าจะต้องใช้สิ่งที่มีอยู่ไปช่วยเหลือคนอื่น ๆ จะได้เป็นแก้วเป็นคุณ (ประ โยชน์) กับหนมมนุษย์ เห็นว่าม้ายี่ปฏิบัติตัวดีก็จะส่งผลให้การช่วยเหลือลูกเลี้ยงของเจ้าหน้อยติดตามไปด้วย

เจ้าแม่พฤชาและเจ้าชโลม

เจ้าแม่พฤชาและเจ้าชโลม ไม่ได้มีสถานภาพเป็นผีเจ้านายโดยทั่วไป แต่เป็นเทวดาประจำอยู่เบื้องบนและเป็นเทวดาประจำกายของบัวคำ ประวัติความเป็นมาของเจ้าพฤชาและเจ้าชโลม ไม่ค่อยละเอียดมากนัก บัวคำทราบแต่เพียงว่าในภพชาติอดีต เจ้าแม่พฤชา เจ้าชโลม และคนบัวคำซึ่งมีชื่อเดิมว่า เจ้าบัวบาน มีสถานภาพเป็นเทวดาประจำเบื้องบนเป็นกำเนิด มีหน้าที่ปกป้องโลกมนุษย์ให้มีศีลมีธรรม อยู่กันอย่างสงบสุขร่มเย็น การสร้างบุญอันสูงส่งคือการช่วยหนมมนุษย์ให้พ้นจากเคราะห์ กรรมเวร ให้พบกับความสุข ตามหน้าที่ของเทวดา เทวดา จึงตกลงกันให้เจ้าบัวบาน มาจุติยังโลกมนุษย์ และมีชื่อว่า บัวคำ เมื่อถึงเวลาครบตามกำหนด เจ้าชโลม และเจ้าแม่พฤชา

จะได้ลงมาช่วยเหลือหนมนุชย์พร้อม ๆ กับเจ้าบัวบาน ซึ่งคือร่างของบัวคำในปัจจุบัน การมาช่วยเหลือโศคนในครั้งนี้ เจ้าแม่พุกษาและเจ้าชโลม จะไม่มีการลงมาเข้าร่วมของบัวคำ เนื่องจากบัวคำมีสถานะเป็นมนุชย์ ซึ่งอยู่คนละภพชาติกับหนเทพ จึงใช้วิธีการให้ความช่วยเหลือโดยการสานจิต หมายถึงเป็นเทวคารักษาจิตวิญญาณ คือ จิตของเทวดาเจ้าแม่พุกษา เจ้าชโลมและจิตของบัวคำ ซึ่งมีกำหนดให้ความช่วยเหลือเพียงระยะเวลา 3 ปี คือตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 - พ.ศ.2529 เท่านั้น

เจ้าคำแสน

เจ้าคำแสน แต่เดิมเป็นเจ้าผู้ปกครองนครแคว้นสิบสองปันนา เจ้าพ่อคำแสนเป็นบุตรคนที่ 3 ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 9 คน ในสมัยของเจ้าพ่อคำแสนปกครองแคว้นบ้านเมือง มักจะถูกข้าศึกเข้ามาโจมตีอยู่บ่อยครั้ง จนในสุดท้ายเจ้าคำแสนต้องพ่ายแพ้แก่ศัตรูกลางสนามรบ เสียเมืองให้กับฝ่ายศัตรู บรรดาพี่น้องบางคนถูกฆ่าตายในสนามรบ เหลือมีชีวิตรอดมาเพียงแต่เจ้าคำแสน เจ้าคำริน และเจ้าคำหล้าผู้เป็นน้อง จึงได้ปลอมตัวเป็นพ่อค้าเดินทางข้ามป่า ข้ามเขา มาพร้อม ๆ กับข้าทาสบริวารจำนวนหนึ่ง เมื่อมาพบคอยถ้ำหลวง ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีความสงบเงียบ เหมาะสมที่จะเป็นสถานที่พำนักและหลบภัยจากข้าศึกศัตรู จึงเกิดความประทับใจ ประกอบกับเจ้าคำแสนและน้อง ๆ เมื่อหน่ายต่อการรบพุ่ง แ่่งชิง และบั้นปลายชีวิตต้องการสถานที่อันสงบเงียบ เพื่อที่จะได้รักษาศีลภาวนา จึงตัดสินใจพำนักอยู่ ณ ถ้ำคอยหลวง จนถึงอายุขัย ในขณะที่มีอายุ 81 ปี และเจ้าคำรินมีอายุ 79 ปี

การลงม้าย้ำจี้

ด้วยบุญบารมีที่ได้สะสมไว้ เมื่อสมัยยังเป็นเจ้าปกครองนคร แคว้นสิบสองปันนา และจากการบำเพ็ญเพียรบารมี เมื่อพำนักอยู่ถ้ำคอยหลวงมิได้ขาด ทำให้เมื่อดับจิตจากโลกมนุชย์ ดวงวิญญาณจึงกลายเป็นเทวคารักษาถ้ำหลวง และจำศีลภาวนาอยู่ที่คอยถ้ำหลวงตลอดมา เพื่อสร้างกุศลผลบุญกับดวงวิญญาณหนเทพ ครั้งหนึ่งเจ้าแม่พุกษาและเจ้าชโลม ซึ่งเป็นเทวคารักษาจิตอยู่เบื้องบน ได้มาขอร้องและชักนำเอาดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพร้อมด้วยกับพี่น้องบริวารมาช่วยเหลือหนมนุชย์และช่วยเหลือม้ายจี้ แทนเจ้าแม่พุกษาและเจ้าชโลม ซึ่งหมดวาระหน้าที่ตามกำหนดครบอายุบำเพ็ญบุญ 3 พรษา ซึ่งเป็นการมาสร้างบุญสร้างกุศลร่วมกับตัวของม้ายจี้ต่อไป โดยมีเจ้าพ่อคำแสนเป็นองค์แก้ว

เจ้าปู่เขาเจ็ยว

เจ้าปู่เขาเจ็ยวเป็นเทวดารักษาเขตแดนประจำทิศ ซึ่งพำนักอยู่ศาลเจ้าปู่เขาเจ็ยว นครสวรรค์ ประวัติความเป็นมาของเจ้าปู่เขาเจ็ยวไม่ค่อยชัดเจนนัก ทราบแต่เพียงว่าเจ้าปู่เขาเจ็ยว เป็นเจ้าครองนครรัฐวิเชียรบุรี แคว้นสิบสองปันนา ในสมัยนั้นยังไม่มีเขตแดนเป็นประเทศเช่นในปัจจุบัน เจ้าปู่เขาเจ็ยวเป็นคนที่ใจบุญสุนทาน ชอบความสงบเงียบและการปฏิบัติธรรม เมื่อเกิดความเบื่อหน่ายการใช้ชีวิตในบ้านเมือง คู้มหลวง จึงพาเมียออกเดินทางจาริกแสวงบุญโดดสันโดด เพียงลำพัง เมื่อมาถึงเขตแดนซึ่งเป็นจังหวัดนครสวรรค์ในปัจจุบัน เจ้าปู่เขาเจ็ยวได้ดับจิตจากสังขาร ด้วยบุญบารมีที่ทำไว้จึงกลายเป็นเทพารักษ์ รักษาเขตแดนด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกทั้งหมด เจ้าปู่เขาเจ็ยวมีลูกสาวอยู่คนหนึ่ง คือ เจ้าแม่ไทรทอง หรือที่นิยมเรียกกันว่า เจ้าแม่นางกวัก

เจ้าพ่อสุ่อัตตะคิอะเทพ

เจ้าพ่อสุ่อัตตะ มีเชื้อสายเป็นแขก ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า เจ้าแขก เจ้าสุ่อัตตะ เจ้าสุรต่าน มีศักดิ์เป็นพี่น้องกัน เจ้าสุ่อัตตะมีบุตรคนหนึ่ง ปัจจุบันคือเจ้าน้องกุมารทองธัญญา มีอายุ 9 ขวบปี เจ้าสุ่อัตตะ แต่เดิมเป็นกษัตริย์ปกครองนครทเวะหะ ปัจจุบันกลายเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ในประเทศอินเดีย เมื่อเจ้าสุ่อัตตะ เจ้าสุรต่าน และเจ้าน้องธัญญา ได้ดับจิตลง ด้วยคุณงามความดีหนักหนาหลัง ควงวิญญูณจึงกลายเป็นเทพเจ้า แต่ยังไม่ได้จุติเป็นชั้นพรหม เนื่องจากยังมีห่วงน้องชายอีกคนหนึ่งที่เขาดีนี้เกิดมาเป็นมนุษย์ ด้วยความผูกพันทำให้เจ้าสุ่อัตตะและเจ้าสุรต่าน ไม่ยอมขึ้นไปอยู่ชั้นเทพอีกภพหนึ่ง ควงวิญญูณได้แต่ออกคิดตามสืบเสาะหาทั่วไปจนมาพบกับเจ้าปู่เขาเจ็ยว เจ้าปู่เขาเจ็ยวได้ช่วยเจ้าสุ่อัตตะและเจ้าสุรต่านติดตามม้าจึงนพบ เจ้าสุ่อัตตะจึงได้ยกย่องให้เจ้าปู่เขาเจ็ยว เป็นเจ้าแก้วหรือเจ้าใหญ่ที่ม้าย่ำม้าจีในภพนี้

เจ้าแม่ไทรทอง

เจ้าแม่ไทรทอง เป็นบุตรของเจ้าปู่เขาเจ็ยว และมีตำแหน่งเป็นกษัตริย์ขอม แทนตำแหน่งของตา เนื่องจากมารดาของเจ้าแม่ไทรทองเป็นองค์หญิงแห่งกษัตริย์ขอม เจ้าแม่ไทรทองมาลงร่างของม้าจีเนื่องจากเจ้าปู่เขาเจ็ยวเป็นผู้ชักพามา เจ้าแม่ไทรทองเมื่อมาลงร่างของม้าจีจะแต่งตัวแบบอินเดียทั้ง ๆ ที่ความจริงต้องแต่งตัวแบบกษัตริย์ขอม เนื่องจากว่าเจ้าแม่ไทรทองได้ให้เกียรติและยกย่องเจ้าสุ่อัตตะและเจ้าสุรต่าน เนื่องจากเป็นองค์ใหญ่และม้าย่ำม้าจีก่อนเจ้าแม่ไทรทอง

เจ้าห้องกุมารทองธัญญา

กุมารทองธัญญา เป็นเด็กเทพและเป็นบุตรชายของเจ้าสุธัตตะ ดวงวิญญาณของกุมารทองธัญญาได้ออกติดตามหาผ้าจีพร้อมๆ กับเจ้าสุธัตตะผู้เป็นบิดาเนื่องจากเป็นเด็ก แม้ว่าจะมีสถานะเป็นเทพแต่ก็มีความซุกซนชอบหนีเที่ยวเป็นประจำ ทางมนุษย์เรียกว่ายังไม่บรรลุนิติภาวะ มีนิสัยเหมือนเด็กๆ ทั่วไปนั่นเอง แต่จะแตกต่างกันตรงที่มีอำนาจพิเศษสามารถคล้อยตามกาลในสิ่งทีปรารถนา กุมารทองธัญญาจึงเป็นเด็กเทพที่คอยรับใช้และอยู่ในความควบคุมดูแลของเจ้าปู่เขาเจ็ยว และเจ้าสุธัตตะ

เจ้าคำรณ

เป็นเทพารักษ์ อยู่รักษาปากทางเข้าถ้ำหลวง ริมฝั่งแม่น้ำโขง ไกล ๆ กับฝั่งลาวในเขตจังหวัดเชียงราย แต่ก่อนนานมาแล้ว คำรณ เป็นสามัญชนคนธรรมดา มีบ้านเกิดอยู่ที่เชียงแสน พ่อแม่มีฐานะยากจน พี่น้องมีอาชีพทำนาบ้าง ค้าขายบ้าง ส่วนคำรณ เป็นคนเลี้ยงช้างให้กับเจ้าหลวงเชียงแสน เพราะคำรณ เป็นคนที่มีคาถาอาคม เก่งในการรบพุ่ง ชนช้าง และสามารถสอนช้างให้อยู่ใต้อำนาจของตนได้ จึงได้รับความไว้วางใจจากเจ้าพญาเมืองเชียงแสนอย่างมาก มีอยู่วันหนึ่งในขณะที่คำรณ นำช้างหลวงฝึกในการออกรบ แต่เกิดพลาตทำให้คำรณตกจากหลังช้างขาหัก อยู่ได้ไม่นานคำรณก็ได้สิ้นชีวิตลง เมื่อคำรณตายลงไม่นานเท่าใด ช้างหลวงก็ถูกงูกัดตายตามคำรณไปด้วย ทำให้พญาเจ้าเมืองเชียงแสนเกิดความเสียใจอย่างมาก จึงตั้งศาลไว้เป็นอนุสรณ์ที่ปากทางเข้าถ้ำหลวง ในระยะหลังเมื่อมีชาวบ้านเข้ามาขอให้คำรณช่วยเหลือในสิ่งที่บนบานสถานกล่าวใด ๆ มักจะประสบผลสำเร็จอยู่เสมอ ๆ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงได้ตั้งชื่อว่า ศาลเจ้าคำรณและยกย่องคำรณให้เป็นเทพารักษ์ เนื่องจากได้ช่วยเหลือมนุษย์เอาไว้มากมาย เนื่องจากเจ้าคำรณตายขาหัก เมื่อเจ้าคำรณมาลงร่างของผ้าจี มักจะเดินเหมือนคนมีอาการขาหักไปด้วย

การมาย่ำผ้าจีของเจ้าปู่เขาเจ็ยว เจ้าสุธัตตะและเจ้าคำรณ

ในบริเวณห้องโถงอันกว้างใหญ่ ในขณะที่พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่ในสรวงสวรรค์ ทางเมืองบนได้พิจารณาให้ดวงวิญญาณของเทพารักษ์เจ้าสุธัตตะศิเวเทพ เจ้าสุรต่าน พร้อมด้วยกุมารทองธัญญา ขึ้นไปจุติยังโลกทิพย์ แต่เนื่องด้วยเจ้าสุธัตตะ ยังเป็นเทพเจ้าที่มีกิเลส ที่มีความห่วงใยน้องชายอีกคนหนึ่ง ซึ่งในภพนี้ได้จุติมาเป็นมนุษย์ มีชื่อว่า เอกชัย มีศรี จึงได้ลอบหนีออกมาจากบริเวณห้องพิจารณา ดวงวิญญาณจึงได้แสวงบุญมาจากเมืองเทวหะ อันเป็นบริเวณสถานพำนักสืบเสาะตามหาเรื่องมาจนมาถึงบริเวณที่เป็นเขตแดนประเทศไทยในปัจจุบัน ได้มาพบกับเจ้าปู่เขาเจ็ยว ผู้รักษาทิศและอาณาบริเวณ เจ้าปู่เขาเจ็ยว ได้ช่วยแนะนำเจ้าสุธัตตะและช่วยสืบเสาะตามหาเอกชัย

จนพบ เนื่องจากเจ้าปู่เขาเขียว เป็นดวงวิญญาณที่มีอำนาจ รักษาเขตแดนแห่งนี้และช่วยติดตามหาเจ้าจี่ เจ้าสุธัตตะ จึงยกย่องให้เจ้าปู่เขาเขียวเป็นองค์เก่า (องค์หลัก)

เมื่อเจ้าปู่เขาเขียว เจ้าสุธัตตะ เจ้าสุรต่าน และเจ้ากุมารทองธัญญา ลงร่างมาฆี่ไปได้สัก ระยะเวลาหนึ่ง เจ้าปู่เขาเขียวได้นำตัวเจ้าแม่ไทรทองซึ่งเป็นบุตรสาวมาลงมาฆี่อีกองค์หนึ่งเพื่อช่วยเหลือเสริมสร้างบารมีให้กันและกัน ผีเจ้านายที่มาลงเอกชัยจึงมีอยู่ด้วยกันทั้งหมดห้าองค์ เรื่องมีอยู่ว่า วันหนึ่ง เจ้ากุมารทองธัญญา เดินทางไปเที่ยวถึงเขตแดนเชียงแสน และพบกับดวงวิญญาณของเจ้าพ่อคำรณ เจ้าพ่อคำรณเห็นว่ากุมารทองธัญญา มีความซุกซน จึงจับดวงวิญญาณมัดไว้ เจ้าสุธัตตะ เห็นว่าดวงวิญญาณของกุมารทองธัญญา หายไป จึงทราบด้วยญาณและออกติดตามจนพบกับเจ้าคำรณ เมื่อเทพเจ้าทั้งสองพุดจาเข้ากันได้ดี เจ้าสุธัตตะจึงได้เชิญดวงวิญญาณของเจ้าคำรณมาสร้างบุญญาบารมีโศคผายมนุษย์และมาลงมาฆี่อีกองค์หนึ่ง

การมาฆี่มาฆี่ของเจ้าปู่เขาเขียว และเจ้าสุธัตตะ มีความต้องการเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ รักษา ยาคณ สร้างบารมี เพื่อที่จะได้หลุดจากกรรมจากเวรไปจุดยังภพใหม่ชาติใหม่ เนื่องจากเอกชัย ใน อดีตมีศักดิ์เป็นน้องชายของเจ้าพ่อสุธัตตะ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ในภพนี้ เจ้าสุธัตตะจึงต้องการให้ความช่วยเหลือ คู่ครองรักษา จะได้เป็นการรักษาทั้งคนอื่น ๆ และรักษามาฆี่ไปพร้อม ๆ กัน มาฆี่ก็จะได้บุญ เจ้าพ่อก็จะได้บุญไปด้วยเหมือนกัน เมื่อมาฆี่ดับจิตตายไปดวงวิญญาณจะได้อยู่อย่างสงบ สุข ไปจุดเป็นเทพเจ้าเหมือนดังเจ้าปู่เขาเขียวและเจ้าสุธัตตะ อีกอย่างหนึ่งจะได้ควบคุมความประพฤติของตัวมาฆี่ให้เป็นคนดี ไม่นอกกริตนอกกรอย

ผีเจ้านายที่มาลงเอกชัยทั้งหมดมีอยู่ด้วยกันเจ็ดตน ซึ่งแต่ละตนก็มีหน้าที่ต่าง ๆ คือ

- เจ้าปู่เขาเขียว เป็นองค์ใหญ่หรือองค์ประธาน มีหน้าที่ควบคุมเทพเจ้าแต่ละตน เป็นที่ปรึกษาเทพเจ้า

- เจ้าสุธัตตะและเจ้าสุรต่านเป็นพี่น้องกัน มีหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์โดยทั่ว ๆ ไปตามการร้องขอให้ความช่วยเหลือ

- เจ้าน้องกุมารทองธัญญา เป็นบุตรของเจ้าสุธัตตะ มีหน้าที่รับใช้เจ้าปู่เขาเขียวและเจ้าสุธัตตะ

- เจ้าแม่ไทรทอง ไม่มีหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือลูกเลี้ยง แต่มีหน้าที่ออกป้างพ้อน

- เจ้าพ่อคำรณ เจ้าพ่อคำริน เป็นพี่น้องกัน มีหน้าที่ช่วยเหลือลูกเลี้ยงและควบคุมการลง ขอนกระด้าง

7. ผีเจ้านายกับการย่ำฆ่าผี

จากกรณีศึกษาจะพบว่า การเลือกย่ำฆ่าผีของผีเจ้านายแต่ละองค์ มักจะมีเหตุผลที่คล้ายคลึงกันได้แก่ เคยมีความสัมพันธ์กันมาในอดีตชาติ เหตุผลเพื่อต้องการช่วยเหลือผีและช่วยเหลือมนุษย์หรือที่ผีเจ้านายเรียกว่า “โผดคน” ในขณะที่การอธิบายถึงการร่วมสร้างบุญสร้างกุศลเพื่อเป็นเครื่องนำทางไปสู่ภพชาติใหม่ที่ดีขึ้น เป็นอีกคำตอบหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าในวิถีคิดของผีเจ้านายแล้ว การเลือกย่ำฆ่าผี ไม่ได้แยกออกจากเหตุผลทั้งสถานการณ์จากอดีต ปัจจุบันและอนาคตออกจากกัน แต่ยังเป็นการเชื่อมรอยต่อของเหตุการณ์ทั้งสามระดับเข้ามาไว้เป็นจุดเดียวกันอย่างมีความสัมพันธ์ ที่สอดคล้องกับโลกทัศน์ทางความเชื่อในเรื่องโลกนี้และโลกหน้า อันสัมพันธ์กับกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา ซึ่งมีความแตกต่างจากโลกทัศน์ของยุคปัจจุบันที่มุ่งหวังตอบสนองแต่เพียงโลกนี้เป็นสำคัญ จะเห็นได้ว่าเป้าหมายหลักโดยแท้จริงแล้ว ผีเจ้านายต้องการมาลงเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ ถือว่าเป็นการสร้างกรรมดี ในขณะที่ผีเจ้านายบางองค์จะมีการทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และให้ทานแก่คนยากจนในโอกาสอันพึงมีอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของฉลาดชาย ที่ค้นพบว่า ความเชื่อเรื่องผีเป็นปรากฏการณ์ทางความเชื่อของไทยมาแต่เดิม แต่เมื่อพุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามาสู่สังคมไทยก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าไปส่งผลกระทบต่อการทำลายระบบความเชื่อดั้งเดิมเหล่านั้นลงได้ เพียงแต่เข้ามาในลักษณะที่อยู่ “เหนือ” ของเดิมเหล่านั้นในรูปของการแปรสัณฐานลักษณะปรากฏให้สัมผัสได้ทางเรื่องราวเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในการปราบหรือ “สยบ” หรือเปลี่ยนผีซึ่งเคยมีอำนาจ มีฤทธิ์เดช มีปาฏิหาริย์ เป็นที่เคารพยำเกรงในท้องถิ่น ต้องยอมรับอำนาจและปาฏิหาริย์ที่เหนือกว่าของพระพุทธเจ้าและก็ยอมรับเอาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ไปด้วย กล่าวโดยสรุปก็คือ เปลี่ยนผู้คนให้เป็นพุทธศาสนิกชน แต่ก็มีได้ละทิ้งระบบความเชื่อดั้งเดิม คือ ประเพณีการนับถือผีทั้งหลาย (ฉลาดชาย, 2523: 70) ตรงกันข้ามกับเกิดการผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกันอย่างมีความกลมกลืน เป็นวิธีการคิดทางความเชื่อสะท้อนทางการปฏิบัติที่เป็นจริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กลายเป็นศาสนามวลชนหรือพุทธแบบชาวบ้านนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในปัจจุบันเกี่ยวกับการลงเจ้าเข้าผี ดังเช่นกรณีการลงผีเจ้านายก็ตาม ซึ่งถือเป็นไสยศาสตร์แขนงหนึ่ง มักจะถูกวิพากษ์ว่าเป็นสิ่งที่ยังคงไม่มีเหตุผล การเน้นในเรื่องวิญญาณละอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหนือธรรมชาติ ทำให้ไสยศาสตร์หรือการทรงเจ้าเข้าผีของไทย เข้ากันไม่ได้กับการตีความโดยใช้เหตุผลและข้อเท็จจริงของพุทธศาสนาฝ่ายปฏิรูป พระสงฆ์ฝ่ายปฏิรูปได้ออกมาปฏิเสธไสยศาสตร์อย่างเปิดเผย (ทวีวัฒน์, 2543: 106-106) พระภิกษุฝ่ายมหายานที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปคำสอนพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธทาสภิกขุ กล่าวกันว่า การปฏิรูปคำสอนพุทธศาสนาของไทย ซึ่งริเริ่ม โดยรัชกาลที่ 4 มาสำเร็จในงานของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งไม่เพียงแต่นำเอาระบบ “เหตุผลนิยม” มาตีความพุทธศาสนาเท่านั้น ท่านยังได้นำสิ่งใหม่ ๆ

มาสู่การปฏิรูปคำสอนพุทธศาสนาของไทยอีกด้วย กล่าวคือ การตีความหลักธรรมและเรื่องราวในพระไตรปิฎกให้เป็นเรื่อง “คุณภาพของจิตใจ” โดยตรง นอกจากนี้พุทธทาสภิกขุและพระภิกษุฝ่ายมหานิกายที่มีการศึกษาอื่นๆ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นกลางและเป็นตัวแทนทางความคิดของชนชั้นกลางนั้น ได้ดำเนินการสานต่อการปฏิรูปคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยไม่เพียงแต่ใช้เหตุผลนิยมเพื่อวิพากษ์ไสยศาสตร์ของประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังวิพากษ์ลัทธิกรรมเก่าซึ่งเป็นไสยศาสตร์ของชนชั้นปกครองอีกด้วย ทำให้การปฏิรูปพุทธศาสนาในยุคสมัยใหม่ของไทยเสร็จสิ้นอย่างสมบูรณ์ โดยไสยศาสตร์หมดที่ยึดอาศัยในพุทธศาสนาของปัญญาไทย (ทวีวัฒน์, 2543: 91-92) การสถาปนาทางอำนาจฝ่ายพุทธปรัชญาจึงมีอิทธิพลและกระทบกระเทือนต่อพรมแดนของความเชื่อ ซึ่งเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนแต่เดิม ด้วยการประกาศเป็นปฏิปักษ์กับวัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่น ให้เสื่อมพลังอำนาจลง พร้อมทั้งกับการสถาปนาอำนาจการอธิบายแบบพุทธปรัชญาเป็นวาทกรรมกระแสหลัก

อย่างไรก็ตาม พบว่า ท่ามกลางการขับเคี่ยวและเบียดขับของวาทกรรมสองกระแส ทั้งอำนาจการอธิบายแบบพุทธปรัชญาที่อยู่เหนือกว่าและอำนาจความเชื่อท้องถิ่น เช่น ผีเจ้านายที่ถูกตีป้ายว่าเป็นความมงายไร้สาระ ไม่ได้แหงนหางไปจากสังคมไทย ในทิศทางตรงกันข้ามกับปรากฏว่ามีบทบาทเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ดูเหมือนว่าในวิถีคิดของผีเจ้านายเอง จะสามารถผนวกผสมผสานองค์ความรู้ที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะแนวคิดหลักในทางพุทธศาสนา เช่น การทำคุณความดี การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หลักแห่งการทำบุญ หรือการเลือกมัจฉาที่มีศีลมีธรรม แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ใช้แบบเหตุผลในการอธิบาย (ตามวิถีคิดของผีเจ้านายที่ตั้งอยู่บนตรรกอีกแบบหนึ่ง) เป็นต้น เข้ามาผสมจนเป็นเนื้อหนึ่งเดียวกัน ซึ่งดูเหมือนว่าจะป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการซึมซับรับเอาวาทกรรมอำนาจที่อยู่เหนือกว่า เข้ามาปรับใช้อย่างสมเหตุสมผลผสมผสานไปกับองค์ความรู้ท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างพลังอำนาจของวาทกรรมกระแสรองให้มีความหมายที่เข้มแข็งเพิ่มมากยิ่งขึ้น กลายเป็นเครื่องมือและอุดมการณ์ต่อรองกับวาทกรรมอำนาจกระแสหลักและเพื่อการสืบทอดลัทธิพิธีกรรมนี้ไว้ได้

8. อัตลักษณ์และการเป็นตัวแทนของผีเจ้านาย

สถานการณ์ของสภาวะในขณะที่มัจฉาถูกผีเจ้านายเข้าทรง เป็นช่วงระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของชีวิต ไปสู่การสวมทับของบุคคลอื่น โดยตัวแทน จากแต่เดิมมัจฉาจะเป็นบุคคลผู้ซึ่งไร้อำนาจ ปราศจากความรู้และความชำนาญการ กลายเป็นผู้ที่มีอำนาจและความรู้โดยผ่านตัวตนของผีเจ้านายในทันที ดังนั้นการแต่งกายหรือเครื่องทรงของผีเจ้านายที่แสดงออกมา ย่อมสื่อถึงอัตลักษณ์และลักษณะพิเศษเฉพาะของผีเจ้านายแต่ละองค์ ซึ่งมีความรู้ความ

ชำนาญการแตกต่างกันไป จากการศึกษาของฉลาดชาย พบว่า สัญลักษณ์ของผีเจ้านายนับตั้งแต่ โสร่ง กางเกง ผ้าโพกศีรษะ วิธีการแต่งกาย สีของเครื่องแต่งกาย ซึ่งล้วนแต่มีความหมายด้วยกันทั้งสิ้น และความหมายเหล่านี้นอกจากจะแสดงถึงอำนาจหรือบุคลิกพิเศษของผีเจ้านายแต่ละองค์แล้ว บางครั้งก็ยิ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ทางสายการจัดชั้นตั้งอีกด้วย (ฉลาดชาย, 2523: 123) ผีเจ้านายที่เป็นผู้หญิง อาจจะสวมโจงกระเบน ในขณะที่ผีเจ้านายผู้ชายอาจจะนุ่งโสร่งตาลายดอก ผีเจ้านายที่เป็นคนแต่ละสวมชุดสีขาวทั้งหมด สำหรับผีเจ้านายเด็ก ๆ ก็จะสวมชุดสีที่เปล่งปลั่ง เป็นต้น ในขณะที่กิริยาท่าทาง น้ำเสียงพูด ท่วงทำนองตามจังหวะลีลา จะเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงองค์ความรู้ ความชำนาญการ ระดับอายุและสถานภาพทางเพศของผีเจ้านายได้เช่นเดียวกัน เช่น ผีเจ้านายที่เป็นเด็ก จะมีเสียงเล็ก ๆ ทำท่าทางเหมือนเด็ก ๆ (กุมารทอง) ผีเจ้านายที่เป็นผู้หญิงจะใช้วาจาที่นุ่มนวลอ่อนหวาน หากเป็นผู้ชายก็จะมีน้ำเสียงห้าวหาญ เป็นต้น

ในการเข้าทรง จึงเป็นสถานะของการถูกสร้างสรรค์ใหม่ โดยการใช้องค์ความรู้และการปฏิบัติการแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่หลากหลายในปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะอีกประการหนึ่งในการเป็นตัวแทนแห่งอำนาจ บรรดาผีภูตผีคนเหนือโดยทั่วไปตั้งแต่อดีตจะพบว่า ผีเจ้านายมักจะเป็นผีประจำตระกูล ผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ซึ่งมักจะประจำอยู่ในท้องถิ่น แต่ในปัจจุบันจะพบว่าเจ้านายสามารถเชื่อมโยงและเกิดการแตกตัวของความหลากหลายมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งผนวกกับกระแสโลกาภิวัตน์ ดังที่ ทานาเบ้ นำเสนอว่า เรื่องราวของความจำเกี่ยวกับคนทรงไม่เพียงแต่จำกัดอยู่กับบุคคลในตำนานและรัฐชาติเท่านั้น แต่ที่สำคัญมันโยงเกี่ยวกับบุคคลต่างสังคมหรือบุคคลในเขตรอบนอกออกไป สะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ทางสังคมที่หลากหลายและความสัมพันธ์ในแบบโลกาภิวัตน์ ผีเหล่านี้รวมถึงผีชนกลุ่มน้อย เช่น ผีเข่า ผีลี้ซู่ ดังนั้น การแตกตัวอย่างมากมายของการเข้าทรง ทำให้เกิดความหลากหลายของตัวแทนระหว่างบุคคลที่มีความยิ่งใหญ่ มีอำนาจครอบงำ ซึ่งได้จากเขตเมืองและรัฐชาติด้านหนึ่ง และที่เป็นต่างชาติและที่เป็นอำนาจที่รื้อฟื้นมาใช้ใหม่จากท้องถิ่นอีกด้านหนึ่ง (ทานาเบ้, 2540: 48) เช่นเดียวกันการเป็นตัวแทนของผีเจ้านายที่ค้นพบในปัจจุบันจึงมีความหลากหลาย เป็นการผลิตซ้ำตัวแทนทางอำนาจแบบเดิม พร้อม ๆ กับการผลิตใหม่ของตัวแทน ซึ่งจะประกอบไปด้วยทั้งผีเจ้านายที่มีอำนาจอยู่ในท้องถิ่น เช่น เจ้าพ่อ เจ้าปู่ เจ้าที่ต่าง ๆ ในปัจจุบันอาจจะมีผีชาติพันธุ์ เช่น เจ้าปู่เลาไมเลาะยางดำ เจ้ายางแดง หรือผีแขกอินเดียน ผีขมุ เพิ่มเข้ามาอีกด้วย นอกจากนี้การผลิตใหม่ในตัวแทนยังมีการให้ความหมายใหม่ โดยการนำเอาสัญลักษณ์ของผีร้ายให้กลับกลายมาเป็นผีเจ้านายได้อีกด้วย เช่น เจ้าปู่กะยักย์ เจ้าปู่หนามจิว เจ้าหงษ์พราย หรือการใช้อำนาจของพรายกระซิบที่จะช่วยเอื้อต่อการสร้างพลังอำนาจของผีดี แสดงให้เห็นว่าเมื่อความคิดความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นอำนาจในการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมถูกลดทอนลงไป การสร้างอัตลักษณ์ทดแทนในเวทีความเชื่อเรื่องผีเจ้านายจึงยังคงลักษณะของความเชื่อไว้ แต่อาจจะมี ความ

หมายใหม่ เพื่อการสืบทอดลัทธิพิธีไว้ได้ อย่างไรก็ตาม การทดแทนอัตลักษณ์ของผีเจ้านายซึ่งมีความหลากหลาย ทั้งอายุ เพศ ความรู้ความชำนาญ ความสามารถ ชาติพันธุ์ ผิสี ผิร้าย หรือผีต่างชาติก็ตาม สะท้อนให้เห็นถึงว่า ในเวทีแห่งนี้อำนาจอยู่อย่างกระจุกกระจาย การมีอำนาจขึ้นอยู่กับสิทธิและความแตกต่างหลากหลาย มิได้มาจากการครอบงำดังอำนาจของวาทกรรมกระแสหลัก (เช่น การอธิบายในทางพุทธปรัชญาที่ประทับตราว่าเป็นความมั่งงาย หรือการอธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์แบบเหตุผลนิยม) หรือเกิดจากการหลอมรวมเขตแดนทั้งความคิดและทางกายภาพ แต่อำนาจเป็นของสมาชิกในชุมชนของการปฏิบัติที่มีใช้ร่วมกันอย่างเท่าเทียม ซึ่งโดยแท้จริงแล้วอำนาจในทางพิธีกรรมจึงเป็นของชุมชนผู้เข้าร่วมนั่นเอง การแสดงอัตลักษณ์และตัวตนของผีเจ้านาย จะเท่า ๆ กับการเปิดพื้นที่ให้กับบุคคลได้แสดงตัวตน ใช้สิทธิและอำนาจในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน เพื่อพลังอำนาจของชุมชนในพิธีกรรม

9. ผีเจ้านายกับความทรงจำทางประวัติศาสตร์และตำนาน

ในอดีตวิธีคิดของม้าขี่ ผีเจ้านาย คือดวงวิญญาณของบุคคลที่เคยมีชีวิตอยู่จริงดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยปกติมักจะได้แก่ผี ซึ่งเคยเป็นที่รู้จักและประจำอยู่ในแต่ละท้องถิ่น บุคคลในตำนานทางประวัติศาสตร์ที่อยู่ในความทรงจำของชาวบ้านหรือผีอารักษ์ประจำถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นผู้ปกป้องรักษาและคุ้มครองให้ชุมชนอยู่ด้วยความสงบสุข ดังนั้น การเป็นม้าขี่จึงเป็นการหลอมรวมเอาพลังอำนาจจากภายนอกที่มีอยู่เข้ามาไว้กับม้าขี่ หรืออีกนัยหนึ่งอำนาจที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นเป็นอำนาจซึ่งสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ผ่านการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ของม้าขี่และลูกเลี้ยงที่เคยปฏิบัติกันมาภายในชุมชน

อย่างไรก็ตาม ผีบ้านผีเมืองเหล่านี้ก็ค่อย ๆ ถูกทอดความสำคัญลงโดยเทวาคที่มีฐานอยู่ที่กรุงเทพฯ ๑ ตั้งแต่ประมาณทศวรรษที่ 1970 ซึ่งรวมความถึงรูปเคารพในศาสนาฮินดู เช่น พระศิวะ พระนารายณ์ พระพรหม (เจ้าพ่อเอราวัณ) และรวมไปถึงบุคคลในประวัติศาสตร์ เช่นพระนเรศวรมหาราช รัชกาลที่ห้า กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หรือแม้แต่เจ้าพญาเม็งราย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์การปกครองแคว้นฝ่ายเหนือที่ปลุกปั่นขึ้นมาใช้โดยรัฐชาติ พระนางจามเทวีผู้ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของไทยตอนเหนือ ก็เคยมาเข้าทรงคนบางคน และที่น่าสนใจก็คือ เคยเข้าทรงชีบางคนอีกด้วย เรื่องราวของความจำเกี่ยวกับคนทรงไม่เพียงจำกัดอยู่กับบุคคลในตำนานและรัฐชาติเท่านั้น แต่ที่สำคัญก็คือมันยังเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคมหรือบุคคลในเขตรอบนอกออกไป เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ทางสังคมที่หลากหลาย และความสัมพันธ์ในแบบโลกาภิวัตน์ ผีเหล่านี้รวมถึงผีชนกลุ่มน้อยอีกด้วย การแตกตัวอย่างมากของการเข้าทรง ทำให้เกิดความหลากหลายของตัวตน ระหว่างบุคคลที่มีความยิ่งใหญ่ มีอำนาจครอบงำซึ่งได้จากเขตเมืองและรัฐชาติ

ด้านหนึ่ง ทั้งที่เป็นต่างชาติและอำนาจที่รื้อฟื้นขึ้นมาใช้ใหม่จากท้องถิ่นอีกด้านหนึ่ง (ทานาเบ้, 2540: 46) การลงผีเจ้านายในทางภาคเหนือของไทยในปัจจุบัน จึงอาจจะวิเคราะห์ได้ว่ามีการผลิตใหม่และผลิตซ้ำในตัวแทนของผีเจ้านายเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่อดีตผีเจ้านายจะได้แก่บุคคลที่อยู่ในท้องถิ่น แต่ในปัจจุบันผีเจ้านายอาจจะได้แก่ผีร้ายบางประเภท ในขณะที่เดียวกัน อาจจะได้แก่ เสด็จพ่อ ร.5 ผีบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ เช่น พระองค์ดำ หรือแม่แต่ผีที่เป็นพระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียง การเป็นตัวแทนของผีเจ้านายจากวิธีคิดแบบเดิม จึงไม่อาจจะอธิบายได้อีกในบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และขาดความสอดคล้องกับการอธิบายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบเดิม (เช่น วิธีคิดในการพึ่งพาเจ้า ผู้เป็นเจ้าควรลงมาดูแลความทุกข์สุขของประชาชน) แต่ภายใต้เงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ว่าททกรมอำนาจกระแสหลัก เช่น วาทกรรมอำนาจรัฐ วาทกรรมพุทธปรัชญามีอำนาจในการอธิบายและพยายามเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในสังคมอย่างขนานใหญ่ ส่วนหนึ่งมีผลทำให้อำนาจในท้องถิ่นถูกลดบทบาทและความสำคัญลง เช่น อำนาจในการนับถือผี อำนาจในการรักษาความเจ็บป่วยหรือทางเลือกอื่นๆ สิทธิในความเชื่อ โดยเฉพาะแนวคิดของการหลอมรวมเป็นรัฐชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งประเทศ การสถาปนาวาทกรรมอำนาจสมัยใหม่ พร้อมๆ ไปด้วยกระบวนการพัฒนาผลด้านหนึ่งได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันมากขึ้น เช่น การลดบทบาทอำนาจในการจัดการของท้องถิ่นลง สิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรพื้นฐาน เช่น การบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข สิทธิและอำนาจในความเชื่อท้องถิ่น เกิดความแตกต่างระหว่างคนรวยและคนจนมากขึ้น เป็นต้น ฉะนั้น การเป็นตัวแทนของอำนาจโดยมีผีเจ้านายที่แตกตัวเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เช่น ผีชนเผ่า ผีต่างชาติ ผีร้าย ผีเจ้านายที่เคยมีอยู่ในท้องถิ่นแต่เดิม ผีพระสงฆ์ ผีเทพฮินดู ผีเด็ก ผีคนแก่ ผีผู้หญิง-ผู้ชาย หรือแม่แต่ผีของชนชั้นผู้ปกครองรัฐไทยแต่เดิม ถูกนำมาหลอมรวมกันในวิถีแห่งการปฏิบัติ เป็นการเปิดพื้นที่ให้ปัจเจกและชุมชนได้มีโอกาสเข้าถึงและมีความสัมพันธ์กับอำนาจ (ตัวแทน) เหล่านี้อย่างมีความเท่าเทียมและเป็นธรรม กล่าวโดยสรุปแล้ว ด้านหนึ่งจะพบว่า อำนาจมีอยู่อย่างหลากหลายในท้องถิ่นนั้น ไม่เฉพาะเพียงแต่การหลอมรวมความเป็นตัวแทนของอำนาจจากความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่เป็นผลผลิตของสังคมมาดั้งเดิมเพียงเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงไปถึงการเป็นตัวแทนอำนาจสมัยใหม่อีกด้วย ในขณะที่อำนาจที่เป็นธรรม จะเกิดขึ้นได้โดยการมีความสัมพันธ์กับอำนาจสมัยใหม่ เช่น การมีสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทางอำนาจอย่างมีความเท่าเทียม พิธีกรรมลัทธิพิธีลงผีเจ้านายในปัจจุบัน จึงเป็นวาทกรรมอำนาจท้องถิ่น เป็นการแสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ในการเข้าถึงและมีความสัมพันธ์กับอำนาจที่มีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

10. ประเภทมัจฉี สถานภาพและความแตกต่างทางบทบาท

หากพิจารณาด้วยผิวเผิน มักจะเกิดความเข้าใจกันว่า “มัจฉี” คือผู้ที่อุทิศตนทั้งอาจจะโดยความยินยอมพร้อมใจหรือไม่ก็ตาม ให้ดวงวิญญาณยืมใช้ร่าง เพื่อประกอบพิธีกรรมและปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ตามที่พบเห็นและกระจัดกระจายกันอยู่ทั่วไปในสังคมภาคเหนือแต่เพียงอย่างเดียว ในขณะที่ตามความเป็นจริงแล้ว บรรดามัจฉีของผีเจ้านายแต่ละองค์ ยังคงความลักษณะที่แตกต่างทั้งในสถานภาพและบทบาท ตามประเภทของมัจฉีแต่ละคน จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลบรรดากลุ่มมัจฉีในชุมชนภาคเหนือ พบว่าสามารถจัดแบ่งออกเป็นสองกลุ่มประเภทใหญ่ ๆ คือ มัจฉีหรือผีเจ้านายที่รับชันครุเอง และมัจฉีหรือผีเจ้านายที่รับชันครุจากผีเจ้านายองค์อื่น ๆ นอกจากนี้มัจฉีทั้งสองประเภท ยังสามารถจัดแบ่งประเภทย่อย ๆ ออกได้อีกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ มัจฉีที่รับชันไว้ดูแลรักษาซึ่งไม่มีผีเจ้านายมาลงร่าง มัจฉีที่รับชันผีเจ้านายเพื่อความอยู่สุขสบายของตนเองและครอบครัว ซึ่งจะมีผีเจ้านายมาลงร่างในบางโอกาสตามความเหมาะสม และมัจฉีที่มีผีเจ้านายมาลงร่างเพื่อให้ความช่วยเหลือกับเหล่าบรรดาลูกเลี้ยงดำนต่าง ๆ โดยทั่ว ๆ ไป

10.1. มัจฉีที่มีผีเจ้านายที่รับชันครุเอง

การที่มัจฉีหรือผีเจ้านายส่วนหนึ่ง ไม่ยอมที่จะรับชันครุจากผีเจ้านายองค์อื่น ๆ และจะมีการประกอบพิธีกรรมการรับชันครุด้วยตนเอง นิยมเรียกว่า “ชันขันคนเดียว” ซึ่งจะทำให้สถานภาพของมัจฉีและผีเจ้านาย มีความเป็นอิสระไม่ขึ้นกับการถือครุของผู้อื่น หรือไม่เป็น “ลูกศิษย์” ใคร มัจฉีและผีเจ้านายประเภทนี้จะต้องยึดถือและปฏิบัติตามกรอบของผีครุที่กำหนด ให้ความยึดถืออยู่อย่างเคร่งครัด ซึ่งอาจจะมีกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไปตามครุของผีเจ้านายแต่ละองค์ พิธีกรรมการรับชันครุและที่เรียกว่า การยกครุ จะมีองค์ประกอบและขั้นตอนตามครุของผีเจ้านายแต่ละองค์เช่นเดียวกัน มัจฉีจะทราบได้จากการบอกกล่าวของผีเจ้านายโดยตรง หรือผีเจ้านายจะมาลงร่างมัจฉีเพื่อดำเนินการเองทั้งหมดจนเสร็จสิ้นพิธี เชื่อว่าการที่ผีเจ้านายรับชันครุเอง เป็นเพราะว่าปางที่เทพเจ้าลงมาด้วยตนเองและควบคุมจัดการด้วยตนเองทั้งหมด

10.2. มัจฉีที่มีผีเจ้านายที่รับชันครุจากผีเจ้านายองค์อื่น ๆ

มักจะเกิดขึ้นจากการที่มัจฉีไปเป็นลูกเลี้ยงหรือขอความช่วยเหลือจากผีเจ้านายที่มีชื่อเสียง ซึ่งมักจะมีสาเหตุมาจากความเจ็บไข้ได้ป่วย ภายหลังเมื่อได้รับการบอกกล่าวว่ามีผีเจ้านายมาฆ่าและแนะนำให้รับชัน หากผีเจ้านายและมัจฉีเกิดการยอมรับและปฏิบัติตามคำแนะนำ เรียกว่า “การเอาครุ” หมายถึง การยอมคนลงเป็นลูกศิษย์ของผีเจ้านายองค์อื่น ๆ เช่น ลูกศิษย์เข้าปู่จางงาเขียว ลูกศิษย์เจ้าคำฝั้น ซึ่งจะมีชื่อผูกพันและสัญญาของผีครุในแต่ละแห่งแต่ละที่แตกต่างกัน มัจฉีและผี

เจ้านายประเภทนี้จะไม่มีความเป็นอิสระที่ห่างไกลจากผีเจ้านายที่เป็นครูแห่งคน เรียกว่า “ครูเก่า” ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ข้อกำหนดของครูเก่าอย่างเคร่งครัด เช่น กำหนดให้มัจฉีผู้เป็นลูกศิษย์ ต้องไปขอขมาครูเก่าก่อนเข้าพรรษาและออกพรรษา หรือการดำหัวครูเก่า ในช่วงปีใหม่หรือสงกรานต์ เป็นต้น รวมถึงตลอดถึงการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ มัจฉีผู้เป็นลูกศิษย์จะต้องขอคำแนะนำจาก “ครูเก่า” ก่อนเสมอ จะทำโดยพลการไม่ได้ หากมัจฉีผู้เป็นลูกศิษย์ละเลยและฝ่าฝืน มัจฉีเป็นผู้ลูกศิษย์และครูเก่า อาจเกิดความไม่สบายเจ็บไข้ได้ป่วยและอาจจะกระทบถึงลูกศิษย์คนอื่น ๆ ด้วย

นอกจากประเภทของมัจฉีและผีเจ้านายตามการจัดแบ่งดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังพบว่าสามารถจัดแบ่งประเภทของบรรดากลุ่มมัจฉีออกได้เป็น 3 กลุ่มประเภทย่อย ๆ ซึ่งมีทั้งมัจฉีและผีเจ้านายที่รับชันครุเองและอาจจะรับชันครุมาจากผีเจ้านายของผู้อื่น ๆ ผู้ซึ่งถูกเรียกว่าเป็น “ครูเก่า” แห่งคน ได้แก่

-มัจฉีที่รับชันครุผีเจ้านายไว้ดูแลรักษาและไม่มีการเข้าทรง

ผีเจ้านายบางองค์ ไม่ต้องการมาลงร่างมัจฉี แต่เนื่องจากเคยทำบุญหรือมีกรรมเวรร่วมกันมาก่อน ในภพนี้จึงต้องมาให้ความช่วยเหลือกัน โดยมีผีเจ้านายมาอาศัยอยู่กับมัจฉี เพื่อปกป้องรักษาให้อยู่สุขสบาย ทำมาค้าขึ้น มัจฉีจะต้องทำชันครุรับผีเจ้านายไว้บนหิ้งครุ ซึ่งเรียกกันว่า “ชันครุแลรักษา” เป็นชันรับเลี้ยงดูผีเจ้านายซึ่งจะประกอบไปด้วยชันครุ 24 หรืออาจจะเป็นชันครุ 36 ก็ได้ เรียกว่าชัน 24 หรือชัน 36 แล้วแต่ผีครุ โดยส่วนใหญ่แล้วมัจฉีจะนิยมตั้งชัน 24 เป็นชันรับผีเจ้านายไว้ เมื่อมัจฉีรับชันแล้วจะต้องปฏิบัติตัวอยู่ในกรอบของผีเจ้านายคล้ายคลึงกับมัจฉีประเภทอื่น ๆ และปฏิบัติดูแลให้ความเคารพต่อผีเจ้านายอย่างสม่ำเสมอ เช่น ต้องถวายผลไม้ หรือของหวานทุก ๆ 3 วันหรือทุก ๆ 7 วัน หากมัจฉีละเลยไม่ปฏิบัติตาม อาจจะทำให้ผีเจ้านายโกรธและจะบันดาลให้เกิดความเจ็บป่วย หรือแม้กระทั่งอาจจะไม่ให้ความช่วยเหลือมัจฉี การเป็นมัจฉีรับเลี้ยงดู อาจเกิดจากเหตุผลที่มัจฉีไม่ต้องการให้ผีเจ้านายมาลงร่างตนก็ได้ ตัวของมัจฉีเองเพียงแต่เกิดการยอมรับการมา ย้ำจึงได้ตั้งชันรับผีเจ้านายเอาไว้ และบอกกล่าวอ้อนวอนให้ผีเจ้านายยินยอมที่จะไม่มาลงร่างตน ซึ่งผีเจ้านายจะต้องยินยอมด้วยเช่นกัน หากมัจฉีขอร้องแล้วผีเจ้านายไม่ยินยอม ตนก็จะต้องกลายเป็นมัจฉีที่จะต้องมีการลงผีเจ้านายในบางโอกาสได้ด้วยพร้อม ๆ กับต้องออกไปงานพิธีกรรมครุกับผีเจ้านายของผู้อื่น ๆ ตามที่พบเห็นกันอยู่โดยทั่วไปในภาคเหนือ การเป็นมัจฉีรับเลี้ยงดู หากมัจฉีรับชันครุจากผีเจ้านายของผู้อื่น จะต้องปฏิบัติตัวเหมือนกับมัจฉีศิษย์เดียวกันโดยทั่วไป แต่จะแตกต่างกันตรงที่ไม่มีการประกอบพิธีกรรมการเข้าทรง ตลอดจนการยกครุเหมือนกับมัจฉีโดยทั่วไปที่มีความซับซ้อนและความหลากหลายมากกว่า

-**ม้าขี่ที่รับชันครุฑี่เจ้านายไว้เพื่อดูแลรักษาตนเองและครอบครัวและมีการเข้าทรง
ร่วมด้วย**

พิธีกรรมของม้าขี่ประเภทนี้ จะมีความซับซ้อนและมีขั้นตอนที่แตกต่างจากม้าขี่ที่รับชันครุฑี่ไว้เพื่อดูแลรักษา โดยเฉพาะจะมีพิธีกรรมการมาลงร่างม้าขี่ของผีเจ้านายอีกด้วย ม้าขี่จะต้องมีการรับชันครุฑี่ใหญ่ ซึ่งเป็นชันครุฑี่ของผีเจ้านาย โดยปกติจะได้แก่ชัน 36 ชัน 58 ชัน 108 ชัน 216 และชัน 508 แต่ที่นิยมกันคือ การรับชันครุฑี่ 108 จากการศึกษาพบว่า ม้าขี่ประเภทนี้จำนวนมากที่สุดในกลุ่มบรรดาม้าขี่ประเภทอื่น ๆ และมักจะพบเห็นกันได้ทั่วไปทั้งในจังหวัดลำพูน เชียงใหม่และลำปาง ซึ่งจะมีการชุมนุมเพื่อนผีกันเป็นประจำทุก ๆ ปี ในการประกอบพิธีกรรมการขึ้นครุฑี่ของผีเจ้านายแต่ละองค์ ม้าขี่จะเชิญผีเจ้านายของค้อื่น ๆ มาลงเพื่อร่วมกันเพื่อนผีกันในช่วงของการประกอบพิธีกรรมอีกด้วย ในกรณีที่บุคคลในครอบครัวไม่สบาย และอาจจะให้บริการช่วยเหลือกับลูกเลี้ยงในบางโอกาสเท่านั้น

ม้าขี่ที่รับชันครุฑี่เจ้านายประเภทนี้ โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะมีสาเหตุมาจากอาการเจ็บป่วยเรื้อรัง รักษามาแล้วจากโรงพยาบาลและด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่หายขาด จึงตัดสินใจรับชันครุฑี่เจ้านายไว้ เพื่อให้ผีเจ้านายคลันคาลให้อยู่สุขสบาย รักษาอาการเจ็บป่วยให้หายขาด และช่วยเหลือม้าขี่ให้ทำมาค้าขึ้น ปกป้องคุ้มกันสมาชิกในครอบครัวให้อยู่สุขสบาย

-**ม้าขี่ที่มีผีเจ้านายให้ความช่วยเหลือกับลูกเลี้ยง**

พบว่าม้าขี่ประเภทนี้มีจำนวนเพียงน้อยรายจากกลุ่มบรรดาม้าขี่ทั้งหมดในแต่ละประเภท โดยเฉพาะผีเจ้านายที่มีชื่อเสียงและให้ความช่วยเหลือปัญหาต่าง ๆ กับเหล่าบรรดาลูกเลี้ยง มักจะปฏิบัติพิธีกรรมลงขอนกระดังงาควบคู่กันไปด้วย ผีเจ้านายประเภทนี้ต้องการลงมา *โผคน* เพื่อสร้างสมบารมี จึงมีหน้าที่หลักเพื่อให้ความช่วยเหลือกับมนุษย์ โดยปกติม้าขี่และผีเจ้านายประเภทนี้จะนิยมรับชันครุฑี่เอง โดยไม่นิยมเป็นลูกศิษย์ผีเจ้านายของค้อื่น ๆ และจะลงผีเจ้านายทุก ๆ วัน ยกเว้นวันพระและวันพุธ เชื่อว่าผีเจ้านายมีการชุมนุมนัดหมายที่อ่างสตุ่ง ถ้าเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นสถานที่ชุมนุมเหล่าเทวอารักษ์ทั้งหมด การเป็นม้าขี่ประเภทนี้จะต้องเสียสละเวลาให้กับผีเจ้านายอย่างเต็มที่ บางแห่งผีเจ้านายจะมาลงร่างของม้าขี่ทั้งวัน ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาให้กับตนเองมากนัก จึงไม่ค่อยได้นิยม "ออกบ้าง" หรือเข้าร่วมพิธีเพื่อนผีเจ้านายในงานประเพณียกครุฑี่ของผีเจ้านายของค้อื่น ๆ มากนัก

11. กฎเกณฑ์ข้อห้ามบางประการเกี่ยวกับความเชื่อในการนับถือผีเจ้านาย

ในบรรดาม้าจี้ที่รับขันผีเจ้านาย จะมีกฎเกณฑ์ความประพฤติกฎและข้อห้ามส่วนใหญ่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นศิษย์ร่วมครูหรือศิษย์ต่างครู หรือกรณีที่ม้าจี้รับขันครูเอง จะต้องมีการปฏิบัติตามครูของผีเจ้านายแต่ละองค์ที่กำหนดไว้ มีความเชื่อว่าหากปฏิบัติและยึดถืออย่างเคร่งครัด จะทำให้ขันครูมีพลังอำนาจ ส่งผลให้ผีเจ้านายมีฤทธิ์เดชและม้าจี้จะถือครูขึ้น การดำเนินกิจการใด ๆ ก็จะมีบรรพผลสำเร็จลงไปได้ ในทางกลับกันม้าจี้ที่ละเลยธรรมเนียมปฏิบัติและแหวกแนวข้อห้ามที่ “ครู” กำหนดไว้ ผีเจ้านายและครูของผีเจ้านายจะลงโทษม้าจี้ ทำให้เกิดความไม่สบายได้ เช่น เกิดอาการปวดหัวอย่างรุนแรง เป็นลมหน้ามืด ใจเต้น เป็นตัน จะส่งผลให้ขันครูมีพลังอำนาจลดลง ทำกิจการใด ๆ ไม่ค่อยบรรพผลสำเร็จดังความคาดหมาย โดยเฉพาะในกรณีรายที่ผีเจ้านายให้ความช่วยเหลือกับลูกเลี้ยง หากไม่ปฏิบัติตาม จะทำให้ครูอ่อน “ครูบ่แรง” คือมีอำนาจที่จะให้ความช่วยเหลือลดลง ทำให้การทำนายทายทักและการให้ความช่วยเหลือไม่เกิดผลสำเร็จ ผลที่ตามมาจะทำให้ลูกเลี้ยงขาดความนับถือและไม่มาขอความช่วยเหลือ ผีเจ้านายก็เช่นกันอาจจะไม่ปกป้องรักษาและช่วยเหลือม้าจี้ต่อไปได้ กฎเกณฑ์ข้อห้ามที่ม้าจี้ส่วนใหญ่ปฏิบัติได้แก่

ห้ามผู้ที่เป็นม้าจี้ทานข้าวในงานศพ เพราะงานศพ ผีเจ้านายถือว่า ศพเป็นขอนเนา ก่อให้เกิดอัปมงคล หากม้าจี้ทานข้าวในงานศพ จะก่อให้เกิดอำนาจอัปมงคล กดทับผีเจ้านายให้มีอำนาจลดลง คาถาที่ผีเจ้านายมืออยู่จะเสื่อมสลายใช้การไม่ได้ผล เพราะศพหมายถึงการสูญสิ้น ความเชื่อนี้สอดคล้องกับการปฏิบัติทางองค์ความรู้ของผู้ชายที่มีคาถาอาคมในสมัยอดีต ไม่นิยมทานข้าวในงานศพเช่นเดียวกัน การหยิบจับสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้และช่วยเหลือในงานศพ ม้าจี้บางคนผีเจ้านายจะอนุโลมให้ได้ แต่เมื่อกลับถึงบ้านต้องบอกกล่าวให้ผีเจ้านายได้รับทราบและต้องอาบน้ำด้วยน้ำขมิ้นส้มป่อยเสมอ เพราะเชื่อว่าจะช่วยชำระล้างมลทินให้หมดลงไปได้ แต่ในกรณีม้าจี้บางคนผีเจ้านายจะไม่อนุญาตให้หยิบจับช่วยเหลือพิธีการใด ๆ ในงานศพ ได้แต่เพียงอนุโลมให้เข้าร่วมพิธีกรรมได้เท่านั้น

ประสบการณ์ของจันทร์เป็ง ม้าจี้วัย 43 ปี สะท้อนถึงประสบการณ์บอกเล่าที่ผ่านมาในหลายต่อหลายครั้ง จันทร์เป็งเล่าว่า ก่อนที่จะมาเป็นม้าจี้ จันทร์เป็งชอบช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ในงานศพอย่างมาก เพราะคิดว่างานศพเป็นงานที่สำคัญ คนเราเกิดมาเพียงครั้งเดียว ตายเพียงครั้งเดียวเท่านั้น เมื่อเป็นคนเราต้องเห็นอกเห็นใจกันและจะเห็นใจกันจริงๆ ก็ยามเจ็บป่วยและยามตาย จะเป็นการช่วยเหลือกันครั้งสุดท้าย สงสารเจ้าภาพที่ต้องรู้สึกสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก จันทร์เป็งจึงอุทิศตนช่วยเหลือในงานศพเกือบทุกครั้ง ตั้งแต่ทำอาหาร จัดดอกไม้ ล้างจาน ตามแต่เจ้าภาพจะให้ช่วยเหลือ เพราะถือว่าการช่วยเหลือในงานศพจะได้บุญมาก และยังช่วยอุทิศส่วนบุญให้กับผู้ตายอีกด้วย ปี 2531 หลังจากที่จันทร์เป็งรับขันครูเป็นครั้งแรก มีความรู้สึกว่ามีตนเองได้เข้าไปช่วยเหลือ

ในงานศพแทบจะทุกครั้งและแม่แต่ทานข้าวในงานศพ จะมีอาการหน้ามืด ตาลาย คล้ายคนจะเป็นลม ใจสั่น จนต้องกลับมาที่บ้านและทานยา อาการก็ไม่ทุเลาลง เหตุการณ์เช่นนี้จะเป็นอยู่หลายครั้ง สักเกตอาการจะเป็นเมื่อเฉพาะ ไปร่วมในงานศพ จึงตัดสินใจไปถามแม่ครู ที่คนได้รับขึ้นมา จึงได้รู้ว่าตนเอง “ผิดครู” และถูกผีเจ้านายลงโทษ เนื่องจากตนเองชอบทำบุญและช่วยเหลืองานศพเป็นทุนเดิม จึงบอกกล่าวขอรับรองครูบาอาจารย์และผีเจ้านาย อนุญาตให้ตนไปช่วยกิจกรรมในงานศพได้ แต่มีข้อแม้ว่าห้ามทานข้าว คิมน้ำหรือสิ่งใด ๆ และหลังกลับจากการช่วยงานศพแล้ว ตนต้องขอขมาต่อหน้าชั้นครูบาอาจารย์ พร้อมกับอาบน้ำขมิ้นส้มป่อย เมื่อจันทร์เพ็ญได้ปฏิบัติเช่นนี้ อาการที่เคยเกิดขึ้นแต่ก่อนกลับไม่ปรากฏขึ้นอีก เช่นเดียวกับพ่อนานจันงค์ ม้าจิ้งจอกมารดา เล่าว่า “เนื่องจากคนมีสถานะเป็นพ่อนาน (ผู้ที่เคยบวชเป็นภิกษุมามาก่อน)คนเคยร่ำเรียนคณาอาคมต่าง ๆ ทั้งคาถาร้อนและคาถาย่น ซึ่งผู้ที่นับถือคาถาจะไม่นิยมทานข้าวในงานศพอยู่ก่อนแล้ว ภายหลังจากที่พ่อนานรับชั้นครูเมื่อปี พ.ศ.2528 จึงง่ายต่อการปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง เมื่อพ่อนานจะไปงานศพที่ใด ๆ เพียงแต่บอกกล่าวให้ครูบาอาจารย์ได้รับทราบ และขอขมาครูพร้อมน้ำขมิ้นส้มป่อยชำระล้างร่างกายให้สะอาดอยู่เสมอ ภายหลังจากกลับจากงานศพแล้วเท่านั้น”

ห้ามม้าขี่อยู่ใกล้หรืออยู่ต่ำกว่าของดำ เช่น การลอดราวตากผ้า การอยู่ใต้ถุนบ้าน การลอดใต้บันไดหรือการลอดใต้ห้องครัว หากไม่มีความจำเป็นจริง ๆ มีความเชื่อกันว่า เลื้อยดำ กางเกงใน กระโปรง เป็นของดำที่มนุษย์ใช้สวมใส่ เป็นสิ่งที่ครูบาอาจารย์ไม่ชอบ เพราะหากม้าขี่ลอดราวตากผ้า จะทำให้ขวัญแข็งผีเจ้านายจะมาลงได้ยาก ทำให้ถือครูไม่ขึ้น เช่นเดียวกับการลอดใต้บันไดหรือใต้ถุนบ้าน ซึ่งมีผู้คนเดินเหยียบย่ำไปมา จะเป็นการข่มครูให้เสื่อมอำนาจ เช่นเดียวกับข้อห้ามกรณีอื่นๆ ประสพการณ์ของบัวคำ ม้าขี่เจ้าพ่อคำริน ซึ่งให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัด บัวคำเล่าว่า “ตั้งแต่ตนเองรับชั้นครูเป็นม้าขี่เมื่อปี พ.ศ.2529 ไม่เคยอยู่ใต้ถุนบ้านหรือลอดราวตากผ้าได้เลย เพราะมีอยู่ครั้งหนึ่ง บัวคำลิมตัวในขณะที่ไปเยี่ยมญาติที่เชียงรายเห็นลูกของน้องสาว น่ารักมากอายุเพียง 3 เดือน นอนอยู่ใต้ถุนบ้าน ป้าบัวคำเพียงได้แค่เข้าไปอุ้มเด็กออกมาเท่านั้น ไม่เท่าไร บัวคำก็มีอาการปวดหัวอย่างรุนแรงแทบหัวจะแตก อาบน้ำขมิ้นส้มป่อย อาการก็ไม่ดีขึ้น ต้องกลับเชียงใหม่ทั้งคืน เพื่อมาขอขมาต่อครูบาอาจารย์ อาการจึงหายเป็นปกติ หลังจากนั้นเป็นต้นมา ป้าบัวคำไม่เคยลอดใต้ถุนบ้านแห่งใดอีกเลย จะคอยพึงระมัดระวังตัวอยู่เสมอ จนคิดเป็นนิสัยและเกิดความเคยชิน”

แม่ฮ้อยผัน ยังคงจำได้ดีว่าตนเองเคยเป็นม้าขี่ของเจ้าแสนคำลือ ที่เคยมีชื่อเสียงเมื่อตอนสามสิบกว่าปีที่ผ่านมา มีอยู่วันหนึ่งแม่ฮ้อยผันเล่าว่า เผอิญว่าเดินลอดเข้าไปใต้ถุนบ้านตัวเอง ตรงบริเวณใต้ห้องครัว ตั้งแต่นั้นเป็นต้น เจ้าพ่อแสนคำลือไม่มาลงร่างของแม่ฮ้อยอีก ปัจจุบันแม่ฮ้อยผันได้เลิกเป็นม้าขี่แล้ว และมีความเชื่อว่าการที่เจ้าพ่อแสนคำลือไม่มาลงร่างของตนเองอีกเลย เนื่องจากทำ

ผิดกฎข้อห้ามที่รุนแรง เป็นการข่มครูบาอาจารย์และข่มร่างของตนเองให้ขวัญแข็ง ทำให้เจ้าพ่อไม่สามารถมาเข้าร่างของตนเองได้อีก ทั้ง ๆ ที่ตนเองเคยพยายามเชิญดวงวิญญาณของเจ้าพ่ออยู่หลายต่อหลายครั้ง

ห้ามม้าจันทานไข่ ผลไม้มีหนาม เช่น ทูเรียน เนื้อวัว เนื้อควาย พืชผักมีเคี้ยว เช่น พริก แดง น้ำเต้า คำลิ่ง ม้าจี่แต่ละรายจะทานสิ่งเหล่านี้ได้ขึ้นอยู่กับกรือครูของผีเจ้านายแต่ละคน ผีครูบางสายอนุญาตให้ม้าจันทานได้เนื่องจากเห็นว่าไม่มีความสำคัญมากนัก แต่ในผีครูเจ้านายอีกสายสกุลหนึ่งเห็นว่าอาหารเหล่านี้ เป็นสิ่งแสดงที่จะทำให้อำนาจของครูผีเจ้านายและสายสัมพันธ์กับม้าจี่ลดลง อาหารดังกล่าวข้างต้น มักจะมีความหมายซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างม้าจี่ ผีเจ้านาย ดังนี้

ไข่ หมายถึง เป็นของที่มีรูปร่างกลมมีลักษณะเป็นเลขศูนย์ หากทานเข้าไปเมื่อจะคิดการสิ่งใดก็มักจะ ไม่ประสบความสำเร็จ กรือครูไม่ขึ้น

ผลไม้มีหนาม เช่น ทูเรียน หมายถึง อุปสรรค ปัญหาที่คอยทิ่มแทงขวางกั้น

เนื้อวัว เนื้อควาย เป็นสัตว์ใหญ่ ที่มีความสำคัญและให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ เป็นสัตว์ที่กินแต่หญ้า ไม่เคยเบียดเบียนใคร ม้าจี่ไม่ควรเบียดเบียนสัตว์เหล่านี้ ควรให้ความเมตตาสงสาร

ผักมีเคี้ยว เช่น พริก แดง น้ำเต้า คำลิ่ง เป็นความเชื่อว่าพืชผักเหล่านี้ใช้รากเกาะเกี่ยวผูกมัดสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ลำต้นเติบโต การทานพืชผักเหล่านี้จะมีผลต่อการทำนายทายทักไม่ถูกต้อง รักษาคนเจ็บป่วยไม่หายขาด ดังเช่นเคี้ยวกันรากของต้นไม้ที่ผูกมัดไว้ คลายเท่าไรก็ไม่ออก ผีเจ้านายจะแก้ไขปัญหามั้ย่อมตก หรือคิดวิธีการช่วยเหลือลูกเลี้ยงไม่ได้

สิ่งของเหล่านี้ ผู้ที่ถือครูผีเจ้านายบางสายจะไม่ยอมให้ม้าจันทาน หรือไม่นิยมนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมใด ๆ เลย แต่ผีเจ้านายบางสายก็อนุญาตให้ทานได้ การถือกฎ ข้อห้ามของผีเจ้านายจึงขึ้นอยู่กับครูของผีหรือสายครูของม้าจี่แต่ละคน บัวคำ ม้าจี่เจ้าคำรินแล้วว่า อาหารทุกอย่างตนเองสามารถที่จะทานได้ไม่เหมือนกับม้าจี่คนอื่น ๆ ยกเว้นเฉพาะข้าวในงานศพเท่านั้น เจ้าพ่อบอกกับตนเองโดยถือญาณผ่านจิตว่า “อาหารทุกอย่างให้ม้าทานได้มีประโยชน์ต่อร่างกาย กินเพราะเลี้ยงคาบเนา” หรือสังขารเท่านั้น ครูผีเจ้านายของบัวคำจึงไม่มีกฎเกณฑ์ในเรื่องนี้มากนัก เพราะอาหารไม่ได้มีอำนาจและมีผลต่ออำนาจของเจ้าพ่อและครูบาอาจารย์ แต่เจ้าพ่อบอกว่า “อำนาจจะมีได้ขึ้นอยู่กับบารมี บารมีเกิดจากคุณงามความดีและความประพฤติปฏิบัติตัวให้ดีให้เป็นที่พึ่งพาของคนอื่น ๆ ได้” ในขณะที่ พ่อต่วน บัณฑิต ม้าจี่วัย 52 ปี ของเจ้าพ่อครูหน้อยสามสี จะชักพาให้ลูกศิษย์คอาหารต้องห้ามดังกล่าวข้างต้นแทบจะทุกอย่าง เนื่องจากครูเก่าของคุณได้ห้ามไว้และปฏิบัติสืบต่อกันมา เชื่อว่าหากทานอาหารเหล่านี้เข้าไปเมื่อใด มีเจ้านายก็จะลงโทษ เพราะอาหารเหล่านี้เป็นอาหารแสดงจะ ไปมีส่วนสัมพันธ์ต่ออำนาจของครูบาอาจารย์ หากลูกศิษย์คนใดฝ่าฝืนและทาน

อาหารดังกล่าวลงไป จะมีอาการไม่สบายทันที เรียกว่า “การผิครู” บางครั้งอาการดังกล่าวอาจจะส่งผลถึงพ่อครูเก่าและลูกศิษย์ร่วมครูเดียวกัน เมื่อรู้ว่าผิครูก็ต้องขอขมาครู ทั้งครูของตนเองที่บ้านและครูเก่าด้วย อย่างไรก็ตามขึ้นอยู่กับว่าเจ้าของลูกศิษย์ที่เป็นมัจฉีแต่ละคนจะอนุญาตให้ทานได้หรือไม่อีกด้วย หากว่าผิเจ้านายอนุญาตให้ทานได้ก็สามารถทานได้อย่างเป็นปกติธรรมดาโดยไม่บังเกิดผลใด ๆ

แม่แก้ว มัจฉีวัย 67 ปี ซึ่งเป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของเจ้าพ่อครูหน้อยสามสี กล่าวว่า “ในระหว่างช่วงแรก ๆ เมื่อรับขันครูปี พ.ศ.2536 ตนเองจะงดอาหารแทบทุกอย่างตามเกณฑ์ของพ่อครูเก่ากำหนด เมื่อทานอาหารต้องห้ามบางชนิดเหล่านี้ลงไปเมื่อใด เช่น ไข่ ทูเรียน จะเกิดอาการท้องร่วงอย่างแรง เป็นอยู่มาหลายครั้งที่เดียว ต้องขอขมาครูและเคยถูกเจ้าพ่อครูตักเตือนอยู่เป็นประจำ” แต่แม่แก้วคิดว่า อาหารเหล่านี้เป็นสิ่งที่ตนเองชอบทานอยู่แล้วและคิดว่าไม่น่าจะเสียหายอะไรเพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แม่แก้วจึงขออนุญาตให้เจ้าได้ออนุญาต (บังคับ) ให้ทานได้ จากนั้นมาแม่แก้วสามารถทานได้แทบจะทุกอย่าง ยกเว้นเฉพาะเนื้อวัวเนื้อควาย ที่แม่แก้วไม่ชอบทานอยู่แล้วเป็นปกติ การแหวกแนวพฤติกรรมปฏิบัติของแม่แก้วจากลูกศิษย์ร่วมครูเดียวกันกับคนอื่น ๆ จึงไม่ถือว่าเป็นการ “ผิครู” เพราะว่าเจ้าของแม่แก้วได้ออนุญาตไว้แล้ว

ห้ามมัจฉีฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ต้องหมั่นบำเพ็ญบุญ รักษาศีลอยู่เป็นประจำ มัจฉีจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม ให้ความช่วยเหลือตามโอกาส ห้ามฆ่าสัตว์ทุกชนิดและงดทำบาปทั้งหมดที่เคยทำมา เพราะจะช่วยเพิ่มบุญญาบารมีให้กับผิเจ้านายและมัจฉีมากยิ่งขึ้น การที่มัจฉีบางคนละเลย เช่น จับปลา ฆ่าสัตว์บ้าง ครูของผิเจ้านายอาจจะลงโทษ เช่น ใจสั้น หน้ามืด ๆ มัจฉีโดยส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามข้อห้ามเหล่านี้อย่างเคร่งครัดเพราะถือว่าเป็นการทำลายชีวิตผู้อื่น

พฤติกรรมตามระเบียบกฎเกณฑ์ดังกล่าว มัจฉีบางคนอาจจะปฏิบัติตามมากบ้างน้อยบ้าง ก็แล้วแต่ฐานะและโอกาส และการถือผีตายครูของแต่ละคน ในขณะเดียวกันหากมัจฉีเห็นว่ากฎเกณฑ์ดังกล่าว ควรผ่อนปรน ก็จะขอต่อรองกับครูและผิเจ้านายให้ออนุญาตกระทำในสิ่งดังกล่าวได้โดยไม่ถือว่าเป็นการผิครู สายผีครูจะมีความแตกต่างทางกฎเกณฑ์วัตรปฏิบัติ เพราะถือว่ากฎเกณฑ์ดังกล่าวเป็นชุดขององค์ความรู้ของผีครูและผิเจ้านายแต่ละสาย ที่จะนำมาควบคุมพฤติกรรมของมัจฉีและลูกศิษย์ในชุดชุมชนเดียวกัน และนำไปสู่พฤติกรรมปฏิบัติร่วมกัน เพราะจะเป็นการตอกย้ำการเป็นชุมชนเดียวกันมากขึ้น การตีความ การให้ความหมายของผีครูต่อสิ่งต่าง ๆ จึงสะท้อนถึงการให้ภูมิปัญญา การสร้างวาทกรรมขององค์ความรู้ ให้มีความแตกต่างจากผีครูอื่น ๆ ที่นอกเขตแดนครูของตน กฎเกณฑ์นำมาสู่ชุดความรู้ที่ช่วยสร้างแรงเกาะเกี่ยว ยึดโยงความเป็นชุมชนในจินตภาพร่วม เพราะการปฏิบัติตามนำมาสู่ความสุขสบายใจ และเป็นที่ยอมรับมากกว่าแยกตัวออกจากการปฏิบัติ การอธิบายถึงการสบายใจ สบายกาย ทั้งลูกศิษย์ มัจฉีพ่อครูและแม่ครู สิ่งเหล่านี้

เป็นการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ต่อกัน หากลูกศิษย์คนใดคนหนึ่งผิดครู จะไปกระทบต่อสวัสดิภาพของ คนอื่นๆ ในแวดวงผิดครูสายเดียวกัน การแหวกแนวการปฏิบัติจึงก่อให้เกิดการรุกรานสวัสดิภาพของ ชุมชน การแสดงความรับผิดชอบจึงต้องขอยกยอกจากชุมชนคือ จากผิดครูที่เรียกกันว่า "การขอสูมาครู" ที่ จะช่วยสร้างและกระชับความสัมพันธ์ของลูกศิษย์และม้ายี่ผู้เป็นพ่อครู ดังนั้นกฎเกณฑ์ต่างๆ จึงมีผิด ครูเป็นสัญลักษณ์กระชับสัมพันธ์ต่อกัน ก่อให้เกิดความเป็นม้ายี่สายครูเดียวกันของชุมชนย่อยชุด หนึ่งภายใต้ชุมชนใหญ่

กฎเกณฑ์ ชุดขององค์ความรู้ที่เป็นความเชี่ยวชาญของผิดครู สามารถปรับเปลี่ยนไปได้ อย่างมีความถี่นไหว ระหว่างความรู้ของผิดครู ผีเจ้านาย และตัวม้ายี่ ที่จะสะท้อนจากกฎเกณฑ์และ เงื่อนไขของการต่อรองในทางพฤติกรรมจากความรู้ของม้ายี่ต่อผีเจ้านายและผิดครู ให้อนุญาตผ่อน ปรน ความสัมพันธ์จึงเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบแบบสองทาง โดยมีผีเจ้านายเป็นสื่อสัมพันธ์ ระหว่างตัวม้ายี่กับผิดครู การจัดแจงต่อรองทางองค์ความรู้ จึงเป็นความสัมพันธ์ที่มักเกิดขึ้นอยู่ เสมอ ๆ ในชุมชนที่มีการนับถือผีเจ้านายระหว่างม้ายี่กับครู

12. พิธีกรรมการเปลี่ยนแปลงสถานภาพสู่บทบาทผีเจ้านาย

ผีเจ้านายจะมาลงร่างม้ายี่ได้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ใต้นั้น ในความเชื่อแล้วเป็นสิ่งที่ยากต่อการพิสูจน์ในเชิงประจักษ์ได้โดยแท้จริง ในขณะที่การอัน เจริญให้ผีเจ้านายมาลง สถานการณ์เช่นนี้มีไว้จะเป็นประสบการณ์ที่พึงเกิดขึ้นกับทุกคนได้ โดย เฉพาะในบุคคลที่เชื่อว่า "ขวัญแข็ง" ที่คนเมืองนิยมเรียกว่า "ผีป่ว ห่าบ่อกิน" คือคนที่แข็งแรง สมบูรณ์นั่นเอง การลงผีเจ้านายเป็นขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงสถานะตนเองให้พลิกผันไปเป็น บุคคลอื่นโดยวิธีการเลียนแบบ ผู้เป็นม้ายี่จะต้องสละสภาพความรู้ของตนเองออกโดยการสวมบท บทบาทผู้อื่นที่มีอำนาจเหนือกว่า โดยก่อนที่จะมีการลงเจ้านายม้ายี่จะต้องผ่านขั้นตอน พิธีกรรมอันศักดิ์ สิทธิ์เสมอ เจ้ากวนธัญญา ในร่างของเอกชัย มีศรี บอกว่า "หนมนุชย์มีกิเลสหนัก บ่อไค้ใสสะอาด เหมือนหนเทพ จะมาเข้าก็ยาก จะออกก็ยาก ม้ายี่จะต้องมีบุญ ปฏิบัติตัวดีมีศีล รักษากฎเกณฑ์บ่อได้ ขาด บ่นอกฮีดนอกฮอย มีใจสะอาดเหมือนหยคน้ำ" ก่อนจะอัญเชิญให้ผีเจ้านายมาลงนั้น ม้ายี่จะ ต้องผ่านการอาบน้ำน้ำมันสัปปายก่อนทุกครั้ง ซึ่งถือกันว่าเป็นน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ที่จะช่วยชำระล้าง มลทินออกจากตัวม้ายี่ จากนั้นม้ายี่จะต้องสวมเสื้อผ้าที่สะอาด เสื้อใหม่ผ้าใหม่ พร้อมด้วยผ่านชั้น ตอนการจุกรูปเทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัยแก้วเจ้าทั้งสามประการก่อน ท้ายที่สุดจึงจุกรูป 12 ดอก หรือ 24 ดอกแล้วแต่ผิดครูในแต่ละสายครู เมื่อจุกรูปอัญเชิญเสร็จม้ายี่จะยกขัน เรียกว่า "ขันเชิญ" บอกกล่าวให้ผิดครูทราบและอัญเชิญผีเจ้านายมาลงร่าง

การกลายสภาวะของปัจเจกบุคคล โดยการไปเป็นตัวแทนของผู้อื่นที่เชื่อว่ามีพลัง มีอำนาจหรืออิทธิฤทธิ์ดังกล่าว เป็นกระบวนการใช้องค์ความรู้ของปัจเจกที่นำตัวคนไปอยู่ในฐานะของบุคคลอื่น หรืออีกนัยหนึ่งเป็นกระบวนการสวมทับบทบาทของบุคคลอื่นภายนอกตัวคน ในกระบวนการของการมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งทำให้ปัจเจกผู้เป็นมาจี้เป็นตัวแทนและพลิกผันตัวเองได้ในหลายลักษณะหลายบทบาท ในขณะที่ปัจเจกจะกลืนกลายและใช้ความรู้ของบุคคลที่ลอกเลียนแบบ ซึ่งเกิดขึ้นภายในจิตใจ โดยการใช้อยู่ลักษณะ เช่น ภาษา การแต่งกาย กิริยาท่าทางอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งจะยังผลให้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่จะติดต่อ กระบวนการนี้เป็นการสร้างความหมายให้กับตนเอง สอดคล้องกับงานศึกษาในความคิดของมิด ที่เสนอว่า องค์ประกอบพื้นฐานของปัจเจกบุคคล เกิดจากเงื่อนไขสองประการคือ I หรือ ฉัน ซึ่งเป็นประธาน และ Me เป็นกรรม หรือ ตัวฉัน นั่นเอง องค์ประกอบทั้งสองด้านจะนำไปสู่กระบวนการจัดการภายในตนเอง Me จึงเป็นส่วนหนึ่งของ I ที่ปัจเจกหรือผู้กระทำต้องตระหนักถึง เป็นทัศนคติของคนอื่น ๆ ที่ได้รับการจัดระเบียบและสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นภายในตัวของเรา และที่เกี่ยวกับคนอื่นในลักษณะกว้างๆทั่วไป Me หรือตัวฉัน เป็นตัวแทนพลังต่าง ๆ ของการประพฤติปฏิบัติตามและการควบคุมทางสังคม ส่วน I ฉัน เป็นส่วนหนึ่งของตัวเอง ที่ผู้กระทำมิได้มีความตระหนักถึงและมักจะมีการคิดถึงเมื่อการกระทำได้เสร็จสมบูรณ์ไปแล้ว เป็นการตอบสนองในทันทีของผู้กระทำ ที่ก่อให้เกิดการเรียกร้องและตอบโต้ต่อ Me ตัวฉัน เป็นผลสะท้อนอันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่าง I ฉัน กับ Me ตัวฉัน I จึงเป็นการสะท้อนของปัจเจกบุคคลต่อทัศนคติที่จัดระเบียบแล้วของชุมชน ที่ปรากฏอยู่ในประสบการณ์ของปัจเจกผู้เป็นมาจี้เอง ในการตอบสนองต่อทัศนคติที่จัดระเบียบแล้วนั้น ในทางกลับกันก็ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อทัศนคติดังกล่าวนั้นด้วย ในความเห็นของมิด I ฉัน เป็นความคิดริเริ่มและความรู้สึก มีอิสรภาพของปัจเจกบุคคล ทั้ง I ฉัน และ Me ตัวฉัน เป็นสิ่งซึ่งเกิดขึ้นภายใน เป็นกระบวนการทางสังคมที่มีขอบเขตกว้าง ๆ และมีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ (สุเทพ, 2540: 199) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของมาจี้เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง I กับ Me เป็นกระบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา บุคคลผู้เป็นมาจี้จะเกิดการเรียนรู้และสามารถที่จะวางกฎเกณฑ์ตำแหน่งแห่งที่ของตน โดยการสร้างตัวคนที่เรียนรู้และสวมทับบทบาทของคนอื่น (role-taking) ภายใต้อิทธิพลและบริบทที่มีความหลากหลาย โดยใช้ภาษาเป็นสัญลักษณ์ที่มีร่วมกัน ในขณะที่เดียวกันการเข้าทรงยังถือเป็นกระบวนการที่บุคคลจะพยายามหลอมรวมเอาทัศนคติของบุคคลอื่นๆ ทั่วไป (Generalized other) เกิดการซึมซับกฎเกณฑ์ร่วมของชุมชนมาเป็นส่วนหนึ่งของเขาเอง อีกด้วย กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมาจี้ที่มีอยู่หลากหลาย จะเห็นได้จากการเป็นตัวแทนในบทบาทต่าง ๆ ของผู้อื่น (Me) ในขณะที่มาจี้เองจะมีความรู้สึกที่ตนเองแยกอิสระต่างหากจากผู้อื่นหลังจากที่ผู้อื่นออกจากร่างของตนไปแล้ว ซึ่งเป็นตัวตนของมาจี้ที่มีอิสรภาพ (I)

ตามเหตุผลความสำนึกของตนเอง กระบวนการแปรเปลี่ยนเป็นผีเจ้านายของม่าจี้ จึงเป็นกระบวนการต่อรองระหว่าง I กับ Me ในการสร้างตัวตนระหว่างม่าจี้กับผีเจ้านาย เพื่ออธิบายถึงพลังอำนาจที่ซ่อนทับในตัวบุคคล

-พิธีกรรมการลงผีเจ้านายในอดีต

ความทรงจำของชาวบ้าน จากประสบการณ์ที่เคยเข้าร่วมในสถานการณ์การลงผีเจ้านายในสมัยก่อน เมื่อประมาณ 40 กว่าปีที่ผ่านมานี้ จะให้คำบอกเล่าและความทรงจำที่ตรงกันเกี่ยวกับการลงผีเจ้านายในอดีตว่า ผีเจ้านายที่มาเข้าจะมาลงร่างม่าจี้ได้อย่างเจียบ ๆ ไม่มีอาการรุนแรง โหวกเหวก ไวยวาย เรอเสียงดัง ๆ อย่างปัจจุบันนี้ ม่าจี้เพียงแต่อาบน้ำขมิ้นส้มป่อย จากนั้นเพียงยกขันเชิญผีให้มาเข้าร่าง ผีเจ้านายก็จะมาเข้าร่างได้ง่าย ๆ ก่อนที่จะมีผีเจ้านายมาลงนั้นสังเกตเห็นว่าม่าจี้มีอาการผิดปกติต่าง ๆ เช่น ง่วง หวานอน นิ่งหลับตา แขนขา ถ้าตัวสั้น แต่ส่วนมากมักจะเข้าลงทรงในท่าที่ม่าจี้อยู่ในท่าหนึ่ง ๆ มือข้างใดข้างหนึ่งวางอยู่บนหน้าผาก ใบหน้าวางอยู่บนหมอนผา หัวสั้น แสดงถึงว่ามีผีเจ้านายมาลงม่าจี้แล้ว

-การลงผีเจ้านายเพื่อให้ความช่วยเหลือกับลูกเลี้ยง

ผีเจ้านายที่ให้ความช่วยเหลือกับลูกเลี้ยง จะมีการลงผีเจ้านายเกือบทุกวัน ยกเว้นเฉพาะวันพระและวันพุธ ที่เชื่อว่าผีเจ้านายทุกองค์จะต้องไปประกอบพิธีชุมนุมเทวดา การเชิญผีเจ้านายมาลงม่าจี้จะต้องปฏิบัติตามพิธีกรรมตามปกติ เช่นเดียวกับการลงผีเจ้านายทั่วไป แต่จะมีข้อแตกต่างกันตรงที่ว่าบ่อยครั้งที่เดียวจะมีการเข้าทรงทั้งวัน และบางทีมีผีเจ้านายหลายองค์จะมีการสับเปลี่ยนกันมาลงร่างม่าจี้ตามความชำนาญและการขอร้องของลูกเลี้ยง การที่ผีเจ้านายคนใดจะมาลงร่างม่าจี้ ผีเจ้านายจะพิจารณาจากเหตุผลที่ลูกเลี้ยงร้องขอความช่วยเหลือ เพื่อที่ผีเจ้านายแต่ละองค์ซึ่งมีความสามารถต่างกันจะให้ความช่วยเหลือได้อย่างเหมาะสม

บางแห่งอาจจะมีการอัญเชิญวิญญาณผีร้าย ผีตายโหง ผีเจ้ากรรมนายเวร ผีเจ้าที่บ้านหรือผีปู่ย่าประจำสายสกุลของตนเองตลอดจนวิญญาณของญาติที่เสียชีวิตไปมาลงร่างของม่าจี้อีกด้วยที่เรียกพิธีกรรมนี้ว่า การเชิญผีและการลงขอนกระด้าง ซึ่งจะได้อธิบายในส่วนต่อไป

-การลงผีเจ้านายในผ้าม้อน

ในกรณีที่ม่าจี้และผีเจ้านายต้องไปร่วมพิธีกรรมไหว้ครูของม่าจี้และผีเจ้านายองค์อื่น ๆ ม่าจี้จะต้องอาบน้ำขมิ้นส้มป่อย จุดธูปเทียนบูชาและยกขันเชิญ เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ผีเจ้านายที่

บ้านได้รับทราบตามปกติ เมื่อไปถึงงานม้าขี่ผู้เป็นเจ้าของจะนำขันเชิญร่วมงานพิธีมาให้ม้าขี่รับขัน เรียกว่า “การรับขันเชิญ” ถ้าวานม้าขี่ไม่ได้รับขันเชิญผีเจ้านายก็จะไม่สามารถมาลงร่างม้าขี่ได้

ปัจจุบันผีเจ้านายที่มาลงร่างของม้าขี่มีความหลากหลาย ซึ่งเป็นทั้งผีเจ้านายที่เป็นผู้หญิง และผู้ชาย เด็ก คนแก่ วิธีการมาลงร่างม้าขี่ก็มีความแตกต่างกัน แล้วแต่อุปนิสัยใจคอของผีเจ้านาย แต่ละองค์ ผีเจ้านายบางองค์เป็นคนดุ “มีครุสง” ก็จะมาลงร่างม้าขี่โดยมีอาการอย่างรุนแรงตามไปด้วย เช่น ตบโต๊ะ กระโดด โลดเด้ง เกิดอาการอ้วกเสียงดัง ๆ เป็นต้น ในขณะที่ผีเจ้านายที่เป็นเด็ก คนแก่ เจ้าที่มีธรรมชาติ มักจะมาลงร่างอย่างเงียบ ๆ อาการดังกล่าวถือว่าเป็นอาการที่แสดงถึงช่วงภาวะวิกฤติแห่งชีวิตในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพตัวตนของตนเองให้กลายเป็นบุคคลอื่น

ในพิธีกรรมการลงผีเจ้านายนั้น เป็นพิธีกรรมแห่งการเปลี่ยนผ่านจากคนธรรมดาสามัญสู่การเป็นคนอื่นที่มีบุคลิกลักษณะแตกต่างไปจากเดิม ขันเชิญจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้ร่วมกัน หมายถึงเครื่องมือที่จะใช้สื่อระหว่างผีเจ้านาย ครูของผีและม้าขี่ บุคลิกลักษณะ อาการ กิริยาท่าทาง รวมถึงเครื่องแต่งกาย เป็นอัตลักษณ์ของผีเจ้านายที่มีความแตกต่างกันไป ภายหลังจากที่มีผีเจ้านายมาลงร่างของม้าขี่แล้ว อาการผิดปกติที่เกิดขึ้นในร่างกาย เช่น อาการง่วง หาว เรอ การกระโดด โลดเด้ง เป็นสิ่งที่แสดงถึงจุดพลิกผันของชีวิต ในความไม่แน่นอนของตัวตนที่จะถูกสวมบทบาทโดยผี การเป็นตัวแทนในตัวตนของบุคคลอื่นที่มีอำนาจ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปในกลุ่มม้าขี่ ที่สามารถพลิกผันตัวเองให้กลายเป็นตัวตนที่มีความหลากหลายได้ ทั้งเด็ก คนแก่ พระ คนมีอำนาจ หรือคนไร้อำนาจ สถานการณ์นี้จึงเป็นการสลายมายาภาพที่ตราตรึงไว้ทั้งหมด บนพื้นฐานของความไม่แน่นอน โดยผ่านขันเชิญเป็นสื่อกลางในอีกสถานะหนึ่งยังแสดงถึงการให้เกียรติแก่ม้าขี่ที่มาร่วมงานซึ่งเป็นสื่อกลางของความหมายที่เกิดความเข้าใจร่วมและตรงกัน การสวมใส่ชุดสีขาว การใช้น้ำมันส้มป่อย การจุกรูปที่บ่งบอกถึงจำนวนของรูป ผ้าของเจ้า เป็นสัญลักษณ์ในทางพิธีกรรมที่มีใช้ร่วมกัน ซึ่งช่วยคอกยันและตระหนักถึงความคงอยู่มืออยู่ของความศักดิ์สิทธิ์ ที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามระบอบและตามยุคสมัย สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ความรู้ซึ่งกลุ่มม้าขี่ยึดถือและถูกปฏิบัติ ซึ่งเป็นแรงเกาเกี่ยวพันของการสืบทอดทางภูมิปัญญาที่มีความหมาย

13. ผีเจ้านายเวทียองเทพ

ผีเจ้านายที่มาลงร่างม้าขี่ในแต่ละคนนั้น ย่อมเกิดจากการจุติ ณ สถานที่และเวลาแตกต่างกัน บางองค์เป็นเทพที่มาจากเบื้องบน บางองค์มาจากสถานที่สำคัญที่มีประวัติศาสตร์สัมพันธ์กับพุทธศาสนาและชุมชนดั้งเดิม แม้แต่บรรพบุรุษของกลุ่มตระกูลและสามัญชน เช่น ผีนุ้ยย่า ผีเจ้านายบางองค์ กล่าวว่าการจุติมาลงในแต่ละปางของผีเจ้านายนั้น เพื่อสั่งสมบารมีและเพิ่มบุญญาธิการให้มากขึ้น เพื่อจะได้ไปจุติเป็นเทพเจ้าในระดับสูงขึ้นไป

การลงม้าย่าของผีเจ้านาย จะต้องได้รับการอนุญาตจากผีผู้เป็นใหญ่ที่คอยควบคุมความประพฤติและสอดส่องดูแลผีเจ้านายให้ทำคุณงามความดี ช่วยเหลือหมนุษย์ผู้ตกทุกข์ได้ยากเพื่อที่จะได้รายงานให้กับผู้เป็นใหญ่เบื้องบนได้รับทราบ การควบคุมดูแลผีเจ้านายจะแบ่งเป็นเขตแดน ซึ่งจะมีการประชุมนัดหมายระหว่างผีเจ้านายในทุก ๆ วันพระและตอนช่วงเช้าของวันพุธ ผีเจ้านายในเขตดูแลของจังหวัดลำปางประชุมที่ถ้ำหลวงผาไท ผีเจ้านายในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ประชุมที่อ่างตลุง ถ้ำหลวงเชียงดาว ซึ่งมีเจ้าหลวงอาฮักคำแดงเป็นเจ้าผีทั้งหมด และผีเจ้านายที่มาจากแคว้นเชียงตุง ลิบสองปันนา เชียงราย ประชุมที่คอยถ้ำหลวงเมืองพาน หากวันใดเป็นวันศีลใหญ่ ซึ่งเป็นวันสำคัญ ๆ ในทางพุทธศาสนา เช่น ออกพรรษา เข้าพรรษา วันเพ็ญ 15 ค่ำ ผีเจ้านายที่มาจากแห่งใด จะต้องกลับ ไปยังบ้านเมืองเขตแดนของตนที่มาจตุ

หอลงผีเจ้านายเกือบทุกแห่งจะงดเว้นการให้ความช่วยเหลือกับลูกเลี้ยงและการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในวันพระหรือวันศีลและวันพุธ ซึ่งเป็นวันที่ผีเจ้านายจะต้องชำระล้างมลทินของดวงวิญญาณให้เกิดความบริสุทธิ์ ไส้สะอาด เพื่อให้การช่วยเหลือมวลมนุษย์ด้วยความมีเมตตาปราณี มีจิตใจที่อ่อนน้อมต่อพุทธองค์และคอยผดุงศีลธรรมให้กับผีเจ้านายทุกคนทุกองค์

14. ขันครุองค์อำนาจแห่งสถานภาพ

การที่บุคคลใดจะเป็นน้ำขี้ของผีเจ้านายได้ จะต้องมีขันครุเป็นสัญลักษณ์รองรับสถานภาพ ขันครุจะถูกวางอยู่บนหิ้งครุซึ่งประดับประดาไว้อย่างสวยงามบนที่สูงเหนือศรีษะ อยู่บนทิศหัวนอนของตัวบ้านที่เรียกว่า “เต็น” หรือบางแห่งจะมีหอผีเจ้านายแยกไว้ต่างหาก ขันครุ เป็นเครื่องมือและสัญลักษณ์ที่ทรงพลังอำนาจและสิ่งศักดิ์ของครุผีเจ้านาย ขันครุจะกลายเป็นขันเปล่าหรือขันร้าง หากไม่ได้ประกอบพิธีกรรมที่เรียกกันว่า “การเสียดครุ” โดยน้ำขี้หรือผู้เป็นครุเก่า โดยปกติแล้วผีเจ้านายจะเป็นผู้เรียกครุเอง ซึ่งเป็นการอัญเชิญผีครุให้มาสถิตย์อยู่บนหิ้งครุ ดังความว่า

“ถินสิงเห สะตะนาเถ ปั้นจะปิดสะหนู่ นะเมปั้นญาตุ เตวาสือ ว่าจะนาจา ปั้นจะพุทธา นะนามิหัง อมสิทิก้าน ครูบาอาจารย์หื้อแก่กู กูจักเสียดป้อหมอหลวงหน้อย มานั่งคังขวา ขอครูบา มานั่งคังหน้า ครูบาเจ้ามานั่งคังหลัง มาเนอกู กูมานอ อมสิทิก สวาหับ”

“โอมไฟฟ้า โอมไฟฟก โอมไฟหมอนฮก ลูกขึ้นใหม่หมอผีตั้งหลาย หมู่มออยู่ใกล้อยู่ใกล้ ขอหื้อโกนแก้ว ป้ายปังเป อมสิทิงเห จื่อพระจินดา ตักถ้ำข่า อมจุมบูกายฟ้า ของะเหียงค้ำไปมา ข่าเสียนมาแล้วแต่โลก โลก้า ตีจันฟ้าจาวห้อง พระปิดดานขอมมาเป็นเป็อนป้ออง ผียักษ์อย่าอาลัย หื้อหนีไปใกล้ ๆ อย่าได้มาใกล้ เขตลวะจุมบู ตึงผีครุเป็อนนั้นหื้อย”

ความแตกต่างของขันครุทั้งลักษณะและองค์ประกอบ เป็นเครื่องแสดงถึงองค์ความรู้และสายครุ ตลอดจนอำนาจของครุผีเจ้านายที่น้ำขี้แต่ละคนให้ความนับถือ อายุของขันครุมีกำหนด

เพียง 3 ปี หากครบกำหนดม้าจีจะต้องเปลี่ยนขันครุและประกอบพิธีกรรมใหม่ หากไม่ประกอบพิธีกรรมหรือละเลยที่จะให้ความสนใจขันครุ อำนาจของผีเจ้านายก็จะเสื่อมลงไป เพราะไม่มีครุถึงสถิตย์อยู่ ทำให้ม้าจีเกิดความไม่สุขสบาย ด้วยเหตุนี้ม้าจีจึงจำเป็นต้องรักษาสถานภาพขันครุตลอดไปจนกว่าจะสิ้นชีวิตหรือผีเจ้านายไม่ต้องการมาลงม้าจีอีกซึ่งหมายถึงการเลิกเป็นม้าจี ซึ่งก็ไม่สามารถที่จะทำได้ง่ายนักเช่นกัน

ขันครุ จึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงสัญลักษณ์ของครุที่ครอบงำทางอำนาจของผีเจ้านายและม้าจี อำนาจของครุจะช่วยให้ผีเจ้านายและม้าจี คิดทำสิ่งใด ๆ ถ้าเร็จตามที่คาดหมาย หากปราศจากซึ่งขันครุแล้ว ผีเจ้านายก็จะไม่สามารถทำสิ่งใดได้สำเร็จ เพราะไม่มีครุช่วยเหลือ เช่น การทำนายทายทัก จะไม่มีความแม่นยำ ช่วยเหลือลูกเลี้ยงไม่ได้ผล ในกรณีม้าจีและผีเจ้านายที่ลงนอนกระด้าง ก็จะไม่สามารถ “ลงนอน” ได้หากไม่มีขันครุนอนกระด้าง ขันครุ จึงมีส่วนทั้งที่เป็นเครื่องมือควบคุมทางอำนาจเชิงพฤติกรรมของม้าจี ผีเจ้านายและเป็นทั้งองค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินการด้านต่าง ๆ ขันครุ ผีเจ้านาย ม้าจี จึงเป็นองค์ผสมที่ไม่สามารถแยกแยะขาดออกจากกันได้ ในชุมชนเช่นนี้ ขันครุที่ถูกยกพร้อมกันโดยผีเจ้านายซึ่งจับวางบนหิ้งครุ ซึ่งเป็นสิ่งที่ถือว่ามีทั้งความศักดิ์สิทธิ์ ไม่สามารถแตะต้องได้ตลอดระยะเวลา 3 ปี การรบกวนขันครุจะก่อให้เกิดการคุกคามแก่ครุอันจะนำไปสู่การคุกคามผีเจ้านายและผลต่อการคุกคามในร่างม้าจีด้วยเช่นกัน แม้แต่ตัวของม้าจีเองก็ไม่สามารถกระทำได้เช่นเดียวกันเหมือนคนอื่น ๆ ม้าจีจึงต้องคอยระแวดระวังเฝ้ารักษาขันครุไว้จนกว่าจะมีพิธีกรรมเปลี่ยนขันครุใหม่

ในบรรดาเหล่าม้าจีที่มีความเชื่อกันว่า การขึ้นขันครุ ยังเป็นสิ่งที่จะเสริมสร้างบารมีให้กับผีเจ้านายตามระดับของขันครุ ช่วยให้ร่างม้าจีอยู่ดีมีสุข ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างครุของผีเจ้านาย ผีเจ้านายและม้าจี เป็นเครื่องที่แสดงถึงการอยู่อย่างสงบสุขในชีวิตของม้าจี เพราะการเป็นม้าจีขึ้นอยู่กับสถานการณ์ปัจจุบันและอดีตที่สัมพันธ์กับอำนาจของผีเจ้านาย การใช้ขันครุ จึงเป็นองค์แห่งอำนาจและสัญลักษณ์ของความรู้ ที่เกิดจากการใช้อำนาจและความรู้ของครุ ผ่านผีเจ้านายไปยังม้าจีด้วยกระบวนการกลายสภาวะ เพื่อให้คำอธิบายและสร้างความมั่นใจให้กับลูกเลี้ยง เชื่อว่าหากผีครุมีอำนาจมาก “มีครุแรง” การรักษาอาการเจ็บป่วย การทายเมื่อดูยามย่อมได้ผลมาก มีลูกศิษย์ลูกหามาก แต่ก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมความประพฤติของม้าจีและการดูแลรักษาขันครุด้วยดังที่กล่าวมาข้างต้น

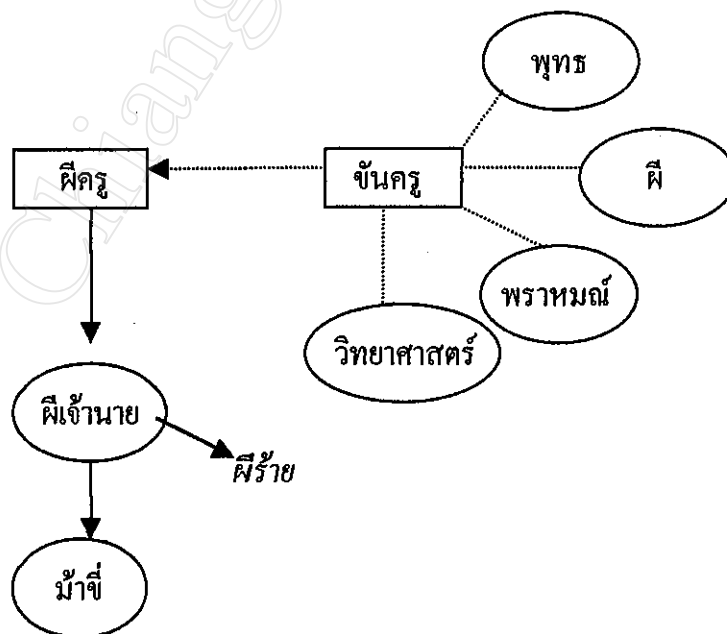
จะเห็นได้ว่าขันครุ เป็นพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Space) ของผีเจ้านายและม้าจี ขันครุเป็นพลังอำนาจทางศีลธรรมและเป็นทั้งสถิตย์ของผีครุ “ครุผีเจ้านาย” จึงเป็นภาวะทางนามธรรมอย่างหนึ่งที่แยกจากผีเจ้านายโดย จากการศึกษาค้นพบว่า ผีเจ้านายเกิดกระบวนการกลายสภาวะไปพร้อมๆกันกับการกลายสภาวะของปัจเจกบุคคลสู่การเป็นม้าจีอีกด้วย หมายถึง ผีเจ้านายจะมีการรับ

ชั้นครูเช่นเดียวกัน เป็นการบ่งบอกถึงการสถาปนาความสัมพันธ์ทางอำนาจกับศิครุ ในขณะที่ผีเจ้านายรายอื่นๆ ซึ่งไม่ได้ยกครูหรือขึ้นชั้นครู จะเป็นผีที่ไม่มีพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ในการเข้าถึงอำนาจและเป็นผีที่อยู่ชายขอบรอบนอกออกไป อีกนัยหนึ่งก็คือเป็นผีที่ไม่มีสังกัดนั่นเอง ฉะนั้นการกลายสถานะ โดยการรับชั้นครูจึงเป็นกระบวนการของปฏิสัมพันธ์ของผีซึ่งเป็นครูหรือเรียกว่าครูบาอาจารย์ ผีเจ้านายและม้าจี

การใช้อำนาจของผีเจ้านายมาจากครู ในขณะที่อำนาจของครูเป็นอำนาจในเชิงศีลธรรมที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อันมีมูลรากมาจากหลักศีลธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งใช้ควบคุมผีเจ้านาย ม้าจีและลูกเลี้ยง การคงอยู่ของอำนาจศิครุมีส่วนสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพฤติกรรมการปฏิบัติของม้าจีและผีเจ้านายตามกรอบเชิงศีลธรรมของชุมชน การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ข้อห้ามของศิครุ การช่วยเหลือมนุษย์อย่างมีความเท่าเทียมและเป็นธรรม (การโศคนุญย์) การเปลี่ยนชั้นครูทุกๆรอบ 3 ปีเพื่อเพิ่มพลังอำนาจของศิครุ ตลอดจนการออกป้างพ็อนร่วมงานผีเจ้านายของค้ออื่น ๆ อันเป็นการยึดโยงความสัมพันธ์ซึ่งจะทำให้อำนาจทางศีลธรรมดำรงอยู่ต่อไป

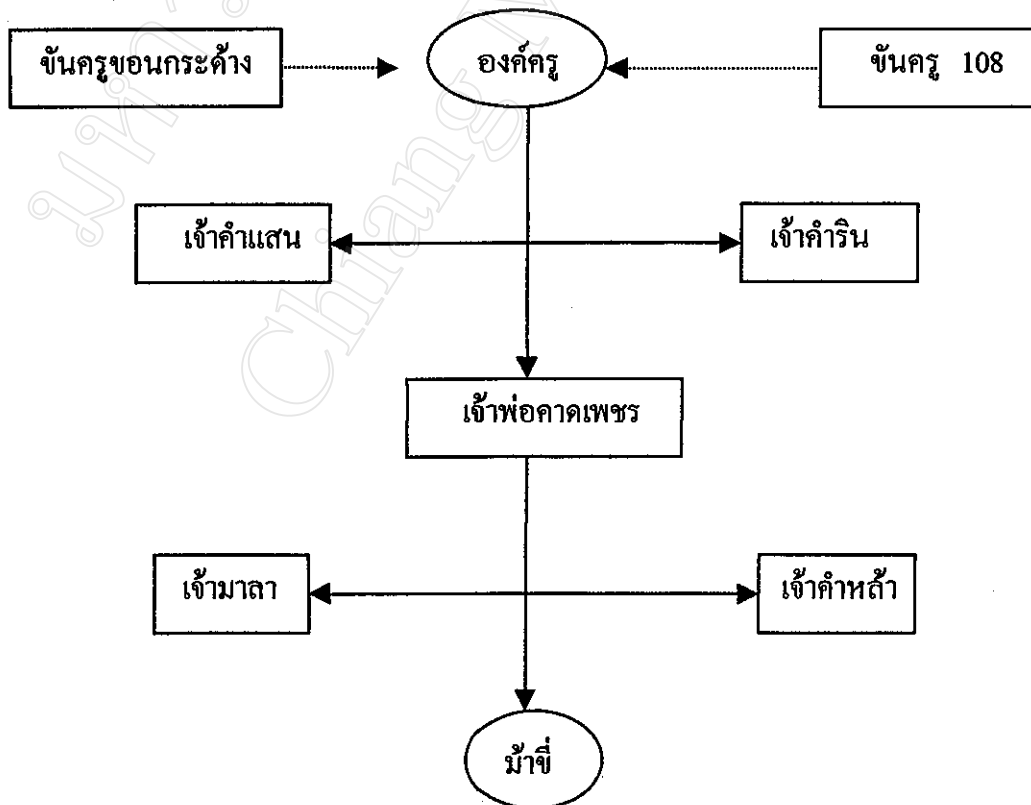
แผนผังการจัดโครงสร้างองค์กรทางความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านาย

ต่อไปนี้จะอธิบายถึงการจัดโครงสร้างทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศิครุ ผีเจ้านายและม้าจี ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการกลายสถานะสู่ผู้ที่มีอำนาจและปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ทางสังคมร่วมกัน

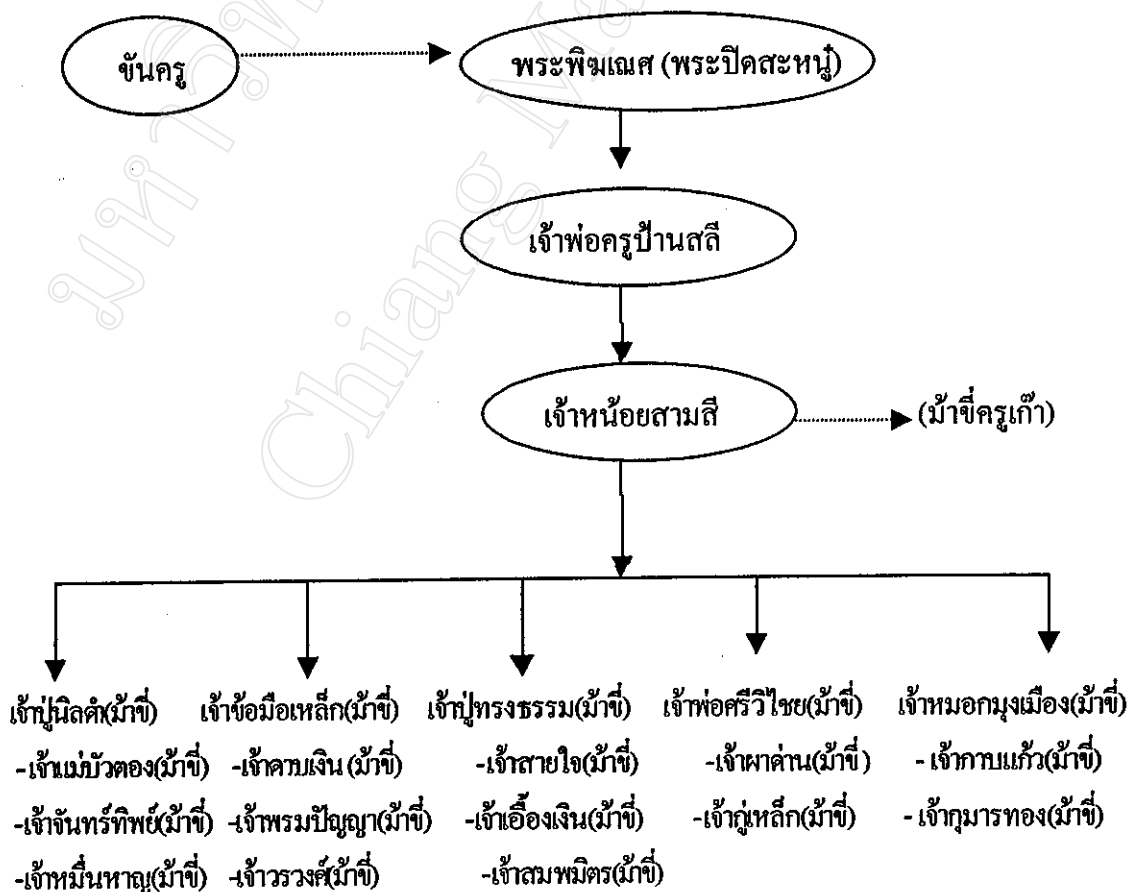
โดยภาพรวมชุมชนของความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านายในกลุ่มของม้งจะ มีองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงต่อกระบวนการกลายสถานะ คือ ผีครู ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจและความรู้ โดยมีขันครุเป็นสัญลักษณ์ ผีครู มีอำนาจและสถานภาพสูงสุดที่จะครอบคลุมพฤติกรรมของม้ง และผีเจ้านาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งผีครูเป็นสถานะทางนามธรรมและเป็นครูของผีเจ้านายนั่นเอง ผีเจ้านายจะมีสถานภาพที่ต่ำกว่าผีครู ทำหน้าที่ใช้อำนาจที่ได้รับจากองค์ความรู้ของผีครู ถ่ายทอดผ่านไปยังม้งและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของผีเจ้านาย จากผีที่ไม่มีครุมาเป็นผีที่มีครุหรือมีอำนาจนั่นเอง ส่วนม้งจะเป็นผู้ที่มีอำนาจต่ำกว่าผีครูและผีเจ้านาย เป็นทางผ่านของการใช้อำนาจ (อำนาจทางศีลธรรม) ของผีครูและผีเจ้านายไปยังลูกเลี้ยง ม้งจะถูกควบคุมพฤติกรรมตามกฎเกณฑ์ของครูจากผีเจ้านายอีกทีหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่งม้งอาจจะมีการสร้างเงื่อนไขต่อรองกับผีครูและผีเจ้านายได้ เช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ทางอำนาจแบบสองทาง สายสัมพันธ์เช่นนี้จะปรากฏเป็นโครงสร้างโดยทั่วไปในกระบวนการกลายสถานะของม้งและผีเจ้านาย ทั้งที่รับขันครุด้วยตนเองและรับขันครุจากผีเจ้านายองค์อื่น ๆ

โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสายครุของผีเจ้านายและม้งที่รับขันครุด้วยตนเอง

การจัด โครงสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นตัวอย่างกรณีม้าฉี่และผีเจ้านายที่รับขันคร ด้วยตนเอง โดยมีองค์คร เป็นผู้ที่มีสถานภาพสูงสุด ผ่านการใช้สัญลักษณ์ของขันคร 108 และขันคร ขอนกระด้าง สำหรับผีเจ้านายจะถูกจัดแบ่ง โครงสร้างตามลำดับชั้นลดหลั่นกันลงมาตามสถานภาพ ทางอายุ ความสามารถ ความรู้ความชำนาญการและประสบการณ์ โดยเจ้าคำแสนและเจ้าพ่อคำริน มี สถานภาพที่เท่าเทียมกัน ส่วนเจ้าพ่อคาดเพชรมีสถานภาพต่ำกว่าเจ้าพ่อคำแสนและเจ้าพ่อคำริน เจ้า มาลาและเจ้าคำหล้ามีสถานภาพและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน แต่มีสถานภาพที่ต่ำกว่าเจ้าพ่อคาดเพชร ผี เจ้านายที่มีสถานภาพสูงกว่จะควบคุมดูแล และใช้องค์ครความรู้ต่อผีเจ้านายที่มีสถานภาพต่ำกว่า สำหรับม้าฉี่จะเป็นผู้ที่อยู่ภายใต้การจัด โครงสร้างทั้งหมด โดยถูกใช้อำนาจหรือเป็นทางผ่านของ อำนาจตามลำดับชั้นลดหลั่นกันไป ซึ่งเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ภายในของม้าฉี่และผีเจ้านายที่ รับขันครด้วยตนเอง

โครงสร้างความสัมพันธ์สายครุของผีเจ้านายและม้าฉี่ที่รับขันครจากผีเจ้านายครุเก่า

ภายใต้กระบวนการกลายสถานะและการจัดโครงสร้างปฏิสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างม้าจี้และผีเจ้านายที่รับชันครุมาจากผีเจ้านายองค์อื่นๆ พบว่า เป็นกระบวนการที่เชื่อมประสานผีเจ้านายองค์อื่น ๆ ไว้อย่างแนบแน่น ภายใต้สัญลักษณ์ของผีครุเดียวกัน จากสายสัมพันธ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พระพิฆเนศหรือที่นิยมเรียกกันว่า พระบิดาสะหนุ เป็นผีครุที่มีอำนาจสูงสุดในสายสกุลครุกลุ่มนี้ โดยมีชันครุเป็นสัญลักษณ์ทางอำนาจ เจ้าพ่อครุป้านสลิเป็นผีเจ้านายที่มีอำนาจรองลงมาจากผีครุส่วนเจ้าหน้อยสามสีเป็นผีครุที่มีอำนาจรองลงมาจากเจ้าพ่อครุป้านสลิอีกทีหนึ่ง สำหรับเจ้าพ่อนิลคำ เจ้าพ่อข้อมมือเหล็ก เจ้าปู่ทรงธรรม เจ้าพ่อศรีวิไชย เจ้าหมอกมุงเมือง เจ้าปู่พรหมปัญญา เจ้ากาบแก้ว ต่างก็เป็นลูกเลี้ยงเจ้าหน้อยสามสีและเจ้าพ่อครุป้านสลิ โดยผ่านการรับชันครุจากการถือผีสายครุเดียวกัน กระบวนการจัดโครงสร้างดังกล่าว จะนำไปสู่การยึดโยงสายสัมพันธ์ของการมีปฏิสัมพันธ์ของการใช้อำนาจตามกฎหมายเกณฑ์ของสายครุอันมีผลต่อการร้อยรัดชุมชนแห่งนี้ไว้ด้วยกันอย่างแนบแน่น ในขณะที่เดียวกันอุดมการณ์ดังกล่าวยังสะท้อนถึงอุดมการณ์ของความสัมพันธ์ในรูปแบบการจัดองค์กรสมัยใหม่อีกด้วย ผีเจ้านายที่เป็นลูกเลี้ยงจะสามารถรับผีเจ้านายไว้เป็นลูกเลี้ยงรายใหม่ได้ เช่นเดียวกัน แต่ผีเจ้านายลูกเลี้ยงรายใหม่นอกจากจะถือสายครุในสังกัดของผีเจ้านายที่รับตนไว้เป็นลูกเลี้ยงแล้ว ยังถือว่าเป็นผีที่ถือสายครุเดียวกันกับตระกูลเจ้าหน้อยสามสีเช่นเดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่แบบแผนของการขยายขอบข่ายความสัมพันธ์ในระดับที่กว้างขวางภายใต้การอธิบาย “ผีครุเดียวกัน ลูกเลี้ยงเดียวกัน”

นอกจากนี้การจัดแบ่งโครงสร้างของความสัมพันธ์ดังกล่าว ยังเป็นการเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ของม้าจี้ระหว่างม้าจี้ที่เป็นครุเก่า ม้าจี้ที่เป็นลูกเลี้ยงรุ่นพี่ รุ่นน้อง และม้าจี้ลูกเลี้ยงรายใหม่อีกด้วย ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

15. ประเภทของชันครุ

ชันครุผีเจ้านายแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ชันย่ำม้าและชันครุ

15.1. ชันย่ำม้า

เป็นชันครุที่ม้าจี้ตั้งชันไว้เพื่อเกิดการยอมรับการมาอย่าของผีเจ้านาย ซึ่งม้าจี้จะทราบได้จากการบอกกล่าวของผีเจ้านายองค์อื่นๆ จากความฝันของตนเองหรือเกิดจากความตำหนิบางระดับว่ามีผีเจ้านายมาอย่า ชันย่ำม้า นับว่าเป็นชันครุแรกๆ ที่ผู้จะเป็นม้าจี้ทุกคนจัดทำไว้ เพื่อเป็นทางผ่านของผีเจ้านายให้มาลงม้าจี้ได้ง่ายขึ้น ปกติชันย่ำม้ายังไม่ถือว่าเป็นชันครุที่สมบูรณ์แบบ และม้าจี้ยังไม่มีสถานภาพของการเป็นม้าจี้ที่สมบูรณ์จนกว่าจะมีการชันชันครุใหญ่ต่อไป ชันย่ำม้าจะประกอบไป

ด้วยข้าวตอก ดอกไม้ เทียนและรูปตามจำนวนที่กำหนด ปกติโดยส่วนใหญ่ใช้จะใช้รูปเทียนอย่างละ 24 เล่ม หรือใช้ขัน 24 นั้นเอง ขันย่ำมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “ขันฮับผีเจ้านาย”

15.2. ขันครู

เป็นขันที่ม้ายี่ร่วมกันจัดทำขึ้น เพื่อใช้เป็นทางผ่านของอำนาจผีเจ้านาย โดยมีขันครูเป็นศูนย์กลาง ขันครูในแต่ละสายสกุลครูจะมีความแตกต่างกันไปตามความรู้และความชำนาญของครู และผีเจ้านายแต่ละองค์ ขันครูยังเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสถานภาพและความโอ้อ่าของผีเจ้านายผสมผสานกันไปกับความรู้ที่มีอยู่ (เช่น ผีเจ้านายบางองค์จะใช้คอกบัวทั้งหมด ซึ่งมีราคาแพงกว่าดอกไม้ทั่วไป เหล้าแดงมักจะใช้เหล้าแดงที่มียี่ห้อของนอก) นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงสถานภาพและบทบาทของการเป็นม้ายี่ในชุมชน และยังเป็นเครื่องหล่อหลอมพฤติกรรมของม้ายี่แต่ละคนอีกด้วย ขันครูจะประกอบไปด้วยขันองค์ประกอบ ซึ่งรวมเรียกว่า ขันครู ได้แก่ ขันครูใหญ่ ซึ่งจะได้แก่ขัน 36 ขัน 48 ขัน 58 ขัน 108 ขัน 216 และขัน 508 ซึ่งจะตั้งอยู่ตรงกลางหิ้งครู นอกจากนี้ทางด้านซ้ายและด้านขวาของขันครูใหญ่ ยังประกอบไปด้วยขันสิบสองหอ ขันซ้าย และขันขวา ส่วนด้านล่างขันครูประกอบไปด้วยขันเล็ก ๆ คือ ขัน 3, ขัน 5, ขัน 12, ขัน 24, ขันเชิญผี และขันตั้ง

16. ความหมายและสัญลักษณ์ของขันครู

ขัน 12 หรือเรียกว่าขันสิบสองหอ และขัน 24 เป็นขันที่ใช้เชิญผีเจ้านายลงมาผ่านร่างของม้ายี่ บางแห่งจะใช้ขัน 12 บางแห่งจะใช้ขัน 24 ตามสายครู

ขันสิบสองหอ ยังรวมหมายถึง ขันที่สถิตย์ของผีเจ้านาย มักจะนำไปวางไว้ร่วมกับขันครูใหญ่บนหิ้งครู ขันสิบสองหอ จะประกอบไปด้วยหมาก 1 ห้ว (สิบสองเส้น) ใบพลู 1 มัด (24 ใบ) กรวยดอกไม้ 6 กรวย กรวยหมากกรวยพลู 6 กรวย รวมเป็น 12 กรวย กรวยข้าวเปลือกและกรวยข้าวสารอย่างละ 1 กรวย สำหรับขัน 24 ประกอบไปด้วย ข้าวตอก ดอกไม้สีขาวหรือสีเหลือง และรูปเทียนอย่างละ 24 เหยียดสีแดง 24 เหยียด (สมัยก่อนใช้สตางค์แดง ปัจจุบันนิยมใช้เหยียด 25 สตางค์หรือ 50 สตางค์)

ขันซ้าย-ขันขวา จะวางอยู่บนหิ้งครู ตรงกลางขันซ้ายขันขวา ขันซ้าย หมายถึง ขันแก้วทั้ง 3 ประการ คือ คุณพระพุทธรูป คุณพระธรรมและคุณพระสงฆ์ ส่วนขันขวา หมายถึง คุณทั้ง 5 ประการ ประกอบด้วยคุณบิดา คุณมารดา คุณพี่ปู่ย่าตาทวด คุณครูบาอาจารย์ และคุณผู้มีพระคุณทั้งหลาย ขัน 3 และขัน 5 จะเป็นขันที่ช่วยค้าชูและเสริมพลังอำนาจบารมีให้กับขันครูใหญ่ “หื้อขันครูแดง ช่วยหอบช่วยคุ้มซึ่งกันและกัน” ขันซ้ายและขันขวา จะประกอบไปด้วยเทียน 24 เล่ม เงิน 24 บาท ดอกไม้สีขาว 24 ดอก

ชั้นขอนกระด้าง เป็นชั้นครุที่ใช้เฉพาะผีเจ้านายที่มีครุขอนกระด้าง ชั้นขอนกระด้างจะเป็นชั้นครุ 36 หรือชั้น 58 ก็ได้ จะมีองค์ประกอบของชั้นตามประเภทของผีครุแต่ละสาย ชั้นขอนกระด้างจะเป็นชั้นที่ให้วิญญาณผ่านร่างของม้าขี่และควบคุมวิญญาณให้อยู่ในอำนาจของผีเจ้านาย ชั้นครุขอนกระด้างจะประกอบไปด้วย กล้วยคอกไม้ 58 กล้วย กล้วยหมาก กล้วยพลู อย่างละ 58 กล้วย ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวตอก เหล้าขาว อย่างละ 1 ขวด พื้นชั้นครุจะปูด้วยใบขนุน ใบนาค ใบเงิน ใบทอง ดอกกำปอง ใบแก้ว ใบหอมไกล อย่างละ 9 ใบ กระจายเงินกระจายทอง อย่างละ 1 แผ่น เทียนคู่บาทคู่เฟื้อง 1 คู่ และเหรียญสตางค์แดง 58 เหรียญ

ชั้นครุใหญ่หรือชั้นหลวง จะตั้งอยู่ตรงกลางห้องครุ เป็นชั้นครุของผีเจ้านาย ซึ่งอาจจะได้แก่ ชั้น 36 ชั้น 48 ชั้น 58 ชั้น 108 ชั้น 216 ก็ได้ ในชั้นครุแต่ละชั้นจะมีองค์ประกอบที่คล้าย ๆ กัน ได้แก่ ผ้าขาว ผ้าแดง อย่างละ 1 ผืน คาบ 1 คู่ หอก 1 เล่ม เหล้าขาว ข้าวตอก ข้าวสาร ข้าวเปลือก อย่างละ 1 ขวด กระจายเงินกระจายทอง อย่างละ 1 แผ่น เพื่อใช้สำหรับปูพื้นชั้นครุ หมากตามจำนวนชั้น เช่น ถ้าเป็นชั้นครุ 36 จะใช้หมาก 36 หัว หากเป็นชั้น 108 ก็จะใช้หมาก 108 หัว กล้วยหมาก กล้วยพลู กล้วยคอกไม้รูปเทียน ซึ่งประกอบไปด้วยเทียน 2 เล่ม รูป 2 ดอก ตามจำนวนระดับชั้นครุ นอกจากนี้พื้นชั้นครุยังต้องประกอบไปด้วยใบไม้มงคล เช่น ใบเงิน ใบดอกแก้ว ใบทอง ใบนาค ดอกหอมไกล ใบขนุน ใบโชค เรียงรายกันไป บางแห่งจะใช้หมากขดหรือหมากเหยียดตามจำนวนชั้นครุอีกด้วย

ม้าขี่แต่ละคนจะมีชั้นครุใหญ่อยู่เพียง 1 ชั้นเท่านั้น บางแห่งเรียกว่า “ชั้นครุบาอาจารย์” ซึ่งจะใช้เป็นทางผ่านให้ผีเจ้านาย ครูบาอาจารย์ และม้าขี่ มีความสัมพันธ์ต่อกันยิ่งขึ้น เพราะกายและจิตวิญญาณเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน อำนาจมีอยู่ในร่างกายและมีอยู่ในวิญญาณด้วย ชั้นครุจึงเป็นทางผ่านของอำนาจ เอกชัย มีศรี ม้าขี่วัย 40 ปี โดยการกล่าวของเจ้าพ่อผ่านทางจิตว่า “ชั้นครุของคุณ เป็นชั้นของเจ้าพ่อและเป็นชั้นครุบาอาจารย์ ที่ใช้ผ่านสามโลก ได้แก่โลกมนุษย์ โลกอบายภูมิ และโลกสวรรค์ เพื่อการติดต่อสื่อสารกับของบ่ดีดังหลาย ติดต่อกันเทวนุตรเทวดาและติดต่อกับหนมนุชย์ โดยการมาลงม้า เจ้าพ่อจะได้ช่วยหนมนุชย์ได้ถูกต้อง” ชั้นครุทั้งหมดแบ่งเป็นระดับชั้นได้ไม่เท่ากันตามความแรงของชั้น หมายถึง พลังอำนาจของครูบาอาจารย์ ระดับชั้นครุสูงสุด หมายถึง การที่เจ้าพ่อสะสมบุญญาบารมีมาก เช่น รักษาคนมามาก ให้ความช่วยเหลือกับม้าขี่หรือลูกเลี้ยงเอาไว้มาก ระดับอายุของชั้นครุก็จะเพิ่มขึ้น เป็นการเพิ่มพลังอำนาจของครุ ชั้นครุในความหมายของ เอกชัยกล่าวว่า ชั้นยังเป็นสถานภาพที่ช่วยให้ดวงวิญญาณของเจ้าพ่อ ผ่านร่างตนได้ง่ายขึ้น ร่างกายไม่ใช่ของเรา จิตใจเป็นของเรา วิญญาณสามารถผ่านเข้าออกได้ โดยมีชั้นครุเป็นสิ่งควบคุม หากปราศจากชั้นครุแล้ว เราก็ไม่สามารถประกอบกิจการใด ๆ ได้ เจ้าพ่อก็ลงเราไม่ได้เพราะไม่มีครุ

การรับขันครุโดยปกติ ม้าจี่จะขึ้นขันครุระดับขันใดก็ได้ ตามครุและความสามารถของ เจ้าแต่ละคนละองค์ เช่น ขันครุ 36 เป็นขันที่มุ่งให้ความช่วยเหลือค้าขาย เมตตามหานิยม ขันครุ 58 เป็นขันครุขออนกระด้าง ขันครุ 108 เป็นขันครุยาคน คู่มือคูยาม และขัน 216 เมื่อผีเจ้านายต้องการเพิ่มอำนาจบารมีให้รักษาม้าจี่และลูกเลี้ยงได้ผลมากยิ่งขึ้น การเพิ่มระดับของขันครุขึ้นอยู่กับความชำนาญและทักษะหรือประสบการณ์ของผีเจ้านายแต่ละองค์ โดยปกติแล้วจะนิยมขึ้นขันครุ 108 หากมีผีเจ้านายที่ลงขออนกระด้าง ก็จะมีการขึ้นขันครุขออนกระด้างเพิ่มอีก 1 ขัน เพื่อเสริมพลังอำนาจ ซึ่งกันและกันควบคู่กับขันครุใหญ่

ความหมายของเครื่องประกอบขันครุในทัศนะของม้าจี่และผีเจ้านาย

สิ่งของ วัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการขึ้นขันครุ ขึ้นอยู่กับครุและความรู้ของครุแต่ละสายที่สืบต่อกันมา สิ่งที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมแต่โบราณ อาจจะมีการปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น การใช้กระดาษเงินกระดาษทองแทนใบเงินใบทองที่หาได้ยาก การใช้ธาดตั้งกะติแทนขันโตกที่มีราคาแพงเพราะไม้สักหายากขึ้น สิ่งนำมาเป็นองค์ประกอบของขันครุ เป็นวัตถุที่ม้าจี่และผีเจ้านาย ติเป็นความหมายและให้คุณค่าตามสัญลักษณ์ที่ปรากฏในลักษณะเป็นมงคล เชื่อว่าเมื่อถูกนำมาใช้เข้าพิธีกรรมจะเกิดเป็นมงคลและก่อให้เกิดอำนาจพิเศษแก่ม้าจี่และผีเจ้านาย เป็นการเพิ่มบารมี อำนาจให้กับครุ ดังนั้นจึงถูกนำมาหล่อหลอมรวมกันเป็นองค์ประกอบหนึ่ง ที่ยังความอุดมสมบูรณ์พูนสุขและความเจริญรุ่งเรืองด้วยผลแห่งพิธีกรรม

ดาบ หอก เป็นอาวุธของนักรบโบราณ มีความแหลมคม มีอำนาจที่จะฟาดฟันอุปสรรคศัตรู การใช้หอกและดาบเพื่อเสริมอำนาจของครุ และผีเจ้านายให้มีความแหลมคม มีสติปัญญาอ่อนไว คล่องแคล่ว และสามารถที่จะฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ ที่ขวางกั้นไปได้ ช่วยรักษาความเป็นธรรมให้กับมนุษย การทำนายทายทักมีความแม่นยำ สามารถรักษาความป่วยไข้ของมนุษย์ให้หายขาด เหมือนการฟาดฟันของหอกและดาบ

ขันโตก ขันโตกเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในกลุ่มผู้มีสกุล เช่น ในรั้วในวัง คนมั่งมีหรือเจ้านายผู้มีศรัทธาบรรดาศักดิ์ การใช้ขันโตกเป็นการเสริมอำนาจบารมีของผีเจ้านายให้เกิดความเหมาะสมกับฐานะและครุของผี ขันโตกเป็นเครื่องชำระให้ผีเจ้านาย ม้าจี่ และครุอยู่ร่วมกันได้ โดยเฉพาะมักจะนิยมใช้ขันโตกที่มี 9 ขา หมายถึงความเจริญก้าวหน้า หรือ 12 ขา หมายถึงคุณพระบิคา มารดา ขันโตก เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ ความมีหน้ามีตาในสังคม

ผ้าขาว ผ้าแดง ใช้ปูพื้นขันครุ ผ้าขาวผ้าแดง เป็นที่นิยมใช้กันในสมัยก่อนสำหรับประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย ผ้าเป็นสิ่งที่หายากและทำยากลำบาก ผู้ที่มีผ้าใช้มากแสดง

ว่าเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี การใช้ผ้าขาวผ้าแดงเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความมีหน้ามีตาอีกด้วย ผ้าขาวที่ใช้ในขันครุ ยังหมายถึงคุณงามความดี ความสะอาดบริสุทธิ์ และความยุติธรรม ซึ่งหมายถึงสีขาว ในขณะที่ผ้าสีแดง เป็นสีแห่งความเปล่งปลั่ง ความมีชัยชนะและ โชคลาภ ความสำเร็จ ผ้าขาวผ้าแดง จึงเป็นพื้นฐานของขันครุที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งเชื่อว่าจะเอื้อให้บังเกิดความสำเร็จด้วยความมุ่งหมายแห่งคุณงามความดีตามหลักการเชิงศีลธรรม

เหล่าขาว ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวตอก น้ำผึ้ง จะนำไปขูดกลมตั้งไว้เรียงรายกันวางอยู่บนขัน โดกที่ใช้เป็นขันครุ ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวตอก เป็นผลผลิตจากการเกษตรที่มีความอุดมสมบูรณ์และสืบทอดชีวิตให้เกิดความยั่งยืน ข้าวสาร คือความอุดมสมบูรณ์ มีอาหารการกินที่เหลือเพื่อ ข้าวตอก เป็นดอกผลของพืชพันธ์ที่เม่งบาน ข้าวสาร เป็นเมล็ดพันธ์ที่เกิดการงอกเงย น้ำผึ้ง คือความสมบูรณ์พูนสุข ความสดชื่นสมหวัง เหล่าขาว เป็นตัวแทนของความสนุกสนานรื่นเริงยินดี จากการใช้วัตถุทำประการเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบขันครุ จึงมีความสัมพันธ์ของความหมายที่เป็นมงคลแก่ครูบาอาจารย์ ศิเจ้าชายและม้าจี ตลอดจนชนนมนุษย์ ที่จะได้รับผลพวงแห่งอำนาจของขันครุนั้น

หมาก หมากที่ใช้เป็นองค์ประกอบของขันครุ จะมีทั้งหมากขดและหมากเหยียดหรือหมากตั้ง หมากขด หมายถึง การนำหมากมาขดให้เป็นรูปวงกลม มีความหมายถึงการอ่อนน้อม ถ่อมตน (คมเก็บไว้ในฝัก หลวกลบไว้ในใจ จะใช้เมื่อใดก็ค่อย ๆ คิวักออก) ทำตัวให้เป็นที่รักใคร่ของผู้อื่น อย่าอวดฉลาดอวดรู้ เพราะคนอื่นอาจจะรู้ดีกว่า ต้องรู้จักเรียนรู้จากคนอื่นด้วย รู้ว่าสิ่งใดควรไม่ควร พิจารณาอย่างรอบคอบ หมากเหยียดหรือหมากตั้ง หมายถึง การนำหมากเส้นมามีดรวมกันเป็นเส้นตรง หมายถึง การซื่อสัตย์สุจริต มีความเป็นธรรม ตรงไปตรงมา ไม่อ้อมค้อม มีความแน่วแน่ หมากยังเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ดังเช่น ในสมัยก่อนมักจะมีการเรียกเก็บภาษีหมากพลู ในขณะที่เดียวกันหมากยังเป็นพืชผลที่มีค่ามีราคา คนนิยมกันมาก หมากจึงถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่ควบคุมทั้งม้าจีและศิเจ้าชายให้อยู่ในกรอบความประพฤติของศิครุ

ใบเงิน ใบทอง ใบนาค ใบดอกแก้ว ใบหอมไกล ไปโชค ใบขนุน กระจายเงินกระจายทอง ใบไม้มงคลมีความหมายต่อขันครุ เป็นสิริมงคลกับม้าจี ใบเงินใบทอง หรืออาจจะใช้กระจายเงินกระจายทองทดแทนก็ได้ ช่วยให้ม้าจีร่ำรวยเงินทอง อยู่สุขสบาย เมื่อขึ้นขันครุแล้วก็จะก่อให้เกิดความสุขสบายกับม้าจี ใบนาค ช่วยรักษาขันครุให้มีความยั่งยืน มั่นคง ใบขนุน ช่วยค้าชูขันครุ และม้าจีทุก ๆ ด้าน และใบโชค จะชักพาเอา โชคลาภมาให้กับม้าจีและผู้ร่วมพิธีกรรม

เทียนเงิน เทียนคำ หรือเทียนคู่บาท คู่เฟื้อง หมายถึง ความแสงสว่างแห่ง โชคลาภ ทรัพย์สินเงินทอง เป็นแสงสว่างชี้นำทางให้ศิเจ้าชายและอำนาจของศิครุ ม้าจี ให้พบกับแสงสว่าง มีสติ

ปัญญา เหล็กขลุ่ยลาด ผีเจ้านายจะทำนายทายทักที่มีความแม่นยำ รักษาคนป่วยได้ผล เทียนเงินเทียน
คำเป็นเสมือนสื่อหรือเครื่องมือนำทางที่จะพาไปสู่ต้นสายปลายเหตุและหาทางแก้ไขได้อย่างแท้จริง

17. ม้าชื่อกับการปฏิบัติตัวต่อขันครุผีเจ้านาย

เมื่อผู้เป็นม้าชื่ได้ยกขันครุไว้บนหิ้งครุแล้ว ไม่ว่าจะป็นรับขันครุย่ำม้า ขันครุรับเลี้ยงดู
และขันครุใหญ่หรือที่เรียกว่า “ขันหลวง” ก็ตาม ขันครุในทัศนะของผีเจ้านายและม้าชื่ จึงถือว่าเป็น
สิ่งทีคงความศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจ ตลอดจนทีถึงสถิตของผีครุ ขันครุจึงสมควรอยู่ในสถานที่อัน
สูงส่งซึ่งปราศจากการรบกวนจากมนุษย์และการแตะต้อง แม้แต่การทำความสะดวกใด ๆ ได้เลยบน
หิ้งครุตลอดอายุขัยของขันครุ ในขณะที่เดียวกันผู้ดูแลทีเป็นม้าชื่จะต้องหมั่นดูแลแจกันดอกไม้ซึ่ง
ประดับอยู่บนหิ้งครุมิให้เหี่ยวเฉา ให้ความเคารพบูชาอยู่เป็นประจำ พฤติกรรมการไปลามาไหว้เพื่อ
ขอให้ผีเจ้านายได้ปกป้องรักษาคุ้มครองให้อยู่รอดปลอดภัย และเอื้ออำนวยให้ชีวิตประสบแต่ความ
สุขความเจริญ เป็นสิ่งทีม้าชื่จะต้องบอกกล่าวและขอพรจากผีเจ้านาย ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ และพิธี
กรรมทางศาสนาทีสำคัญ เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา วันสงกรานต์ ม้าชื่จะต้องถวายของ “ขันข้าว”
แก่ครุและผีเจ้านาย เป็นการแสดงความนับถือให้ความเคารพนอบน้อม พร้อม ๆ กับการขอขมา
ครุ ทีม้าชื่เคยล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ต่อครุและผีเจ้านายทีผ่านมา ทั้งกาย วาจา และใจ

บ๊วคำ ม้าชื่ของเจ้าคำริน หนึ่งในบรรดาม้าชื่ทีรับลงขอนกระด้าง กล่าวว่ “เจ้าพ่อเป็นผู้ที
มีจิตใจเมตตาและมีบุญคุณกับคนหลายคนและมีความเมตตากับคนอย่างยิ่ง เป็นผู้ที่ให้การโศกผาย
เหมือนว่ชุบชีวิตจิตใจใหม่ คนเป็นร้อย ๆ ทีมาหายกับเจ้าพ่อ ช่วยให้มือผู้มีกินบ้ขัดสนสักอย่าง มัก
จะมีคนมาอุปถัมภ์คำช้อยู่เสมอ” บ๊วคำ จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของขันครุและเจ้าพ่ออยู่เสมอ เนื่อง
จากถือครุผีเจ้านายร่วมกับครุขอนกระด้าง ในทุก ๆ วันที่ 2 ของเดือน บ๊วคำ จะต้องถวายครุแด่เจ้า
พ่อและผีครุ เป็นการตอบแทน เพื่อสร้างอำนาจแห่งครุได้อิมนำสำราญ เจ้าพ่อและครุจะไ้แรง จะ
ได้ช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาทั้งม้าชื่และลูกเลี้ยงทีมาหาให้บังเกิดผลและอยู่กับอย่างสุขสบาย

คำเอี้ย เป็นม้าชื่อีกคนหนึ่งทีรับขันผีเจ้านาย “ซึ่งป็นขันย่ำม้า” ถึงแม้ว่เจ้าจะไม่มาลงคำ
เอี้ยเลยประกอบกับฐานะของคำเอี้ยเองไม่สู้ดีนัก ไม่มีเวลาทีจะปรนนิบัติดูแลขันครุอย่างดี ในขณะที่
ทีผีเจ้านายของคำเอี้ยเองก็ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือกับลูกเลี้ยง แต่คำเอี้ยเองก็ให้ความศรัทธา นับถือ
และหมั่นปฏิบัติขันของเจ้าพ่ออยู่เป็นประจำ ทั้งในเวลาเดินทาง ก่อนนอน หรือก่อนออกไปค้าขายก็
จะขอให้เจ้าพ่อช่วยปกป้องคุ้มครองและขอให้ช่วยทำมาค้าขึ้น อย่ำได้เจ็บไข้ได้ป่วย ถึงแม้ว่คำเอี้ย
ไม่จำเป็นต้องจุดธูปบอกกล่าวทุกวัน เพียงแต่ไหว้ด้วยคำพูดก็พอแล้วเพราะ ไม่ได้เป็นม้าชื่แบบคน
อื่น 3 วัน 7 วัน 15 วัน แลวแต่โอกาสทีจะถวายของให้เจ้าพ่อตามทีกำหนด แต่เจ้าพ่อก็ไม่เคยว่อะไร
ถวายของให้ท่านก็ได้ จะไม่ถวายก็ได้ท่านไม่ได้เรียกร้อง เพราะท่านเป็นเทพเจ้า คำเอี้ยเล่าว่ เจ้าพ่อ

ท่านเข้าใจตนเองดี สงสารตนเอง เจ้าพ่อบอกว่าให้ตน ไปลามาไหว้ ก็เป็นสิ่งที่ดีที่สุด ตนจะรักษาชันครูให้ดี เพราะมีชันครูเหมือนกับว่ามีเจ้าพ่อท่านอยู่ด้วย

ความล้มเหลวของคำป็น ม้าชีวัย 31 ปี เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แหวกแนวออกไปจากกรณีข้างต้น แม่ของคำป็นได้เล่าประวัติของคำป็นว่า ในตอนที่ป็นเด็กคำป็นมีอาการเจ็บป่วยด้วยโรคประจำตัวที่รักษาหายยาก เคยรักษามาหลายที่หลายแห่งหลายโรงพยาบาลจนตัวเองเบื่อ โรงพยาบาลมาก อาการก็ไม่ทุเลาเลย ได้แต่จะทรุดหนักขึ้น ๆ ในขณะนั้น คำป็นอายุเพียง 14 ปี แม้กระทั่งคำป็นบวชเป็นสามเณรอาการเหล่านี้ก็ยังไม่หายขาด หลังจากที่คำป็นลาสิกขาจากการเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ 16 ปี อาการก็เริ่มหนักขึ้นอย่างชัดเจน พ่อแม่พาไปรักษาตาม โรงพยาบาลจนสิ้นทรัพย์สิ้นเงินทองหมดเนื้อหมดตัว อาการก็ยังคงเป็นเช่นเดิม จึงตัดสินใจไปรักษากับผีเจ้านายองค์หนึ่งที่มีชื่อเสียงในขณะนั้น และรู้ว่าผีเจ้านายมาย้า ในที่สุดจึงรับชันครูและลงผีเจ้านาย อาการต่าง ๆ ที่เป็นอยู่กลับหายขาดไม่เหลือร่องรอยกลับมาเป็นอีก แต่ในขณะเวลานั้นคำป็นเองกำลังอยู่ในช่วงวัยรุ่นและไม่เคยปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดเลย แม้ถึงกำหนดเวลาเปลี่ยนชันครูคำป็นก็ไม่เคยเปลี่ยนตามกำหนดและไม่ค่อยสนใจมากนัก สนใจแต่เที่ยวทั้งคืนทั้งวัน จนปัจจุบันนี้คำป็นไม่ได้มีสถานภาพเป็นม้าชีอีกเลย ทุกวันนี้คำป็นอาศัยอยู่กับแม่เพียงลำพัง บางวันก็ไม่กลับมาที่บ้านเป็นเดือน ๆ ฐานะก็ยากจนกว่าเดิม บางครั้งคำป็นก็หางานทำได้ บางครั้งหากงานหมดก็กลับมาอยู่ที่บ้านเป็นเช่นนี้มานานหลายปี หากมีเจ้ามาช่วยเหมือนเมื่อก่อนชีวิตของตนเองและคำป็นคงจะไม่อับจนถึงขนาดนี้เพราะเจ้าท่านยังจะช่วยเราอยู่ แม่ของคำป็นกล่าว

18. การปฏิบัติของม้าชีต่อม้าชี

ในบรรดากลุ่มม้าชีทั้งหมด ย่อมจะมีความแตกต่างกันไปทั้งในฐานะทางเศรษฐกิจ บทบาททางสังคม อาชีพ ระดับการศึกษา อายุ เพศสภาพ ระยะเวลาและประเภทของการเป็นม้าชี ความแตกต่างทั้งหมดย่อมมีความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์ต่อกันทั้งในรูปแบบความสัมพันธ์ทางอำนาจ ความขัดแย้ง ซึ่งถูกหลอมรวมให้เป็นชุมชนเดียวกัน

ม้าชีที่มีผีเจ้านายที่รับชันครูเอง มักจะเป็นผู้จัดแจงทั้งหมดด้วยตนเอง ตั้งแต่การรับชันครูจนถึงขอบเขตของการปฏิบัติ มักจะได้รับคำบอกกล่าวจากผีเจ้านายโดยตรง เช่น การหาวัน เดือน ปี ของการประกอบพิธีกรรม อุปรกรณ์ ขั้นตอน เป็นสิ่งที่ผีเจ้านายกำหนดให้ม้าชีได้ปฏิบัติตาม ยกเว้นในกรณีที่เกินขีดความสามารถและประสบการณ์ของม้าชี เช่น การจัดเครื่องสืบชะตา การจัดทำพานบายศรี ม้าชีจะต้องเชิญม้าชีผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญมาช่วยจัดทำให้ หลังจากเสร็จพิธีกรรมม้าชีจะต้องไปขอขมาครู ของม้าชีที่ถูกรับเชิญให้มาช่วยงาน เพราะถือว่าเป็นศิษย์ต่างครูกัน

บัวคำ เล่าว่า เมื่อครบกำหนดการเปลี่ยนชั้นครู ทุก ๆ 3 ปี บัวคำจะต้องจัดการเองทั้งหมด ตั้งแต่การหม้อหาวันตี วัสดุอุปกรณ์ สิ่งของเครื่องใช้ในงานพิธีเกือบทุกอย่าง ต้องเตรียมตัวก่อนหน้าเกือบ 2 เดือน รู้สึกว่าเหนื่อยเพราะทำคนเดียว จะมีแต่ชาวบ้านและลูกเลี้ยงมาให้ความช่วยเหลือเฉพาะในวันแต่งงาน เนื่องจากงานไหว้ครูของตนจะมีการสืบชะตาต่ออายุชั้นและมัดขี้ค้าย จึงจำเป็นต้องเชิญมัดขี้ที่สนิทกันคนหนึ่งที่มีความรู้และถนัดงานนี้มาช่วยพิธีทุกครั้ง หลังเสร็จพิธีตนจะต้องไปขอขมาครูพร้อมด้วย “การใส่กว้านดิน” ให้กับมัดขี้ที่เชิญมาช่วยงาน เนื่องจากพิธีกรรมของบัวคำ เป็นการยกครูคำที่ไม่มีเครื่องบรรเลงดนตรีทั้งวัน เนื่องจากเห็นว่าต้องเสียเงินจำนวนมากและเหนื่อยเป็นพิเศษ จากประสบการณ์ที่เคยจัดขึ้นมาแล้วครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2531 เพียงครั้งเดียวเท่านั้น จากนั้นเป็นต้นมาตนเองจะยกครูคำมาตลอด เพราะเสียเงินน้อยกว่ามาก หากจัดงานพิธีใหญ่โตคงจะมีมัดขี้และผีเจ้านายองค์อื่น ๆ มาร่วมน้อย เนื่องจากเจ้าพ่อของตนเอง ให้ความช่วยเหลือกับลูกเลี้ยงทั้งวัน ไม่มีเวลาเข้าร่วมงานป้างพ็อนกับผีเจ้านายองค์อื่น ๆ เลย ถึงแม้ว่าจะมีผีเจ้านายองค์อื่น ๆ มาร่วมในพิธีกรรมยกครูของตน แต่ก็คงจะไม่มีเวลาไป “ส้ายม้อ” หรือร่วมงานพิธีกรรมของมัดขี้คนอื่น ๆ เพื่อเป็นการตอบแทนได้

มัดขี้ที่รับชั้นครูจากพ่อครูหรือแม่ครู ก่อนข้างจะขาดความเป็นอิสระในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ แทบจะทุกด้าน เนื่องจากต้องขึ้นอยู่กับคำสั่งของพ่อครูหรือแม่ครู ที่เป็นครูเก่าของตน เช่น การหาฤกษ์ หายามยกครู วัสดุอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ตลอดจนวงดนตรีที่ใช้ในงานยกครู มัดขี้ผู้เป็นลูกเลี้ยงจะต้องได้รับคำชี้แนะจากครูเก่าแทบทั้งสิ้น มัดขี้ผู้เป็นลูกเลี้ยงจะต้องให้ความเคารพ นับถือและเชื่อฟังครูเก่า ด้วยการแสดงออกถึงพิธีการไหว้ในป้างพ็อน และพิธีรดน้ำคำหัวครูเก่าในวันสำคัญ เช่น สงกรานต์ เมื่อมัดขี้ผู้เป็นลูกเลี้ยงไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำครูเก่าอาจจะไม่รับเป็นลูกศิษย์ในภายหลัง หากเกิดเหตุการณ์ใด ๆ กับมัดขี้และผีเจ้านายผู้เป็นลูกเลี้ยง เช่น ถูกผีเจ้านายต่างครู “แบ่งไป” คือใช้ศาลาลอบทำร้าย ถือว่าเป็นการลงดีในป้างพ็อน ซึ่งอาจจะทำให้ผีเจ้านายออกจากร่างมัดขี้ไม่ได้ หรือมีอาการใด ๆ ก็ตาม ผู้เป็นครูเก่าจะไม่รับผิดชอบก็ได้ ซึ่งจะเป็นอันตรายกับมัดขี้ ตลอดระยะเวลาของการเป็นมัดขี้ลูกเลี้ยง “ซึ่งนิยมเรียกกันว่า ลูกศิษย์” ผู้เป็นครูเก่าจะปกป้องคุ้มครองมัดขี้ลูกศิษย์ ให้มีความปลอดภัยทั้งจากการลอบทำร้ายของศิษย์ต่างครูในป้างพ็อน และการทำผิดจารีตศีลศอย ที่มัดขี้พึงกระทำด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ในขณะเดียวกันครูเก่า ยังเป็นที่พึ่งพิงและให้คำแนะนำปรึกษา เกี่ยวกับขั้นตอน วิธีการในการประกอบพิธีกรรมให้ กับมัดขี้ผู้เป็นลูกเลี้ยงที่มาใหม่ ให้เกิดการซึมซับ ถ่ายทอดจากพ่อครู แม่ครู สู่มัดขี้ลูกศิษย์อีกด้วย

กรณีที่มัดขี้ลูกเลี้ยงรายใหม่ ผู้ซึ่งมีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์และเวทย์มนต์ หรือประสบการณ์ที่นอกเหนือด้านต่าง ๆ จากครูเก่า ผู้เป็นครูเก่า อาจจะดึงตัวมัดขี้รายใหม่หรือมัดขี้ผู้มีความชำนาญ เป็นผู้คอยช่วยเหลือในกิจกรรมของพ่อครู แม่ครู เช่น ช่วยจับใส่ผีร้าย

ให้กับลูกเลี้ยง ทำพิธีปีครั้งควาญ และเป็นทีปรักษาให้กับลูกเลี้ยงรายอื่น ๆ ที่ยังขาดประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรม ม้าจีผู้มีประสบการณ์จะเป็นผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือผู้เป็นครูเก่าได้มาก

ม้าจีครูเก่า ผู้ซึ่งเป็นเพศผู้ชาย สามารถรับลูกศิษย์ ผู้ซึ่งอาจจะเป็นทั้งผู้หญิงและผู้ชาย อาจจะเป็นผู้ชายได้ เนื่องจากเชื่อว่าการที่ครูเก่า มีสถานภาพเป็นม้าจีเพศชาย จะมีพลังอำนาจที่เหนือกว่า และทรงพลัง สามารถเอาชนะอำนาจทั้งของเพศหญิงและเพศชายคนอื่น ๆ ให้ยอมตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของครูเก่า เนื่องจากศิครูเก่าที่มีม้าจีเป็นเพศชาย “จะแรง” หรือมีอำนาจมากกว่าม้าจีที่มีร่างเป็นเพศหญิง

อย่างไรก็ตาม ในสายสกุลครูเจ้าหน้อยสามสี อนุญาตให้ม้าจีผู้ซึ่งเป็นลูกศิษย์สามารถให้ครูหรือรับม้าจีลูกเลี้ยงรายใหม่อื่น ๆ ได้เช่นกัน แต่มีกฎเกณฑ์ว่า หากม้าจีเป็นเพศชายสามารถรับลูกเลี้ยงม้าจีที่เป็นได้ทั้งเพศหญิงและชาย หากม้าจีลูกเลี้ยงที่เป็นเพศหญิง สามารถรับลูกเลี้ยงม้าจีรายใหม่เฉพาะเพศหญิงเท่านั้น ไม่สามารถรับลูกเลี้ยงรายใหม่ที่เป็นเพศชายได้ เพราะอำนาจผีเจ้านายและผีครูของม้าจีเพศหญิง อาจไม่เพียงพอที่จะครอบงำม้าจีลูกเลี้ยงซึ่งเป็นชาย เรียกว่า “บ่แป้ครู” หมายถึงว่าครูไม่แรงหรือครูอ่อน โดยเฉพาะในกรณีผีเจ้านายของม้าจีเพศชายรายใหม่มีอำนาจที่เหนือกว่า จะทำให้ม้าจีครูเก่าที่เป็นเพศหญิง เกิดอาการไม่สบาย ผอมแห้งแรงน้อย เจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ จนถึงแก่ชีวิตได้ในภายหลัง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับอาการที่เรียกว่า “ตกซิค” นั่นเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากต่อการแก้ไข ดังนั้นจึงห้ามม้าจีที่เป็นเพศหญิงรับม้าจีลูกเลี้ยงรายใหม่ที่เป็นเพศชาย

แม่ฮ้อยลอย ธิปิน ม้าจีวัย 98 ปี ซึ่งเป็นม้าจีของเจ้าสมเพชร เจ้าก่งมะนะ มาได้เกือบ 60 ปี ซึ่งเคยมีชื่อเสียง ลูกศิษย์ลูกหามากมาย เล่าว่า “เข้าฮ้อยมีลูกศิษย์ลูกหานัก เป็นแม่หญิงก็มีพ่อชายก็มี ขึ้นอยู่กับว่าลูกศิษย์ที่มาหา มีเจ้าไคมาย่าผ่อง ก็จะได้หื้อเขาฮับขันไป การถือครูขึ้นบ่อขึ้น ก็ขึ้นอยู่กับตัวเขาว่าปฏิบัติเคร่งบ่เคร่ง เมื่อเขาทำคิผีเจ้านายเขาก็จะปกปักรักษา” เมื่อแม่ฮ้อยลอย ผู้ซึ่งเป็นครูเก่ามีพิธีกรรมยกครู ก็จะมีลูกศิษย์ลูกหามาช่วยกันอย่างคึกคัก จนแทบจะไม่ได้ซื้อวัสดุใด ๆ จะมีคนนำมาช่วยเหลือ ทำให้แม่ครู ม้าจีลูกเลี้ยงทั้งหลายได้มาชุมนุมกันอย่างพร้อมหน้า มีโอกาสพูดคุยได้ถาม สนุกสนานกันในวันพ็อน ซึ่งนาน ๆ จะมีโอกาสแบบนี้สักครั้งหนึ่ง การมาพบปะพูดคุยเช่นนี้ได้เป็นเพราะม้าจีถือครูเดียวกัน ช่วยเหลือกันหากม้าจีคนใดจะจัดงานทุกคนจะไปช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่

ประสบการณ์งานไหว้ครูของ พ่อครูควน ม้าจีเจ้าหน้อยสามสี ซึ่งจะทำพิธีไหว้ครูใหญ่เป็นประจำทุก ๆ ปี สะท้อนถึงการร่วมไม้ร่วมมือ ช่วยเหลือของบรรดาลูกเลี้ยงอย่างเห็นได้ชัดเจนที่สุด ในวันดังกล่าวม้าจีผู้เป็นลูกเลี้ยงจะต้องมาช่วยเหลือ โดยอาจจะมีกรนำเครื่องเช่นมาร่วมในพิธี บางคนอาจจะช่วยเหลือเป็นแรงงาน และสำหรับผู้มีฐานะดีอาจจะช่วยเหลือเป็นตัวเงินหรืออาจจะ

รับค่าใช้จ่ายเครื่องคนตรีให้ ในวันนี้เหล่าบรรดาม้าจี้ทั้งหมดในสายสกุลครูเดียวกันและม้าจี้ในสายสกุลครูอื่น ๆ ที่มีความสนิทสนมจะมีโอกาสพูดคุย ได้ถามถึงสารทุกข์สุกดิบ มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ บางคนพูดถึงเรื่องสุขภาพกาย บางคนพูดถึงอาชีพการงาน และบางคนพูดตกไปกษาทั้งหลาย ม้าจี้ที่ยังไม่ได้รู้จักกันอาจจะมีความสนิทสนมกันมากขึ้น โดยเฉพาะม้าจี้ลูกศิษย์ด้วยกันที่เป็นลูกศิษย์คนใหม่กับม้าจี้ลูกศิษย์คนแรก ๆ เพราะการทำความรู้จักกันจะนำไปสู่การช่วยเหลือ ร่วมไม้ร่วมมือ และนำไปสู่กระบวนการสร้างสัมพันธ์ภาพในด้านอื่น ๆ ในอนาคต ที่อาจจะมิได้จำกัดเฉพาะในสายสกุลครูเดียวกันและเฉพาะในด้านการลงมือเข้างานเพียงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเรื่องของการทำงาน การเมืองและเรื่องอื่น ๆ สถานการณ์แบบนี้ในปีหนึ่งจะมีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น การที่ผู้เป็นครูเก่ามีลูกศิษย์มาช่วยเหลือมากมาย ยังเป็นการแสดงถึงความมีหน้ามีตาในสังคมของการนับถือศิษย์เช่นนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับในสายสกุลครูอื่น ๆ ที่อาจจะมิได้ลูกศิษย์น้อยกว่าอีกด้วย ดังนั้นหากม้าจี้ลูกศิษย์สามารถรวมพลังกันมากเพียงใด โอกาสและความสำเร็จในพิธีกรรมของชุมชนแห่งนี้ก็จะมีมากขึ้นตามมาเพียงนั้น ชื่อเสียงสายสกุลครูก็จะเป็นที่รู้จักในแวดวงกลุ่มม้าจี้ด้วยกันติดตามมา ซึ่งจะนำไปสู่การให้การยอมรับและผลที่เกิดขึ้น จะมีม้าจี้ต่างๆ ทั้งศิษย์ต่างครูและศิษย์ร่วมครู มาร่วมงานพิธีไหว้ครูทั้งในพิธีของพ่อครู แม่ครู และของลูกศิษย์ในสายสกุลเดียวกันที่มีชื่อเสียงมากขึ้นตามไปด้วย

ในตอนหัวค่ำของวันตกแตงคา(วันจัดเตรียมงาน) เหล่าบรรดาม้าจี้พ่อครู แม่ครู ตลอดจนม้าจี้ผู้เป็นลูกศิษย์ ลูกศิษย์ลูกหารายอื่น ๆ ก็จะร่วมกันฟังธรรมให้ครูและศิษย์เข้างาน 1 ถิ่นท์ เพื่อร่วมกันอุทิศส่วนกุศลให้กับศิษย์และศิษย์เข้างาน ในวันพืชมหรือวันไหว้ครูจริง บรรดาม้าจี้ลูกศิษย์จะเชิญศิษย์เข้างานมาร่วมกันพืชมอย่างคึกคักและสนุกสนาน เพื่อเป็นการถวายครูร่วมกัน อันเป็นการแสดงถึงการยกย่องในอำนาจและบารมีของครู จากการศึกษายังพบว่า ในวันไหว้ครูของผู้ที่เป็นม้าจี้พ่อครู หรือแม่ครูนี้เอง อาจจะมีม้าจี้ผู้เป็นลูกศิษย์รายใหม่อื่น ๆ และม้าจี้ลูกศิษย์ที่มีฐานะยากจน เข้ามาร่วมยกครูสมทบด้วย เรียกว่า “ตัวครู” หมายถึง การยกครูร่วมกับพ่อครู/แม่ครู นั่นเอง เพราะจะทำให้เกิดการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย ในการประกอบพิธีกรรมลงได้มาก ซึ่งพ่อครู หรือแม่ครู จะอนุญาตให้เฉพาะที่เป็นลูกศิษย์ลูกหาเท่านั้น ม้าจี้ที่รับขันครูเองหรือรับขันครูในสายสกุลครูอื่น ๆ ที่ต่างออกไป จะไม่อนุญาตให้สามารถปฏิบัติแบบนี้ได้ เพราะถือว่าอยู่ในสายสกุลครูต่างกัน

ม้าจี้ ถึงแม้ว่าจะอยู่ในสายสกุลครูเดียวกัน หรืออาจจะอยู่ในสายครูอื่น ๆ แม้แต่จะเป็นม้าจี้รายใหม่ หากเป็นผู้ที่มีม้าจี้คนอื่น ๆ ยอมรับในความรู้และความสามารถ ก็จะกลายมาเป็นม้าจี้ที่ถูกยอมรับและให้การนับถือ ในเหล่าบรรดาม้าจี้ทั้งหมด และมักจะได้รับความร่วมมือ ช่วยเหลือเมื่อม้าจี้ผู้ถูกยอมรับจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น มีม้าจี้และศิษย์เข้างานรายอื่น ๆ มาร่วมในงานพิธีมากมาย เพราะถือว่าเป็นม้าจี้ที่มีความรู้ ความชำนาญ ซึ่งมักจะได้รับการพึ่งพาต่อกันในระยะยาวต่องาน

พิธีกรรม พ่อหนานจ๋านงค์ ซึ่งในอดีตเป็นลูกศิษย์เจ้าหน้อยสามสี เป็นม้าจี่อีกผู้หนึ่งที่มักจะมีบทบาทสำคัญ ในสถานการณ์พิธีไหว้ครูเกือบทุกแห่ง เพราะเป็นผู้ที่เคยบวชเป็นภิกษุมามาก่อน ทำให้ตัวของพ่อหนานมีความรอบรู้ในเรื่องคาถาอาคม และขั้นตอนทางพิธีกรรมอยู่พอสมควร เช่น การบนบานสานกล่าวเจ้าที่ การขึ้นท้าวทั้งสี่ การเรียกครู การไหว้ครูพ่อนดาบ การจัดองค์ประกอบของขันครูที่เรียกกันว่า “การกุมขันครู” ให้มีความถูกต้องตามหลักการ พ่อหนานจ๋านงค์ มักจะได้รับเชิญให้ไปเป็นหัวหน้าห้วคอกในงานพิธีกรรมไหว้ครูของม้าจี่รายอื่นๆ อยู่เสมอ ทั้งม้าจี่ที่เป็นครูเดียวกันและและม้าจี่ต่างครู ในขณะที่เอกชัย มีศรี ม้าจี่ของเจ้าพ่อสุธัตตะศิระเทพ มักจะได้รับเชิญให้ไปจัดแจงในพิธีกรรมยกครู โดยเฉพาะการจัดทำพานบายศรี ตกแต่งกุมขันครู ตลอดจนจัดแจงเครื่องสืบชะตา เพราะเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญการในทุกขั้นตอน ในขณะที่หากเป็นม้าจี่รายสนิทสนมกัน จะให้การช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ หากเป็นม้าจี่รายอื่น ๆ ในสายสกุลต่างครู หรือครูเดียวกันที่ไม่ค่อยสนิทสนมกันมากนัก อาจจะได้รับภารกิจเป็นบางครั้งคราว

การออกป้างหรือฝ่ามพ็อน ในพิธีกรรมขึ้นครู เพื่อการเอามือเอวั้นและการส่ายมือส่ายวันนั้น เป็นเทคนิควิธีการต่างตอบแทนซึ่งกันและกันในระหว่างบรรดาม้าจี่ทั้งหลาย โดยเฉพาะในสายสกุลครูศิษย์เดียวกัน ที่ม้าจี่จะละเลยไม่ได้ จากการศึกษาในป้างพ็อนพบว่า ม้าจี่ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกัน เช่น ฐานะ อายุ เพศ สายสกุลครู การศึกษา เมื่ออยู่ในสถานการณ์เวทีฝ่ามพ็อนจะมีความเท่าเทียมกัน ม้าจี่อาวุโสถึงแม้ว่าจะมีอายุน้อยกว่า (แต่มีพรหมการลงผีเจ้านายมากกว่า) ก็จะได้รับภารกิจจากม้าจี่ที่มีพรหมาน้อยกว่า ในบางครั้งม้าจี่รุ่นพี่อาจจะถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับม้าจี่รุ่นน้องหน้าใหม่ เช่น การรับแขก การเก็บเสื้อผ้าผีเจ้านาย และอาจจะสร้างสัมพันธภาพกับม้าจี่หน้าใหม่ให้เขามารับขันครูกับตน ในคำมพ็อนจะเป็นเวทีที่ทำให้ม้าจี่ในสายสกุลครูเดียวกันและม้าจี่ต่างครุมาร่วมความรู้จักคุ้นเคยกัน มีการตั้งวงสนทนาในเรื่องต่างๆ เกิดเป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ที่สนิทสนมจนกลายเป็นเวทีที่เรียกว่า กลุ่มแห่งการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยชุมชนของผีเจ้านายในหลาย ๆ ชุมชนย่อย เป็นระบบชุมชนเดียวกันเพื่อคงความเป็นสถาบัน

อย่างไรก็ตาม ม้าจี่บางรายที่รับขันครูจากม้าจี่ผู้เป็นครูเก่า หากมองเห็นว่าตนเองขาดความเป็นอิสรภาพ ไม่ต้องการขึ้นกับสายสกุลครูเก่าอีก อาจจะขอยกเลิกการเป็นศิษย์เป็นครู โดยการ “คว่ำขันครู” และยกขันครูใหม่ด้วยตนเอง ม้าจี่อาจจะไปรับขันครูจากสายสกุลอื่น ๆ ที่เห็นว่ามีเหมาะสม หรืออาจจะยกขันครูด้วยผีเจ้านายเองก็ได้ การทำเช่นนี้ถึงแม้ว่าจะทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างม้าจี่กับครูเก่าและม้าจี่ในสายสกุลครูเดียวกัน ถูกตัดขาดออกจากกัน เพราะถือว่าไม่ได้นับถือผีสกุลครูเดียวกันอีกต่อไป แต่ก็ยังมีการเชื่อมสัมพันธ์ ช่วยเหลือกันตามแต่โอกาสอันเหมาะสม จึงแม้ว่าจะกลายเป็นคนละสายครูกี่ตาม แต่ผลด้านหนึ่งยังเป็นโอกาสอันดีที่จะทำให้เกิด

การช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ใหม่ ๆ ระหว่างความรู้ของสายครูเก่ากับครูใหม่ ในเรื่อง
ราวต่าง ๆ ระหว่างกัน ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและผสมผสาน ได้อย่างดีอีกด้วย

**19. เครือข่ายความสัมพันธ์ชุมชนปฏิบัติในเวทีผ่านพื่อนระบบการเอามือเอาวัน
กับการผลิตซ้ำทางพิธีกรรม**

ศิษย์เจ้าพ่อขุนताल

เจ้าปู่ยาง เจ้าย่ายาง เจ้าปู่กะยักษ์ เจ้าแม่หงพราย
เจ้าแม่ย่าทิพย์ เจ้ากุมารหน้อยเหล็กเพชร เจ้ากอกน้อย เจ้าแม่แสนหมอก
มีความยินดีของเรียนเชิญเทพเจ้าทุกองค์ ร่างทรงทุกท่าน

มาร่วมในงานประเพณีไหว้ครูประจำปี

ณ บ้านเลขที่ 48 ม.6 บ้านคู่งแดง ต.หนองแฝก อ.สารภี จ.เชียงใหม่

วันจันทร์ที่ 27 มีนาคม 2543 เป็นวันแต่งดา

วันอังคารที่ 28 มีนาคม 2543 เป็นวันพื่อน

เครือข่าย สุวรรณ (ร่างทรง) พร้อมลูกศิษย์เจ้าภาพ

หมายเหตุ : ถ.เชียงใหม่-ลำพูน เข้าสี่แยกยางเม็ง (คนตรีเพชรพยอม-เจ็ดลี)

เป็นตัวอย่างข้อความบัตรเชิญหนึ่งในจำนวนหลายร้อยฉบับในแต่ละรอบปี ซึ่งจะถูกนำ
มาใช้เพื่อเรียนเชิญเพื่อร่วมงานพื่อนผีเจ้านายประจำปีแต่ละแห่ง วิธีการเชิญม้าขี่และผีเจ้านายมา
ร่วมในงานไหว้ครูหรือป้างในแต่ละครั้ง ม้าขี่ผู้เป็นเจ้าภาพจะนำบัตรเชิญพร้อมด้วยกรวยดอกไม้ซึ่ง
เรียกว่า “สวดยเชิญ” จะประกอบไปด้วยเทียน 2 เล่ม ข้าวตอกดอกไม้ นำใส่บนพานเล็ก ๆ เพื่อเชิญ
ม้าขี่และผีเจ้านายของค์อื่น ๆ ซึ่งจะมีวิธีการเรียนเชิญ 3 วิธีคือ

การเรียนเชิญม้าขี่และผีเจ้านายตามหอทรง แต่จะมีการตั้งขันให้กับม้าขี่ที่ถูกเรียนเชิญ
จำนวน 48 บาท เรียกว่า “การใส่กวันดิน” เพื่อให้ผีเจ้านายของค์อื่น ๆ มาช่วยยกขันครูและร่วม
ประกอบพิธีกรรมเรียกว่าการ “ดุ่มขัน” และ “พื่อนดาบ” โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้ขันครูเอง โดย
ปกติจะมีการเรียนเชิญด้วยวิธีนี้ประมาณ 3 คน 7 คน หรือ 9 คน แล้วแต่ฐานะของม้าขี่ผู้เป็นเจ้าภาพ
การเรียนเชิญด้วยวิธีนี้ม้าขี่ผู้ถูกเรียนเชิญไม่ว่าจะปฏิเสธเข้าร่วมในพิธีกรรมได้เลย เมื่อเสร็จพิธี
กรรมม้าขี่ผู้เป็นเจ้าภาพจะต้องไปขอขมาครุม้าขี่ที่เชิญมาร่วมงาน การเรียนเชิญด้วยวิธีนี้มักจะนิยม
ใช้กับม้าขี่และผีเจ้านายที่มีชื่อเสียง หรือมีความอาวุโสกว่าหรือเป็นที่ยอมรับนับถือของม้าขี่โดยทั่ว
ไป

การเรียนเชิญมาจีและผิเจ้านายในป้างพ็อนหรือค้ำพ็อน เป็นวิธีที่นิยมกันอย่างแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกันมากที่สุด เนื่องจากก่อให้เกิดการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย มาจีจะเชิญผิเจ้านายมาเข้าร่างเพื่อร่วมงานพ็อนผิเจ้านายของค้ออื่น ๆ พร้อม ๆ ไปด้วยกับการนำบัตรเชิญวางในพานซึ่งมีกรวยดอกไม้วางอยู่แล้วนำไปแจกให้กับผิเจ้านายของค้ออื่น ๆ ไปด้วย ทั้งผู้ที่สนิทสนมกันดีและผู้ที่ เป็นมาจีหน้าใหม่

การเรียนเชิญมาจีและผิเจ้านายตามบ้าน วิธีนี้มาจีจะนำบัตรเชิญและกรวยดอกไม้ที่เรียกว่า “สวยเชิญ” ออกตระเวน ไปเรียนเชิญมาจีและผิเจ้านายตามบ้าน แต่จะไม่มี การใส่กวันดิน หมายถึง การตั้งขันเชิญให้กับมาจีและผิเจ้านายเหมือนวิธีแรก เนื่องจากการเชิญไปร่วมงานพ็อน ซึ่ง ไม่ได้เรียนเชิญเป็นกรณีพิเศษ เช่น เชิญผิเจ้านายให้ไปร่วมพิธีกรรมพ็อนคาว

การเข้าร่วมในป้างพ็อนของผิเจ้านายนั้น มักจะมีความแตกต่างกันระหว่างพิธีกรรมการ ยกครุใหญ่ประจำปีและการยกครุค้ำซึ่งเป็นพิธีกรรมเล็ก ๆ ไม่มีพิธีตรองมากนัก ประเพณีการยก ครุใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบกับแล้วจะมีมาจีและผิเจ้านายเข้าร่วมงานมากกว่า ทั้งในวันตกแต่งคาวและใน วันประกอบพิธีกรรมจริง การเข้าร่วมพิธีกรรมพ็อนผิในแต่ละป้าง ถือว่าผู้ที่ได้รับบัตรเชิญคือผู้ที่มี เกียรติสำหรับผิเจ้าภาพ เพื่อช่วยเหลือรวมตัวกันเสริมบารมีของขันครุและผิเจ้านาย ให้มีพลังและมี อำนาจมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ให้เกียรติเข้าร่วมในพิธีถือว่าได้ให้เกียรติกับผู้เป็นเจ้าภาพและ ที่ส่วนช่วยให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ มักจะได้รับการช่วยเหลือเป็นการกัลปสันในครั้งต่อไป

งานประเพณีไหว้ครุประจำปีของผิเจ้านายแต่ละแห่งนั้น จะมีผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมมาก น้อยแตกต่างกันไป ตามฐานะและจำนวนมาจีที่มีเรียนเชิญของผิเจ้าภาพ การยกครุค้ำซึ่งเป็นงานที่ ไม่ใหญ่โตมากนัก อาจจะเรียนเชิญผิเจ้านายให้มาร่วมงานประมาณ 8-9 คน หรือหากมีการใช้เทพ บรรเลงดนตรีอาจจะเรียนเชิญเพียง 40-50 คน ในขณะที่การยกครุใหญ่ประจำปี ที่มีการใช้เครื่อง ดนตรีบรรเลงบรรเลง ซึ่งอาจจะมิดั้งแต่ 1-2 วงใหญ่ จะเชิญผิเจ้านายเข้าร่วมมากมายบางแห่งอาจมี ถึง 500-1,000 กว่าคน โดยเฉพาะเจ้าที่มีชื่อเสียงมาก ๆ ในความรู้สึกของมาจีและผิเจ้านาย ผู้ซึ่ง ถูกเชิญให้มาร่วมงานจะพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของผิผู้เป็นเจ้าภาพ ในการออกงานหรือออก ป้างพ็อนโดยทั่วไปคิดว่า เป็นบุคคลที่มีบทบาทกว้างขวางอย่างน้อยเพียงใด และเคยมาร่วมงานพิธี กรรมที่ตนเคยจัดขึ้นก่อนหน้าแล้วหรือไม่ หากเจ้าภาพผู้เรียนเชิญเป็นผู้ที่ไม่กว้างขวางอยู่ในวงการ และมีส่วนร่วมในพิธีกรรมของผิเจ้านายของค้ออื่น ๆ ไม่บ่อยนัก ถึงแม้ว่าผิเจ้านายผู้เป็นเจ้าภาพจะเป็น ผู้ที่มีฐานะดี มีชื่อเสียงและมีลูกเลี้ยงมากมาย บรรดามาจีและผิเจ้านายที่ถูกรับเชิญอาจจะไม่มาเข้า ร่วมในพิธีกรรมและไม่ค่อยจะให้ความร่วมมือเช่นกัน ในขณะที่อีกด้านหนึ่งมาจีและผิเจ้านายซึ่ง เป็นผู้กว้างขวางในวงการ เข้าร่วมในพิธีกรรมของผิเจ้านายของค้ออื่น ๆ แทบจะทุกครั้ง ให้ความช่วยเหลือกับเจ้าภาพอย่างดี ก็มักจะได้รับความร่วมมือและมีผู้อื่นให้ความช่วยเหลือเป็นการตอบแทน มี

ผู้ให้เกียรติเข้าร่วมในพิธีกรรมมากมาย ซึ่งระบบนี้จะนิยมเรียกกันว่า “การเอามือเอารัน” ซึ่งเป็นระบบที่นิยมใช้ในการลงแรงทางการเกษตร หมายถึงว่า ม้าจี่ที่จะจัดงานพิธีกรรมขึ้นในปีใด จะนิยมเข้าร่วมในพิธีกรรมของผีเจ้านายเจ้าภาพที่รับเชิญแทบจะทุกครั้ง เพื่อที่ว่าจะให้ผู้เป็นเจ้าของงานพิธีกรรมของตนในโอกาสข้างหน้าเรียกว่า “การเอามือ” ในขณะที่ผีเจ้านายผู้เป็นเจ้าของภาพจะต้องออกไปข้างร่วมพิธีกรรมกับผีเจ้านายของผู้อื่น ๆ ที่จะจัดขึ้นในวันข้างหน้า เรียกว่า “การส่ายมือ” หรือเป็นการเข้าร่วมพิธีกรรมเพื่อตอบแทนที่ผีเจ้านายของผู้อื่น ๆ มาร่วมงานกับตน

ก่อนวันพ็อนเพียง 1 วัน เรียกว่าวันคกแตงคา ถือว่าเป็นวันที่มีความสำคัญอีกวันหนึ่ง เพราะบางแห่งก่อนข้างจะมีลักษณะซับซ้อน ต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ ม้าจี่จะต้องมาทำการ “กุมขันครุ” ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะม้าจี่ที่เป็นลูกเลี้ยงศิษย์ครูเดียวกัน สำหรับม้าจี่ที่ไม่ค่อยได้ช่วยเหลือกับม้าจี่เจ้าภาพคนอื่น ๆ ที่ผ่านมา โดยเฉพาะในวันแตงคา ม้าจี่ผู้อื่นก็จะไม่มาให้ความช่วยเหลือเหมือนกัน ม้าจี่ผู้เป็นเจ้าของภาพจะต้องจัดการเองทั้งหมดแทบจะทุกด้าน ในขณะที่บางครั้งจะต้องวานจ้างม้าจี่ที่มีความชำนาญและประสบการณ์มาให้ความช่วยเหลือสำหรับงานพิธีกรรมที่ถูกจัดขึ้นโดยพ่อครูหรือแม่ครู ลูกเลี้ยงมักจะให้ความช่วยเหลือและร่วมไม้ร่วมมือกันรับเป็นเจ้าภาพ

20. สรุป

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการกลายสภาวะสู่การเป็นม้าจี่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สำคัญ คือ ความเจ็บป่วยที่เรื้อรัง ประสบการณ์ของชีวิตแต่ละบุคคล ต้นทุนทางความเชื่อที่มีต่อสรรพสิ่งแบบแผนแห่งการเรียนรู้และประสบการณ์ทางความสัมพันธ์ของปัจเจก ตลอดจนเป็นการเปิดช่องทางเพื่อสร้างโอกาสและจังหวะในชีวิตในสังคมสมัยใหม่ และที่สำคัญการกลายสภาวะมาเป็นม้าจี่เป็นกระบวนการของปัจเจกบุคคล ซึ่งผูกตัวตนเข้าไปมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับอำนาจ เป็นทางเลื้อยของปัจเจกและชุมชนที่จะใช้ความรู้และภูมิปัญญาอันมีอยู่อย่างหลากหลาย เพื่อจัดการกับวิถีชีวิตของตนเอง ตามศักยภาพภายใต้บริบททางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งไม่ก่อให้เกิดความแปลกแยกในจักรวาลของผู้ที่มีความเชื่อเช่นนี้ ถึงแม้ว่าในสังคมยุคปัจจุบันจะมุ่งเน้นอธิบายด้วยกรอบคิดเชิงเหตุผล ในขณะที่ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านายหรือความเชื่ออื่นใดก็ตาม ที่มีมาแต่เดิม บางระดับถือว่าเป็นความรู้ชายขอบ การกลายสภาวะของปัจเจกบุคคลเป็นม้าจี่จึงมุ่งตอบสนองในเชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณได้อย่างมีพลังวัต ที่อิงแอบกับสถาบันทางความเชื่อเพื่อพยายามอธิบายตำแหน่งแห่งที่ของตนเองภายใต้บริบทสังคมสมัยใหม่ การกลายสภาวะดังกล่าวยังพบว่าสามารถจำแนกเป็นสองประเภทได้แก่ การที่บุคคลถูกกระทำจากอำนาจภายนอก ซึ่งมักจะนำไปสู่การรับขันครุด้วยตนเองและการบอกกล่าวจากผีเจ้านายของผู้อื่น ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การรับขันครุจากผีเจ้านายของค

อื่น ๆ อันเป็นผลให้มีสถานภาพกลายเป็นผีเจ้านายและม้าขี่ลูกเลี้ยง นอกจากนี้ภายใต้การเป็นม้าขี่ยังสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ม้าขี่ที่รับขันครุไว้ดูแลรักษาตนเองโดยไม่มีการเข้าทรง ม้าขี่ที่รับขันครุไว้ดูแลรักษาตนเองและครอบครัวซึ่งจะมีการเข้าทรงในบางครั้ง และม้าขี่ที่มีผีเจ้านายให้ความช่วยเหลือกับลูกเลี้ยง ความแตกต่างของการเป็นม้าขี่จะนำไปสู่กระบวนการแยกแยะการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป

สภาวะของการเข้าทรง คือการที่ม้าขี่เชิญผีเจ้านายแต่ละองค์มาเข้าร่างของตน ม้าขี่จะสวมบทบาทของบุคคลอื่นทั้งความรู้ ภาษา สัญลักษณ์ที่สามารถเลือกหยิบใช้ อันเกิดจากประสบการณ์ของการเรียนรู้ตามแบบแผนแห่งความสัมพันธ์ทางสังคม การเข้าทรงเป็นกระบวนการในจิตใจของม้าขี่ซึ่งปัจเจกมีปฏิสัมพันธ์กับสภาวะแวดล้อมรอบรอบ เป็นการสะท้อนถึงการต่อรองระหว่าง I กับ Me โดย I หมายถึง ฉัน ซึ่งเป็นตัวตนอิสระของม้าขี่ กับความเป็นตัวฉัน คือ Me ที่ I หรือตัวตนของม้าขี่จะต้องสวมบทบาท ภายใต้บริบทและเงื่อนไขของความสัมพันธ์ที่ม้าขี่มีการต่อรองให้ความหมาย เรียนรู้และเข้าถึงอำนาจที่ไม่ได้แยกออกจากคน ผี และม้าขี่ แต่สามารถหลอมรวมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตัวตนได้ จนกลายมาเป็นสัญลักษณ์ของการทดแทนบุคคลอื่นที่ปัจเจกดำเนินและก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีขั้นตอน สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ด้วยกระบวนการยอมรับของ I หรือตัวของม้าขี่เองซึ่งจะคอยจัดวางความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย

ขันครุ เป็นอำนาจในเชิงศีลธรรม กลายเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงสถานะและตำแหน่งแห่งที่ของการเป็นม้าขี่อย่างแท้จริง ขันครุ จึงถูกทดแทนให้กลายเป็นพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Space) ที่ผีครุจะสถิตอยู่ เป็นศูนย์รวมขององค์ความรู้และพลังอำนาจที่มีลักษณะเชิงนามธรรม ที่ครอบคลุมผีเจ้านายและม้าขี่ ดังนั้น ขันครุจึงมีส่วนประกอบที่สัมพันธ์กับอยู่ 3 ฝ่าย ได้แก่ ผีครุ ผีเจ้านาย และม้าขี่ ที่จะต้องยึดโยงสัมพันธ์ต่อกันเพื่อสร้างและขยายอำนาจทางศีลธรรมของครุ ถึงแม้ว่าองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน เมื่อมองดูจะเห็นว่าแยกออกจากกันเป็นส่วนเลี้ยว แต่ก็มียึดที่สัมพันธ์ต่อกันอย่างไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ในภายหลังจากที่มีการสถาปนาขันครุเสร็จสิ้นแล้ว เป็นการแสดงให้เห็นว่าขันครุนอกจากจะเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงตำแหน่งแห่งที่ของการกลายมาเป็นม้าขี่แล้ว ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการกลายสภาวะของผีเจ้านายไปพร้อม ๆ กันอีกด้วย กล่าวคือ แปรเปลี่ยนจากผีเจ้านายที่ไม่มีครุมารับอำนาจของครุ ซึ่งการรับอำนาจของครุอาจจะรับมาจากผีเจ้านายของผู้อื่น ๆ หรือจะรับขันครุด้วยตนเอง ในขณะที่ผีเจ้านายที่ยังไม่ได้มาย่ำม้าขี่หรือยังไม่มีขันครุ ถือว่าเป็นผีชายขอบที่ขาดอำนาจหรือยังเป็นผีที่ไร้สังกัดตามการจัดตำแหน่งและสายสัมพันธ์ของสายครุ ทำให้ผีเจ้านายมีอำนาจที่แตกต่างกันไป

ขันครุ จึงเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผีครุ ผีเจ้านายและม้าขี่ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ปัจเจกและชุมชนเข้าไปสัมพันธ์ตามความใฝ่ฝัน ในขณะที่อำนาจผีครุและ

อำนาจผีเจ้านายที่เกิดจากการคลั่งคลั่งของผีครู จะต้องเป็นอำนาจในเชิงศีลธรรมที่สัมพันธ์กับหลักคำสอนในทางพุทธศาสนา ผสมผสานไปกับศาสนาพราหมณ์ และลัทธิความเชื่อเรื่องผีดั้งเดิมของท้องถิ่นควบคู่กันไป ที่จะมุ่งคอยตอบสนองและช่วยเหลือลูกเลี้ยง “โศคนุชย์” ช่วยเหลือบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเมตตา ซึ่งเป็นอำนาจบารมีที่มีความชอบธรรมและเปิดพื้นที่ให้กับทุกคนที่มีความเชื่อสามารถเข้าถึงและหาความหมายร่วมกัน ในขณะที่ม้าขี่เองจะต้องดูแลและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสายครู ไม่ประพฤติตนนอกกริตนอกรอย ปฏิบัติตามกรอบศีลธรรมและข้อกำหนด เช่น เปลี่ยนขันครูทุก ๆ 3 ปี เข้าร่วมป้างพ็อนกับผีเจ้านายองค์อื่น ๆ จะเป็นการเพิ่มอำนาจทางศีลธรรมของครูและผีเจ้านายให้เกิดพลังเพิ่มขึ้น ในขณะที่ม้าขี่ซึ่งประพฤติทางพฤติกรรมอย่างสุ่มเสี่ยงแหวกแนวจากข้อห้าม ไม่เคารพยำเกรง อาจจะทำให้ผีครูไม่พอใจและอาจจะถูกผีเจ้านายลงโทษได้เช่นกัน ในที่สุดจะทำให้อำนาจที่มีอยู่เสื่อมสลายไป เป็นการสะท้อนว่า ในความเป็นจริง อำนาจไม่ได้มาจากผีครูแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่อำนาจขึ้นอยู่กับกระบวนการภายใต้จิตสำนึกของปัจเจกที่ถูกสร้างและกระทำตามจริยธรรมของชุมชนอีกด้วย อำนาจเชิงศีลธรรมจึงสัมพันธ์และควบคู่กับจริยธรรมทั้งของผีครู ผีเจ้านาย ม้าขี่และชุมชนที่อยู่รายรอบ กระบวนการกลายเป็นม้าขี่จึงมีความสัมพันธ์กับการสร้างองค์ความรู้พร้อมๆ ไปกับการปฏิบัติการทรงองค์ความรู้ อันนำไปสู่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนปฏิบัติทางพิธีกรรมร่วมกัน